De certa gloria,

INVOCATIONE

AC VENERATIONE SANCTORVM DISPVTATIONES ATQVE ASSERTIONES CATHOLICAE ADVERSVS IMPIOS.

F. Ambrosij Catharini Politi Senensis ord. præd.

ἐν πόνῳ ὁ βίος.

Sic ars chalcographi sæva monstra domat:

Sic labor alatum te super astra feret.

LVGDVNI,

Apud Mathiam Bonhomme.
1542.

REVEREND. DOMINO D. NICOLAO GADDO FLORENTINO SACROS. RO. ECCL. CAR

F. Ambrosius Catharinus Politus Senen. ordi. Praedi. ueram felicitatem.

TUA illa pietas, Reuerendissime D. quam prae te fers, tuaq; illa erga me & beneuolẽtia & liberalitas, insuper & existimatio, quòd inter eos quos zelus domus Domini urget aliquem mihi locum ego uendicauerim, ad hoc me impulit, ut quae de certa sanctorum gloria, & debito illis cultu iam olim scripsi, & latitabãt, nunc tandem in lucem ęderem. Quamuis enim & alij plures id argumenti eleganter atque idoneè tractauerint, interest tamen ecclesiae Christi (ut Augustinus uerè ait) esse multorum scripta, quae haereticorum perfidiam atque improbitatem, callidasq; deceptiones, quasi uno spiritu contundant atque elidant. Non enim ad omnium manus omnium libelli perueniunt: nec omnes omnia exactè tractant, & ad persuasionem cunctis: nec omnium est idem stilus, ordo, modus: & cùm sint uaria saepe media quibus idem probatur, non tamen

omnia afferuntur ab omnibus. Denique ſicut in multorũ ferculorum menſis idem cibus nõ æquè omnibus ſapit, ſed qui forte ab uno quolibet auidè ſumitur, ab alio reſpuitur: ſic & plurium diſputationes, ob uaria hominum ingenia atque iudicia, uarium quoque ſui guſtum præbent. Scimus quodcunque minutum in gazophilatium tẽpli mittitur, à Domino reſpici, & probari: & illum dare ſatis, qui, quod habet, hilari animo elargitur. Itaque modò prædicetur Chriſtus, modò eius gloria & gratia, quæ præcipue poſt illum in ſanctis ſuis manifeſtata eſt, & iure optimo recolitur, defendatur, operæprecium fore ſemper exiſtimaui. Hoc uerò quodcunque operis noſtri eſt, pietatem tuam promeruiſſe ſuoq; iure illud ſibi uendicaſſe inficiari non ualeo. Quare tibi meritò dicatũ eſt, uel ob eã gratiã, quòd orationes, atque interceſſiões pro te ſedulò fieri ab his quos tu, uel in terris, Deo charos & amicos putas, tam ſæpenumero, tamq; inſtanter & poſtulas & efflagitas. In quorum numero, cùm etiam me cõſtituas (quanquã non abſque pudore meo ac dolore, quòd me talem qualem tu arbitraris minimè agnoſco) hoc tamẽ facto facilè declaras, quàm in alijs fidas, qui uitæ meritis me longè ſuperãt, & quàm uehemẽtius illos (ut par eſt) obſerues & colas, de quorum ſanctitate, & gloria, poſt Dei iudicium ore Petri prounnciatum, nefas eſt homini Chriſtiano ambigere. Qua de re primo huius tractatus li

 bello,

bello, contra hæreticorum manifestam insaniam, & quorundam etiam siue cordis duritiem, siue incircumspectionem (ni fortè fallor) idoneè disputo & suadeo. Quòd uerò omnibus pijs mentibus etiam persuasurus sim, ob dilucidè demonstratam ueritatem, nec dubito. Non autem hæc aiens mihi uideor meipsum commendare, mi domine, quippe illud uerißimi prouerbij non ignorans, Sordere laudem ex ore proprio manantem: sed quòd ea lux catholicis ueritatibus semper aßistit (modò non usquequaque ineptè tractentur) ut continuò piarum mentium sibi trahait assensum. Tuo tamen hæc iudicio feliciori probanda dimitto. Iam enim ab ea die, qua incepimus de scripturis nonnulla simul tractare, planè noui quàm habeas iā sensus exercitatos ad discretionem boni & mali. Sed iā, ne uidear tibi adulari atque blādiri, quod nō est meū, mißis alijs, inuocato tamē prius ipsius sancti sanctorum præsidio D. N. IESV CHRISTI, in ipsam disputationē delabēs cominus pedem confero.

DE CERTA SANCTORVM GLORIA,

LIBER PRIMVS.

CVM HOC NOMINE DIVINAE illius triadis personæ glorificetur, vt dicantur sancti, sicut beatissimorum spirituum vox illa testatur, *Sanctus, sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth*, & ecclesia Angelico hymno soli CHRISTO id concedere videatur, dicens, *Tu solus Sanctus, Tu solus Dominus &c.* mirabitur fortasse quispiam, quod eodem titulo etiam alij honorentur, qui & ipsi Sancti vocantur. Sed nihil mirum. Nam si & ipsum primum diuinū nomen, Deus, & Filij eius, sortiti sumus, per eius ineffabilē gratiā, ut & Dij dicamur, & filij Dei, propter benedictum filium suū, per quem sanctificamur, & in hanc sortem euehimur, ut scripturæ passim testantur, & uox ipsa diuina pronunciat. Ego dixi dij Psal. 81.
estis & filij excelsi omnes, mirandum non est, si & alia diuina nomina nobis immēsa Dei benignitate sint impartita, ut & sancti & beati nos quoq; dicamur, qui initiati sumus Deo per adoptionem filiorū. Sed imprimis ualde interest inter nos & ipsum Dominum Deum, nam sanctitas nostra, si illi comparetur, immūditia est. Ille enim natura sanctus, imò sanctitas ipsamet, nos (ut diximus) participio quodam per ipsum sancti simus. Vnde Gregorius.
eleganter Gregorius super illis uerbis Iob, Non æquabitur ei topatiū de Aethopia, sic ait. Ne acceptis quisq; uirtutibus extollatur à sancto uiro dicitur, nō adæquabitur ei topatiū de Aethiopia, acsi aperte dicat: Nullus sanctorum quibuslibet uirtutibus plenus ex ista tamen nigredine mundi collectus, se æquare potest ei de quo scriptum est: Quod ex te nascetur sanctum. Nos quippe & si sancti efficimur, non tamen nascimur, quia ipsa naturæ corruptibilis conditione restringimur, ut cum propheta dicamus: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in Psal. 50.
peccatis peperit me mater mea. Magna ergo non tam differētia

quàm diuersitas est inter Dei sanctitatem ac nostram, ut quæ in uicem comparationem non recipiat, cùm plusquàm genere distent. Sed & hominum ipsa sanctitas licet una genere sit, tamen adhuc differentijs scinditur. Non enim dubium quòd quicunq;
1. Corint. 6. lauacro uitæ regenerati sumus (ut Paulus ait) sanctificati sumus, sed non continuò ad eum dignitatis gradum peruenimus, ut ijs æquemur de quibus est sermo, qui propter illustrem cordis mũditiam, & heroicam quandam imò cælestem uitam, & cõsequẽter peculiarem cum Deo amicitiam, hoc nomen sibi insigniter vendicarunt. Nam sanctitas idem est quòd munditia. Munditia autem nostra (cùm immundi natura omnes simus) comparatur nobis per abstractionem nostri cordis ab affectu terrenorum ac mũdanorum, & per adhæsionem ipsi Deo per iustitiam & charitatem nostro cordi infusam per spiritum suũ, vt cum illo quodammodo vnum simus qui summa sanctitas est. Qui igi-
1. Corint. 6. tur perfecte quantum fas est & natura hominis fert in hoc mundo, sese ab his per copiosiorem Dei gratiam abstraxerũt ac propterea Deo lõge magis adhæserunt, sancti præcipue præ nobis, qui adhuc prope terram subuolamus, dicũtur. Nam & puriorẽ quoq; quæ in cælis est sanctitatem, & locum promeruerunt, ipsi altissimo Deo propinquiorem. Quoniam verò dum hic manemus in hoc mũdo secundum communem regulam in periculo sumus ne decidamus, & ideo non est certa sanctitas, idcirco non de ijs loquimur, sed de ijs qui cursum uitæ huius feliciter terminãtes, adepti sunt gloriam sempiternam Deo peculiari amicitia coniuncti in æternũ. Neq; tamen inter hos nulla differentia est, Nam & in ipsa perfectione gradus varij constituuntur, vt sicut
1. Corint. 15. stella à stella differt in claritate, ita & ipsi inter se. Sed hoc nõ est nostrum cognoscere nisi quantum ex reuelatione daretur accipere, aut ex scripturis sanctis liceret elicere. Quæ nec est huius loci consideratio. Illud ergo firmum nunc sit, quòd sunt multi quos sanctos insigniter vocamus, imò ipsæ scripturæ sanctæ sanctos specialiter eos vocãt, qui inter alios excelluere gratia Dei & virtutibus, vt plurimùm sint chari Deo, & multã habeãt cõfidẽtiã apud illum, & magnis sint ab illo muneribus & prærogatiuis honorati. Nam de ijs dicimus. Laudate dominum in san
Psal. 150. Psal. 138. ctis eius. Et iterum: Nimis honorati sunt amici tui Deus: Et gloriosus Paulus: Sancti de hoc mundo iudicabunt. Et iterum: San
1. Corint. 6. Hebr. 11. cti per fidem vicerunt regna &c. De ijs igitur est sermo noster. Quod enim tales sint non est in disputationem ponẽdum: scri-

pturæ

pturæ enim quàm manifestißimè probant.

Quòd non sit humani iudicij decernere de hominum sanctitate.

ILlud ergo primum in disputationẽ vertitur, quinam sint illi qui hoc nomine digni sint, vt vocentur Sancti, & cuius sit hominis discernere de quouis homine, quòd sit sanctus. Si enim nullus de seipso certus est donec in hoc vitæ stadio constitutus est, sicut scribitur: Sunt iusti atq; sapiẽtes, & opera eorum in manu Dei, veruntamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurũ seruantur incerta, quo modo erit quisq; certus de cuiusuis alterius statu coram deo? Ideoq; videtur non esse iudicium in terra, quo sancti discernantur, sed hoc iudicium solùm modo eius esse, qui scrutatur corda & renes, id est Dei. Quamobrem quidam hæreticorum licet non negent esse sanctos, non enim possunt, cum scripturæ tam manifestè loquantur, tamen nolunt recipere quoscunq;, vt sanctos, nisi à sanctis ipsis scripturis canonizati fuerint. Alios ergo quos ecclesia recepit pro sanctis, non teneri se recipere contendunt. Vnde Erasmus ille sapiens in colloquijs suis (de quibus bene dicitur, Corrumpunt bonos mores colloquia praua) obliquè canonizationem B. Catharinæ Senensis vellicans, obiecit quòd in gratiam ordinis & vrbis canonizata fuit à Pio papa. Quod tamen dãnũ illatum nobis, vt resarciret vir iustus, ipse propria autoritate Ioannem Reuclinum ob linguarum peritiã retulit inter Sanctos, & propriam supplicationem in eius commemorationem composuit. Sic enim in re tam seria ac religiosa ludũ sibi, sed flagris dignum, permisit. O' pestem ac perniciem iuuentutis. Similiter & quosdam sanctorum, quos ecclesiæ Dei venerãtur quasi apocryphos reijcit & deridet, vt diuum Christophorum, Georgiũ, Erasmum, Rocchum, Barbaram, & si quos alios memorat, motus quòd eorum legendæ (vt ita loquamur) sunt apocryphæ, nesciens ineptè colligi à legendis apocryphis, etiam personam de qua ibi fit sermo apocrypham esse, cùm personas norit ecclesia, non legẽdas. Et ob eam gratiam Gelasius Papa prudenter hæc discernẽs, docuit à Romana ecclesia nõ reijci sanctos ipsos, & si quorundam, imo penè omnium Martyrum, historiæ siue legẽdæ, quòd nõ certæ sint veritatis, prudẽti cautela in Ro. eccles. inquit, non admittantur. Sed illa quidem Erasmus. Lutherus verò

Eccle. 9.

Hier. 17.

Erasmus.

Gelas. in decret. dist. 15.

Lutherus.

verò etiam furiosius, quoniã manifestè in sanctos debacchatus est. Nam quod sancti Thomæ doctrinam egregiã & illustrem etiam hæresis nomine arguere non sit veritus, minimè mirũ est. Nã per illã maxime iugulatur. Sic enim in me scribẽs homo infelix de sancto illo uiro εἰρωνικῶς loquutus, dixit. Nõ quòd negem Thomam esse sanctum, licet reuera hæretica doceat. Alibi verò ira sæuus ac superbia turgidus, multoq; veneno redundans, vt hac atq; illac virus effluerer, dixit: Si negauero Thomã esse sanctum non propterea ero hæreticus? Sed contra has feras pessimas scripsere Catholici viri, & in primis Roffensis episcopus, vir & doctrina & vita & morte (quæ ob martyrium preciosa in conspectu Dei fuit & nobis venerãda) insignis, & diuorum numero meritò aggregandus, Lutherum in illo dicto velut impio eleganter arguit & reprehendit. Albertus autem pius similiter, pia & graui censura Erasmi arrogantiam hac parte fregit. Nos verò super hac re latius & à fundamentis differemus. Illud ergo videtur omnino constituendum esse, quòd non sit iudicium in hominibus ad probandum quorũcunq; vitam certæ esse munditiæ coram Deo, ac propterea illos certa & speciali beatitudine potiri ac frui. Quòd si hoc verum est, videtur quòd solùm ex reuelatione diuina probari valeat sanctitas hominũ. Quod proculdubio & firmiter est tenendũ, quoniam ex principio firmissimo id probatur. Non enim iudicium rectum ac certum secundùm veritatem esse potest, sine certa notitia eius quod iudicatur, sed notitia sanctitatis cuiusuis hominis, solius Dei est, & eius cui voluerit Deus reuelare, ergo sæculi huius iudiciũ huius causæ certum esse non potest: quia nec eius notitia certa esse potest. Iudicium autem in huiusmodi quæ attinent ad rem diuinã, certum esse oportet, vt inferius declarabo. Quoniam ergo non volũtate humana, sed spiritusancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines in scripturis (vt ait. B. Petrus) proculdubio sunt habẽdi sancti, quia à scripturis probati sunt. Ergo de cæteris, qui non memorantur in scripturis, & post ipsarum scripturarũ consistentiam venerunt, dubium superest. Nam si de illis non sit diuina reuelatio & certa, consequẽter nec certa potest haberi sanctitas. Quid ergo? Nunquid Spiritussancti prouidentia hic defuit, vt qui post scripturas venerunt careant certo suæ sanctificationis testimonio, & certo cultu ac veneratione, cùm probabile sit post Apostolos fuisse multos qui insigniter Deo placuerũt? Nam plurimi maxima constantia sanguinẽ suum fuderunt pro Christo,

Roffensis. Albertus pius. 2. Petr. 1. Nota.

Christo, ut Dionysius, Ignatius, Polycarpus, Laurentius, Vincentius, Sebastianus, & alij sine numero. Nunquid ergo hi deterioris conditionis erunt quia scripturæ sanctæ non attestentur eis? Igitur terminari sanctorum gloriam, & quod, illis debetur, in his solis dicemus quos diuina scriptura probauit? certè non est uerisimile. Dicet ergo aliquis, sed vita illorum sancta illis attestatur. Respondebitur, vnde hoc scio quòd fuerit vita sancta? An quia eorum legendæ hoc narrant? At hæ legendæ non sunt indubiæ fidei. Diximus enim multas esse apocryphas, & nihilominus nullas ita certas ut illis certam fidem habere debeamus. An ergo quia homines testantur? At iam diximus, quòd homo non est certus de statu proprio, quanto minus de alieno. An fortè quia signa fecerunt? Sed negabunt multi hæc signa quæ narrantur ab eis facta, aut dicent non fuisse uerè miracula. Deniq; calumniam facile pati possunt. Nam multa & stupenda prodigia possunt fieri Dæmonum potestate, permittente Deo. Sic enim de Antichristo legimus & illis pseudo prophetis qui venient facientes signa & prodigia, ut in errorē inducantur, si fieri posset, etiam electi. Quanquàm (vt dixi) non omnibus nota sunt hæc miracula, nec vox siue scriptura qualibet attestantium talia signa, certam nobis reddit horum sanctitatem. Sunt enim homines, de quorū cōditione scriptum est: Omnis homo mēdax. Quocirca ob has rationes Caietanus in ea fuit opinione, ut diceret sanctos huiusmodi quos ecclesia canonizat & recipit non habere certitudinē apud nos suæ sanctitatis, nisi humanam, id est fallibilem & verè incertam. Quæ opinio in superficie uidetur habere colorem, eo quòd eorū canonizatio inde uenire uidetur: unde non alia certitudo nisi humana, id est, fallibilis & nōnunquā fallax accipitur. Nam ecclesia instruitur de sanctitate horum uirorum per attestationes hominum, qui illorum uitæ & moribus & gestis & signis reddunt testimonia: quæ omnia possunt esse fallaciæ: quia & homines ipsi sunt, & fallere possunt mendacia proferētes, & falli etiā dū pro miraculis habent, quæ verè non fuerūt miracula: & pro bonis operibus, quæ de se non erant bona: aut si forte de se bona, ex hypocrisi tamē conficta ac per hoc non verè bona. Adde quòd Pontifex aliquis talia decernens posset hac in re duci affectu aliquo, siue patriæ, ut obiectauit Erasmus in Pium, siue ordinis, vt posset aliquis calumniosus dicere de. B. Bonauentura, quem xistus quartus eiusdem ordinis frater in Sanctorum Catalogū ascripsit. Ecce igitur quod omni ex parte nulla certitudo hinc accipitur, nisi humana, id est, præsumptio potius quàm certitudo

Caietanus.

Regula iuris.

quia pró sententia iudicum in re dubia semper præsumitur,donec oppositũ constet,quanquam sæpissimè falluntur & fallunt.Hæc ex Caietano partim in tractatu suo de.B.Virginis conceptione, partim verò in alio de indulgẽtijs.Et,quod magis displicuit,hæc putauit docere ex doctrina.D.Thomæ,sed vtrunq; falsò prorsus & proculdubio,quod facile norint,qui diligentius speculati fuerint verba Thomæ.Dico autem utrunq; falsum,id est,& id quod concludit,& quòd eius conclusioni.S.Doctor adstipuletur.Absit enim absit vt à doctore sancto & pio,eiusmodi colligatur doctrina aduersus sanctos.Quæ vt ordine disputentur,primũ de re ipsa contra ista Caietani commenta contendam.Deinde de testimonio.D.Thomæ,quòd non illi,sed nostræ quam prædicamus, mirum in modum attestetur ueritati.

Rationes quòd ecclesia Dei in canonizatione sanctorum non potest errare.

STatuo ergo primùm & ut certissimum prædico & assero cum catholicis uiris,cuncta tamen subdens.S.Roma.Ecclesiæ iudicio,si quid fortè in hoc aliter sapio,quàm habet veritas,quod minimè puto,nec valeo vel suspicari.Statuo ergo inquam primùm & prædico & assero,quòd ecclesia sancta Dei(sicut per illam edoctus sum,& per scripturas sanctas,& doctores catholicos)in canonizatione sanctorum nõ potest errare:ut quæ in hac re,& ijs quæ huiusmodi sunt,diuina regitur prouidentia,vt nec fallere nec falli possit.Quod,vt in primis ipsa certa ratione cõuincam,sic demõstro.In his quæ ad fidem pertinent,aut quæ rẽ fidei secum trahũt, uniuersalis ecclesia errare non potest:quia in hac causa,firmissima Dei summi & spiritus sancti prouidẽtia regitur,ne quouis modo fallatur:canonizatio autem,rem fidei secum habet annexam,vt si hac in re deciperet aut deciperetur, præiudiciũ fidei generaretur: ergo euidentissimũ redditur quod iã statuimus, uidelicet Ecclesiam in huiusmodi causa errare non posse.Maior syllogismi huius recipitur ab omnibus uerè catholicis,& ipse Caietanus post.B. Thomam sæpius docuit,de qua etiam re particulari quæstiõe tractaui.Sed nunc cum his loquor qui non penitus insaniunt,sed admittunt hanc dignitatem,& ut rem certissimam statuunt.Minor uerò,quã didici à.D.Thoma,pluribus de causis patere potest.Prima est:Qui canonizatur vt sanctus ab ecclesia,ex hoc ipso etiam ab eadem proponitur aut ipse colendus,aut Deus in illo:in quo cultu

Th. in quod lib.9.qr.16.

cultu inest protestatio ac professio fidei nostræ, qua credimus sanctorum gloriam, ut eleganter docet. S. Doctor, quanquam id ex se pateat. Si ergo coleretur vt sanctus, ac propterea vt vnum & honorabile Christi membrum, qui forte non tale esset, sed abiectum ac mortuum, & deniq; Diaboli membrum, nonne mendacium cōperiretur in cultu nostro, & falsa fidei nostræ protestatio? imò nōne quoddã idololatriæ genus per ipsam ecclesiam (quod horreo dicere) cōtra Christi verbum, qui promisit illi in huiusmodi omnē veritatem, introduceretur? Quod vt euidentius declarem, attēde. Hieronymus rectè docet quòd sanctorum fides & cultus terminatur in Deum, Deus enim ipse creditur mirabilis in sanctis, non autem Deus abstractè colitur in sanctis aut metaphysicaliter, vt quidam aiebat, sed in illo certo homine, in illo inquam, de quo habita est cognitio & tractatus ab ecclesia an sit sanctus, & qui probatus est ab ea sanctus. Ille igitur certus, puta Frãciscus, Dominicus, aut quiuis alius, colitur in diuinis mysterijs, aut deus in illo, ex quo canonizatus est. Neq; cōditionaliter colitur aut inuocatur, sed simpliciter & assertiuè, vt quòd est externi cultus congruè interno cōueniat, quia sic simpliciter ac firmiter creditur, sicut simpliciter ac firmiter asseritur sanctus & beatus. Sic enim de B. Petro simpliciter ac confidenter canit Ecclesia ad Deũ: Deus qui B. Petro Apostolo tuo collatis clauibus regni cœlestis ligandi ac soluendi pontificium tradidisti &c. Et iterum: Deus cuius dextera Beatum Petrũ ambulantem in fluctibus ne mergeretur erexit, & coapostolum eius Paulum tertiò naufragantem de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propitius & concede, ut amborum meritis æternitatis gloriã cōsequamur. Et de B. Stephano: Da nobis domine imitari quod colimus, ut discamus & inimicos diligere, quia eius natalitia celebramus, qui nouit etiã pro persecutoribus exorare. Sicut ergo hoc de his dicimus assertiuè, simpliciter, cōfidenter, absq; dubitatione vlla, autoritate scripturæ, imò & autoritate ecclesiæ, unde & ipsa scriptura recepit autoritatem, sic eiusdem ecclesiæ autoritate freti simpliciter & assertiuè, nec minori cōfidentia dicimus de alijs sanctis ab illa probatis, vt de Beato Laurētio: Da nobis quæsumus Domine vitiorum nostrorum flãmas extinguere, qui Beato Laurentio tribuisti tormentorum suorum incendia superare. Et de Beato Dominico: Deus qui ecclesiam tuam Beati Dominici cōfessoris tui illuminare dignatus es meritis & doctrinis, concede, vt eius intercessione temporalibus non destituatur auxilijs, & spiritualibus semper proficiat incrementis. Et de B. Francisco: Deus

Hier. super. Epi. ad Phi.

qui ecclesiam tuam beati Francisci meritis fœtu nouæ prolis amplificas; tribue nobis ex eius imitatione terrena despicere & cœlestium bonorũ semper participatione gaudere. Vbi vides in omnibus his oratiõibus similem esse nostræ fidei professionem, nec vllo modo discrepantem in his sanctis qui post scripturas fuerunt, ab ijs qui ab ipsis scripturis sunt commendati, vt per hoc significetur eadem prorsus fidei firmitas & ueritas beatitudinis eorum. Facit enim pro hoc regula quam Caietanus ipse probauit & verissima est quanquam nec seruiat in eo loco sibi, & contra ipsummet militet in loco isto. Ait enim & verè. Verba exterius absolutè prolata, sunt signa interioris mentis absolutè credentis & venerantis. Si igitur quod profero verbis non ita animo concipiam, mentior coram Deo, quia dico sanctum quod non credo sanctum, si autẽ credo & fallor, mendacium dico in cultu externo, quia non ita est in re sicut ego credo & profiteor, & sic idololatria esset, sicut accidebat colentibus Deum in creaturis iuxta Varronis theologiam. Non enim defendebantur ab idololatria qui Deum putabant esse animam mundi, & sic illum colebant, eò quòd verum Deum dicerent se colere. Deus enim colebatur tanquam sic esset in creaturis vt illi putabant, videlicet anima mundi, sed nõ talis erat Deus, & ideò falsò Deus putatus colebatur, & propterea non Deus, idololatræ erãt ergò. Sic in proposito cum adoratur Deus in illo qui dicitur in cultu sanctus, qui tamen non est sanctus, falsa est profectò adoratio, falsus cultus: quia & ipse Deus sic adoratus, nullus est. Non enim vt est absolutè in seipso Deus, adoratur: sed vt est in illo per amicitiam & gratiam. Quòd si talis in illo non est, inuenitur nõ adoratus uerus Deus, & ita superstitiosa ac vana adoratio. Idolum enim idem est quod vanũ, vt vox Hebræa significat. Nã & quum hostia non consecrata pro consecrata adoratur, adoratio ipsa quidem falsa est, & idolatriã continet: quoniam etsi qui adorãt hostiam mente bona, interiori fide ferantur in Christi corpus, quia illud reuera adorant in mente, quia tamen cultus exterior fertur in illam particularẽ hostiam, super qua fallitur, quia putat esse consecratam, cum non sit consecrata, & consequenter inadorabilis inuenitur, idololatria hic profectò committitur. sicut & D. Thomas docet & alij. Neq; hic mihi quisquam dicat, quòd sicut toleratur hic error in ecclesia, ut adoretur hostia non consecrata pro consecrata, & consequenter toleratur huiusmodi idololatria, ita etiam tolerari debeat, si Deus colatur in sancto qui non est sanctus. Non enim similis ratio est. Nam error qui in hostiæ adoratione

2.2.q.1.ar.5.
Nota.

Nota.

ratione committitur, non lædit fidem interiorem, quia fides ecclesiæ adorantis hostiam (vt rectè declarat. S. Doctor) nō fertur in illas vel illas species panis, non enim adoratur species panis sed corpus Christi. Ergo in corpus Christi fertur, nec vt est sub illis speciebus certis vel sub illis, quia ecclesia non determinat de particularibus hostijs quòd ibi sit Christus, sed vniuersaliter sub hostia qualibet ritè consecrata: & ob istam causam non est error in protestatione fidei nostræ circa illud in quod fides ipsa fertur: solum est defectus in opinatione mea de certa hostia particulari, quia puto consecratam quæ nō est consecrata, vt propterea reddatur cultus ipse exterior tantum falsus, non fides: nec tamen mihi hoc imputatur ad culpam, qui illud opinor quod debeo, videlicet quod sacerdos consecrauerit: nec meritum meum adorationis debitæ diminuitur, cum vacem culpa: nec etiam culpa potest vlla in ecclesiam aut error fingi, quia vt dictū est, ecclesia nihil statuit de hostia particulari, neq; cognoscit quidem de illa sed sacerdotis est flagitium & sacrilegium, ideo huius idololatriæ crimine tenebitur, & quasi idololatra, in illis qui piè & simpliciter venerati fuerint quam ipse impiè obtrudit falsam hostiam & vanam, pœnas pro omnibus qui adorauerint luet. At uerè lōge aliud in sancto est qui proponitur nobis ab ecclesia colēdus, aut in quo Deus ipse adorandus proponitur. Fides enim mea fertur in illum sanctū quē mihi sanctū proponit ecclesia: hoc enim ab ecclesia fit non à sacerdote priuato, vt proponatur mihi homo certus quē debeam colere. Nā ecclesia de ipsis sanctis particulariter inquirit, & particulariter iudicat atq; pronūciat, esse puta illū sanctū: & proponit illū colēdū. Nō autē proponit ecclesia quālibet particularē hostiā dicēs & cōstituēs ibi esse Christū. Nā si quæratur ab ecclesia de particulari quouis sancto quē ipsa canonizauit vtrū sit verè sanctus, Respōdebit. Quid me etiā rogas? nōne super hoc iā cognoui? nōne cēsui? nōne determinaui simpliciter & absolute quod est sanctus? nōne colēdū etiā illū particulariter tibi proposui? nōne etiā ipsamet inuoco illū & clamo, Sancte Laurēti ora pro nobis, & sic de singulis? si autem quæreretur ab illa de quauis hostia, quæ vt consecrata à sacerdote adorāda proponitur, nūquid uerè ibi sit Christus, nonne diceret, nescio an ibi sit Christus? sed si respōdere vellet sub cōditiōe sic diceret. Si rite cōsecratū est ibi Cristus, quòd si & hoc rogaretur nūquid ritè est cōsecratā? nūquā diceret, ritè, sed diceret Nescio, opinor tñ quod sic, nec enim ad me attinet hoc discernere de particularibus hostijs sicut de particularibus sanctis: Nō enim sic interest

Tho. 2.2. q. 1. ar. 2.

Nota.

ecclesiæ & fidei, canonizare particulares hostias, sicut interest particulares sanctos canonizare ob plurimas causas: Gaudet enim optimus ac cœlestis pater, & Dominus Iesus etiam optat, in singulis coli, & in quibusdam etiam magis, sicut quosdam etiam peculiarius dilexit. Gaudet etiam varijs titulis decorari, illos Apostolico, alios prophetico nomine, quosdam vt patriarchas, plurimos vt martyres, aut virgines, aut doctores. Disponit prouinciarum, aut vrbium, aut oppidorum, aut domorum patronos & aduocatos speciales, Franci Dionysiũ colũt: Hispani, Iacobũ: Veneti Marcum: Florentini Baptistam: similiter & aliæ gentes, alios. Quin & particulares homines aliquem sibi sanctorum eligunt, nec (vt piè creditur) sine boni spiritus instinctu, quem peculiariter colant, & precatorem sibi parent apud Deum. Sunt & regularium institutores disciplinarum, vt Augustinus, Benedictus, Franciscus, Basilius, & alij, qui & hoc particulari nomine vt duces ac patroni suarum congregationum glorioso ac peculiari hoc titulo gaudent venerari, & quisq; inuocari à suis. Gaudet item sapientissimus Pater (licet Erasmus illa sua admirabili arrogantia hæc irrideat) de varijs eorum gestis, ac suis in eos donis, cultus varios & speciales gratiarum actiones suæ maiestati institui. Iccirco inspirauit propter egregium sanctificationis donum coli Ioannem in sua natiuitate, honorari Paulũ in sua mirifica cõuersione, in cõsecratione Ambrosiũ, in stigmatibus Franciscũ, & in his atq; alijs huiusmodi excellentibus sed particularibus beneficijs suis, gratiã & gloriam suæ maiestati referri. Verùm de his suo loco inferius. Hæc verò iccirco fusius pertractaui propter quosdam, vt cernere valeãt quòd manifesta est ratio cur ferat Deus idololatriam quæ per malitiam sacerdotis non consecrantis venit, non autem illam quæ ex iudicio ecclesiæ cognoscentis & determinantis procederet. Nam error ecclesiæ in huiusmodi si daretur, redundaret in Deum, quoniam promisit illi spiritum veritatis in huiusmodi, & ita inueniretur fallax, quod est horrendum vel cogitare. Nõ autem error priuati sacerdotis. Et in errore quidem ecclesiæ circa sanctos læderetur protestatio fidei nostræ (vt diximus) non sic autem si ex malitia sacerdotis hostia non consecrata pro cõsecrata colatur, vt ostẽsum est, Nec est ecclesiæ decernere de particularibus hostijs an sint consecratæ in veritate, sicut de sanctitate particularium hominum decernit atq; pronunciat, idq; ex spiritu Dei ecclesia sancta. Nec hic mihi obstet aliquis ex Caietani doctrina & dicat, quòd satis sumus certi de sanctitate hominis canonizati humana quadam

Nota.

certitudine

certitudine. Hoc enim dici, ac dictum ferri, posset, si res cum Deo non ageretur, sed inter homines. Modus enim humanæ certitudinis, humanis conuenit actionibus & causis & negocijs, nō ijs quæ cum Deo agitur, qui est summa veritas. Et hanc ob gratiam etiā illud est quod ait Augustinus & Thomas, qui omne mendacium in cultu Dei esse perniciosum asserunt: nimirum quia res cū Deo agitur qui diligit veritatem & abominatur mendacium. Quamobrem si quis in professione sua & voto mentitur ferè inexpiabile est. Ob hoc enim Ananias & Saphira Petri spiritu absumpti sunt quia mentiti fuerunt Deo quemadmodum in illum obiecit Petrus, non es mentitus hominibus sed Deo. Ob hoc in sacramentis non absq; sacrilegio admiscetur mendacium, vt si quis fictè baptizetur aut fictè confiteatur, violatio est enim sacramenti. Similiter qui scripturas ad mendacia scienter detorquet, quia Dei sacram violat veritatem, &(quod est in se) Deum facit mendacem. Ob istam causam excanduit summus Ponti. in Pelagianos qui in ecclesiæ oratione fatebantur inueniri mēdaciū: Exhorrescens enim ac detestans dictum. Quis ferat(inquit) ad Deum orantem mētiri? Marcus quoq; Tullius in lib. de Diui. etiam ui ipsa naturæ doctus in hunc modum scripsit elegantissimè, Cum in omnibus rebus in asserendo temeritas turpis est, tum in eo loco maxime in quo iudicandum est, quantum auspicijs diuinisq; rebus religioniq; tribuamus. Est enim periculum, ne neglectis his, impia fraude, aut susceptis, anili superstitione obligemur. Hæc Cicero, cuius testimoniū iccirco adduxi, vt cogitet prudens lector, si homo paganus & cui de purissima Christi luce nitor ille veritatis pulcherrimus non illuxit, ita tamen syncere de religione diuorum ac cultu sensit, vt quodcunq; non certum esset, asseri temerarium & superstitiosum censeret, quid facere debeat homo Christianus, qui auditā summa veritate, quòd Pater veros quærit adoratores, qui adorent in spiritu & veritate, non iam in vmbris & figuris? quanto minus in mendacijs & falsis cultibus? Si Paulus cultum ignoti Dei non probat Atheniensibus, eo quòd sciri debet id quod colimus, quid dicendum quando & id quod colimus potest esse forte non solum non colendum sed detestandum? Et verè despicit has doctrinas summa illa & pura veritas. Adhæc, nonne inuocantur sancti & ab eis pro nobis orationes ac beneficia poscimus? ergo tolerabit Deus quod inuocetur eius inimicus quasi amicus, vt apud se intercedat pro nobis, & id fieri ecclesiæ suæ testimonio? Si quis hoc absurdum non sentit, valeat: mecum vlterius non contendat

Nota & cape.

Aug. in li. 9. mend.

Tho. 2. 2. q. 91.

Act. 5.

Nota.

Cicero.

Io. 4.

Act. 17.

tendat iam enim iudicari poteſt ἄλογος. Equidem quum hæc mecum cogito, perhorreſco.

Adde & aliam fortiſsimam rationem. Cùm enim nullus probari valeat ſanctus niſi ex operibus & geſtis eius, continuò vt probatus eſt ſanctus, etiã probata ſunt eius opera fuiſſe bona, quæ ſi non fuerint bona, vt iſti tanquam poſsibile admittunt, quia vera ſanctitas fortè nõ fuit, cùm in hoc errare potuerit eccleſia, vt aiũt,
Iſa. 5. nonne eccleſia etiam in hoc erroris labeſceret, quod poneret malum bonum, & tenebras lucem? Quòd ſi admittitur nonne propheticum, Væ, competeret in huiuſmodi cultus autorem, ipſam (ſcilicet) eccleſiam? Væ enim minatur per Iſaiam Dominus ijs qui dicunt malũ, bonum: & bonũ: malũ, ponentes tenebras, lucẽ & lucem, tenebras. Quis verò id in illam impingere auſit, imò in ſpiritum ipſum Dei, quo regitur in huiuſmodi, vt ſæpe dixi, niſi ſpurius aliquis, & ab illo contaminatus qui ſemper illi aduerſatur atq; inſidiatur calumnioſiſsimè, vt dignè vocetur Satan, Serpens, Diabolus?

Adde &; aliam rationem ſimiliter vehementem, quæ tamen priori coniungitur. Sancti proponuntur nobis vt ſpeculum atq; exemplum vitæ ac bonorum operum, in quæ intueamur, non ſolùm vt collaudemus & admiremur glorificantes Deum in illis,
Hieron. ad Terentiam. verùm etiam vt imitemur. Vita enim ſanctorum, vt eleganter ait Hieronymus, & Auguſtinus, eſt interpretatio ſcripturarum. Dominus enim factum diſcipulorum, quòd in ſabbato famelici con
Matth. 12, fricarent ſpicas & comederent, ſancti Dauidis, qui probatus erat
1. Reg. 21. in ſynagoga ſimili facto, defendit: qui à pane propoſitionis eſuriens non abſtinuit, quos tamen edere non niſi ijs qui præſto erãt altari licebat. Eccleſia ergo quæ probat ſanctum, cùm id ex vita probet, & illam vitam conſequenter imitãdam proponat, in hoc nos periculum adeo magnum cõijceret, quòd mali mores & geſta improba pro bonis ac rectis, iſta autoritate per eccleſiam facta, facile recipi à nobis poſſent, ac defendi ab improbis, cum ſicut quæ dixerunt, ita etiam quæ egerunt ſancti nõnullius autoritatis, ſed magnæ ſint. Hoc autem adeo intolerabile abſurdum, & fidei morumq; diſciplinam lædẽs ab eccleſia ſuboriri poſſe, cõcedere,
Nota. proculdubio malè pium eſt. Neq; enim eadem eſt ratio ſanctorũ & præpoſitorum: horum enim doctrina, tantum, illorum autem,
Matth. 23. etiam vita probatur. De ijs dicitur. Super cathedram Petri ſedẽt, quæcunq; ergo dicunt vobis ſeruate & facite, ſecundùm autem opera illorum nolite facere. Sancti autem de ſeipſis prædicant

quod

quod Paulus de seipso etiam audebat imitatores nostri estote si- cut & nos Christi. *Cor.1.1.*

Adde his quòd sunt ordinum & regularum institutores Basilius, Franciscus, Dominicus, Augustinus, Benedictus, & alij. Tanquam enim Christi imitatores, euangelicæq; & purioris vitæ & peculiarium discipulorum Christi affectatores sua ipsorum vita, atq; institutis & traditionibus sese nobis declarauerunt. Quòd si eorum sanctitas vocetur in dubium, nec sit firma & inconcussa, nonne simul eorum instituta labascent? nõne inuenientur humanæ constitutiũculæ, vt sæpe irreligiosè ac temulenter blasphemauit Erasmus? nonne vota, quæ ad perfectionem facere eleganter D. Thomas probat, superflua essent ac vana, & mendicitas improbabilis, vt qui secundùm Luciferum superbè sapiunt iactare in vulgus cœpere, grandi cum imperitorum & infirmorum scandalo? Sed quid est ferè aliud eorum quæ iactant hæretici, adeo scelerosum? hinc enim via patet sacrilegis obscœnisq; impuritatibus, in quæ omnia miserè ac sacrilegè incurrerunt ipsi hominum spurcissimi. Quare hoc potius mordicus retinendum est, quia contra religionem, &, quam oportet esse immaculatam, fidei veritatem, quam protestamur in Dei cultu, peccaremus, si Deus in vllo mendacio coleretur: quod fieret si coleretur in homine quasi sancto, qui non esset sanctus sed peccator. Retinendum inquam mordicus est, quòd ecclesia errare non potest in hoc, ex quo tanta prouenirent absurda, etiam idololatriæ cultus horribilis, quod absurdũ hæretici non sentiunt, quia hæretici sunt, ac de veritate nihil pertinet ad illos. *Tho.2.2.q. 186.art.6.*

Ad hæc, vt quod dicimus etiam alia ratione iuuetur, Docet. S. Doctor blasphemiam propriè accipi pro illo scelere quod fidei confessioni opponitur: cui dicto adiunge, quòd quæ etiam in sanctos, id est, in eos quos vt sanctos colit ecclesia irrogatur contumelia, verè blasphemia est, vt idem. S. Doctor eleganter docuit, quia contumelia sanctorum resultat in Deum. Si contumelia in sanctos, in Deum redundat, ergo & illorum laus, conuersã ratione, redundat in Deum. Sicut igitur contumelia in eos fidei confessioni opponitur, ita econtrario laus illorum fidei professionem habet. porro in fidei professione inueniri mendacium, iam vt rem horribilem catholici detestantur. non ergo patitur Deus hoc erroris in sua ecclesia, eò quòd fidem suggillaret. *Tho.2.2.q. art.1.*

Adhæc quod etiam nonnihil mouere debet fidelem hominẽ, dixit ipse Dominus verbo sancto suo, ego vobiscum sum vsq; ad

consummationem sæculi. Est autem nobiscum per prouidētiam suam, ergo & omnia quæ necessaria erant prouidit, & quæ erant decentia procurauit. Vidit autem quòd post Apostolos erant futuri multi sancti in ecclesia sua, digni memoria & cultu & imitatiōe, tum propter seipsum qui vult glorificari in sanctis suis, tum propter ipsos sanctos quos vult & à nobis honorificari, tum propter nos, præter causas prædictas, vt haberemus quos imitaremur & si quis dignus, etiam sanctè æmularetur vt similis illis fieret, nā plures sanctorum, aliorum'q; factis atq; exēplis excitati, hac via profecerunt. Vidit autem quòd ad hæc necessarium erat habere certā de eis fidē, vt tuto & securè possemus hæc agere. Sicut enim prouidit multis sanctis per ipsas scripturas vbi canonizati sunt, & nō certitudine humana quæ incerta est, sed diuina, ita & in hac parte non debuit eius prouidentia defuisse alijs, quin & ipsi pariter certissima certitudine fidei scirentur sancti. Quòd si hæc certitudo non venit à iudicio ecclesiæ, iam nullibi est. Defuit ergo hic prouidentia Dei, quod est blasphemum concedere, & absurdum

Nota est recipere, quòd eorum quos ecclesia celebrat, quidā sint sancti certitudine diuina, & quidam certitudine humana, quod est trufa & contra ipsius ecclesiæ vsum, quæ sub vno catalogo indistinctè implorat sanctos, nulla differentia notādo illos, vt minor certitudo signetur de quibusdam, quàm de alijs: & hoc magnum est argumentum & signum.

Certa signa quòd ecclesia in canonizatione Sanctorum errare non possit.

Sunt verò & præter hæc, signa multa quæ huic veritati adstipulantur, & primū quidē, quia nunquam deprehensum est hac in re errasse ecclesiam, quod non accidit in ijs in quibus errare potest. in ijs enim compertum est & falsam fuisse sæpenumero ac fefellisse, vt ipsamet de se confitetur, quod vtinam non pateret plus satis. Secundum signum est quod nullus verè pius, ni fallor, animo cogitauit assentiēs quòd de facto errauerit ecclesia recipiens aliquē pro sancto, qui nō sit sanctus. Nā talē cogitationem indignum piaculum arbitratur. & ideo pij viri excanduerunt in Erasmum & Lutherum, qui in has impias venerunt cogitationes, & effutiuerunt. Sed non esset tale piaculum, si errare posset ecclesia, talis cogitatio, videlicet quòd errauerit in certo aliquo. Igitur hanc animi conceptionem, fidelis latenter habet ex fide,

quæ

quæ in hanc existimationem impellit eum, Ex eo enim impium arbitratur putare quod erret, quoniã & hoc menti habet impressum, scilicet quòd non possit errare, quando intus rem secum tractat, & ex intimis iudicat, & non ex his quæ extra. Et utinam quæ nunc loquor quisq; lector intelligat, nam & comprobabit in seipso. Tertium signũ, quòd in hac re aliud sentire, & asserere quòd errauerit Ecclesia, proprium fuit semper hæreticorum, qui ut derogent autoritati sanctorum quos aduersum se militare perspiciunt, & ipsorum dogmata, etiam opus habent derogare sanctitati. Vnde non mirum quòd Thomam nostrum negent esse sanctum, à cuius doctrina confodiuntur. Et hinc est quòd ipsi etiam inuocandos esse sanctos & venerandos negant, Sanè enim vidẽt quòd quorum non sit certa sanctitas, periculosa sit eorum inuocatio ac veneratio: & hoc rectè: quanquàm alijs de causis, sed friuolis, se moueri dicant. Quare qui dicunt Ecclesiam in probatione sanctorum errare posse, & ita statuunt incertam esse sanctorum gloriam quos veneramur, fauent proculdubio huic dicto hæreticorum, qui aiunt, periculosam esse sanctorum inuocationem. Nam verè sic esset, vt Beatus Bonauentura rectè dixit in re proposita, vt inferius manifestabo. Quartum signum est quòd hæc est vna de summis & grauissimis causis, quæ iccirco summis Pontificibus determinãda seruatur. Non enim ob aliam gratiam, nisi vt certam & fidelem determinationem accipiat propter verbum Domini & orationem sicut ipse testatus est, Rogaui pro te Petre, ne deficiat fides tua: quod & planè accipitur ex Decretali. Maiores, de Baptismo. Quintum signum est quòd Ecclesia non orat pro sanctis, sed iniuriam arbitratur inferri Deo & sanctis si pro eis orari permitteret. Orat autem pro omnibus quanquam probabiliter iustis, imò etiam pro sanctis ipsis, antequàm canonicè probati sint, aut saltem quadam communi omnium existimatione tacitè, sint quodãmodo canonizati ob euidentem sanctitatem. Ex quo more persuadetur Ecclesiam certam esse (nec humana certitudine certam, cui possit subesse falsum) quòd qui ab ea probantur vt sancti, non indigent suffragijs nostris, sed econtra nos eorum potius, Et iccirco ad eos dirigit supplicationes, quòd si dubitaret aut suspicaretur quouis modo de eorum certa salute, profectò non fraudaret illos suffragijs, & hoc mihi potentissimum argumentum videtur. Adde Augustini sententiam iam inter Theologos detritam, quòd infidelitas est orare pro sancto, quod exponens.

Nota.

Quare heretici precipuè in Diuum Thomam insiliant.

Luc. 22.

Bonauētura. B.Bonauētura sic ait.Sicut nullus debet de sanctorum gloria dubitare,ita nullus debet pro eis orare,si enim pro aliquo oret,videtur præsumere illū nō esse in gloria,quod est infidelitas.Hæc ille.

Doctorum sententiæ pro ecclesia, quòd in canonizatione Sanctorum errare non posit.

Thomas. VEnio nunc ad autoritates Doctorum atq; sanctorum. Primū autē affero.D.Thomā propter excellentiā, cuius elegās doctrina nullis nisi indoctis aut hæreticis,ac valde suspectis displicet. Ipse enim in Quodli.ix.ar.xvi.eā proponēs quæstionē,vtrū canonizati tanquam sancti,sint in gloria,quod est quærere,vtrū ecclesia in canonizatione sanctorum posit errare, disputans in vtramq; partem & arguens,incipit duo componere argumenta, &,vt semper solet, primū pro parte falsa,videlicet quòd ecclesia posit errare,deinde duo pro parte vera,videlicet quòd non posit errare:Post hæc docens,determinat veritatem,pro qua secundò loco argumentatus est.Sic enim consueuit semper præmittere argumenta pro falsitate:Post determinatam autem veritatem,soluit argumenta priora pro falsitate adducta.Quæ autem pro veritate attulerat,quia concludebant,insoluta dimittit,vt semper solet quando benè concludunt,alioqui consueuit etiam ea soluere, si qua forte media opinio esset,quæ magis placeret,aut si fortè vel letis vtramq; partem vt probabilem,quasi in re dubia,sustinere. Ergo pro falsa pàrte in hunc modum argumentatur,vt cuilibet poterat in promptu occurrere.Nam ijs motus est Caietanus,& quicunq; hanc falsitatem accipiunt.Videtur inquit. S. Doctor, quod aliqui posint esse in inferno de ijs qui sunt in ecclesia canonizati,nullus enim potest esse ita certus de statu alicuius,sicut ipsemet de se:quia quæ sunt hominis,nemo nouit nisi spiritus hominis qui in ipso est:sed nemo potest esse certus de seipso,vtrum sit in statu salutis,dicente Ecclesiaste, nemo scit vtrum dignus sit odio vel amore,ergo multo minus Papa scit de alio quem canonizat.potest igitur in canonizando errare.Et hoc primo.Secundo sic arguit: Quicunq; in iudicando innititur medio fallibili, potest errare:sed ecclesia in canonizando sanctos innititur testimonio humano,cùm inquirat per testes de vita & miraculis: ergo,cum testimonium sit fallibile,videtur quòd ecclesia in canonizando sanctos posit errare,hoc secūdo pro falsitate. Tum pro veritate primum,sic argumentatur: Ab ecclesia non potest prouenire

uenire error damnabilis: quòd autē veneretur tanquam sanctus, qui fuit peccator, & eius opera consequenter reputentur iusta, quæ verè essent peccata, esset error dānabilis: ergo ecclesia in talibus non potest errare. Et hoc est primum argumentum, & validum pro veritate. Adiecit & secundum sic. Augustinus dicit: Si in scriptura canonica aliquod mēdacium admittatur, mutabitur fides nostra, quæ ex scriptura canonica dependet: sed sicut tenemur credere ea quæ sunt in sacra scriptura, ita illud quod est communiter per ecclesiam determinatum, vnde hæreticus iudicatur, qui sentit contra determinationem conciliorum, ergo commune iudicium ecclesiæ erroneū esse nō potest, ergo idem quod prius. Post hæc autem, quæstionem resoluit eleganter, in hunc modum: Aliquid potest iudicari possibile secundum se consideratum, quod relatum ad aliud extrinsecum impossibile inuenitur. Dico ergo quod iudicium eorum qui præsunt ecclesiæ, potest errare in quibuslibet, si personæ eorum tantum respiciantur: Si verò consideretur diuina prouidentia, quæ ecclesiam suam spiritu sancto dirigit, vt non erret, sicut ipse promisit, quòd spiritus adueniens doceret omnem veritatem de necessarijs ad salutem, certum est quòd iudicium ecclesiæ vniuersalis errare in his quæ ad fidem pertinent impossibile est, vnde magis standum est sententiæ Papæ, ad quem pertinet determinare de fide quam in iudicio profert, quàm quorumlibet sapientum hominū in scripturis opinioni, cum Caiphas quamuis nequam, tamen quia pontifex, legatur etiam inscius prophetasse. In alijs verò sentētijs quæ ad particularia facta pertinēt, vt quum agitur de possessiōibus vel de criminibus & huiusmodi, possibile est ecclesiam errare. Canonizatio verò sanctorum medium est inter hæc duo: quia tamen honor quem sanctis exhibemus, quædam professio fidei est qua gloriam sanctorū credimus, piè credendum est quòd nec etiam in his iudicium ecclesiæ errare possit. Hæc. B. Thomas ad literam. Quare miratus sum supra modum, quòd ex his verbis collegerit Caietanus tanquam certā Thomæ sententiam, quòd verè ecclesia in his possit errare, cùm tamen dicat Thomas tam expedite, piè credendum esse quod non possit errare. Nunquid ergo suadeat. S. Doctor credendum esse mēdacium? Si enim verum est quòd potest errare in his ecclesia, mēdacium est consequēter dicere quòd non possit errare & cùm Thomas hoc ipsum credēdum piè esse concludat, piè igitur esse credēdum mēdacium docet Doctor Angelicus. Quis ista dicat? At inquiet aliquis, non dixit Thomas hoc de necessitate fidei credēdū

ſed ex pietate,diſtinguunt enim quidam inter ea quæ credi opor tet,nam ad quædam compellimur: neceſsitate,ad quædam verò ſolum pietate. At hæc alia quæſtio eſt,nõdum enim hoc agimus, an hoc ſit ex pietate credendum an ex neceſsitate,ſed hoc mihi ſa tis nunc eſt euincere,nullum falſum eſſe ex pietate credendum. At verò ſunt,qui ea quæ credi ſuadet pietas,nolint credere tamẽ, & cùm non credant nihilominus dicunt pium eſt credere,ſed nõ cogimur.Quid eſt hoc autem,niſi quod ipſimet teſtimoniũ red- dunt nobis impietatis ſuæ,qui, quam pietas exigit fidem, nõ red- dunt? At inquiunt: Non tenemur credere.Quid ergo,o pie? Nũ- quid teneris propterea non credere,cùm te tamen pietas ad credẽ dum alliciat,vt ipſe fateris? Ad hæc, ſcire velim,nũquid qui credis Chriſtum crucifixum id credas ex pietate.Auguſtinus enim ait, Pietatis eſſe,diuinæ credere autoritati.Quando igitur dicunt au tores quidpiam piè credendum eſſe,certè nõ adeo ſunt inepti,vt per id quod aiunt,piè,ſignificare velint non eſſe credendum,ſed potius credendum,ſcilicet ipſa pietate ſaltẽ ſuadente.Pietas enim non reſpicit falſitatem,ſed veritatem: nec tamen neceſsitatem cre- dendi doctores excludunt quia dicant,piè credendum eſſe.Nam & quæ neceſſariò ſunt nobis credenda piè credimus. Quin fidei pietas etiam magis vrget iſta credi,quæ vt credamus mandantur. Non negamus tamen quòd eorum quæ fidei ſunt quædã ita nota ſunt ac determinata,vt omnes fide illa ſuſcipere obligemur,quæ- dam verò nõ ita: illa iubet pietas vt ſuſcipiamus & firmiter ab o- mnibus teneantur: hæc autẽ,ſolũmodo ſuadet.Nec tamen video cur non teneretur homo credere pietati id ſuadenti,ſi hoc ille ſen tiret loqui in ſe pietatem.Nam quod.B.Thomas per id verbum (piè)noluerit tollere obligationem fidei hoc in loco,ſatis patet in vltimo eius argumento,quod tanquam verum concludẽs,in- ſolutum reliquit: vbi ait,quòd tenemur credere id quod commu- niter per eccleſiam determinatum eſt,ita vt hæreticus cenſeatur, qui commune eccleſiæ iudicium contẽnat in his.Alibi etiam idẽ Thomas piè credi Chriſti aduentum dicit,quem tamen neceſſa- riò debemus credere.Adhæc,rationes quas affert.B.Thomas cur piè credendum ſit eccleſiã non poſſe errare oſtẽdunt etiã fidei hu ius neceſsitatem.Ait enim: quoniam iſta res tangit attinentia ad fidem,nam ex canonizatiõe alicuius ſancti ſequitur veneratio & honor & cultus illius,ac Dei in illo: honor autem inquit,quem ſanctis exhibemus eſt quædam proteſtatio fidei noſtræ,qua ſan- ctorum gloriam credimus: ideo piè credendum eſt, quòd nec

in his iudicium ecclesiæ errare posſit. Hæc eſt prima ratio quæ certe concludit conſiderantibus eam & acceptantibus, abſolutè credendum eſſe eccleſiam errare non poſſe, cùm per hunc errorem læderetur fidei veritas, quam ipſo cultu proteſtamur exhibentes honorem ſanctis. Et nota quæſo verba. Nec in his (inquit) ac ſi apertius dixerit. Sicut in his errare non poteſt quæ manifeſtè ſiue immediatè ad fidem attinent, ita nec in his, ſcilicet, ex quibus ſequitur aliquid quod ſimiliter ad fidem attineat. Nam quod aliquis ſit ſanctus vel non, & egerit opera bona vel non, non admodùm attinet ad rem fidei niſi ex hoc, quòd ſi talis approbetur ſequitur cultus eius ac imitatio vitæ & doctrinæ, quæ trahunt ſecum res ad fidem pertinentes, quibus validè præiudicari poſſet, ſi eccleſia errare poſſet in probatione Sancti: tum quòd impia fraude negligeretur eorum cultus qui verè ſancti eſſent ab ijs qui ſubdubitarent, tum verò quod inani & improba ſuperſtitione coli poſſent indigni & peccatores pro ſanctis, & nonnulli imitarentur mala pro bonis, quod vehementer pernicioſum eſſet. Hæc verò argumenta præmiſit Sanctus Doctor quæ quoniam concludebant, meritò inſoluta dimiſit. Ergo ex illius ſententia ſimpliciter credendum eſt, Eccleſiam in talibus errare non poſſe: Quod etiam euidenter probat in ſolutione argumentorum quæ propoſuerat pro parte falſa, Cùm enim primum ſumpſiſſet quod nemo poteſt certus eſſe de ſtatu proprio, quantominus de alieno: ac deinde induxiſſet, quòd eccleſia innitatur hominum teſtimonijs, qui etiam fallere ac falli poſſunt, continenter atque audacter pius & ſanctus Doctor in hunc modum reſpondet, quòd Papa ſiue eccleſia, & ſi quærat certior fieri per inquiſitionem vitæ & atteſtationem miraculorum, illud tamen præcipuum eſt quòd per inſtinctum ſpiritus ſancti certificatur, qui ſcrutatur non ſolum hominum, verumetiam profunda Dei: & quòd diuina prouidentia præſeruat eam ne in talibus per fallibilia hominum teſtimonia fallatur. Quid clarius ad manifeſtationem ſuæ ſententiæ potuit dicere ſanctus Doctor, quâm hoc tam aſſerte prolatum, quòd certificatur per inſtructum Spiritus ſancti eccleſia, & præſeruatur à diuina prouidentia ne per fallibilia hominum teſtimonia fallatur? Si igitur ſpiritus ipſe certificat de ſanctitate, & diuina prouidentia præſeruat Eccleſiam ab errore teſte noſtro magiſtro, quæ nos pietas in dubitationem impellet de eo de quo certifi-

certificamur à spiritu? aut qua sapientia audebimus dicere, ibi posse errorem esse, vbi diuina prouidentia præseruat ne possit esse error? Valeant igitur iam qui ex doctrina. D. Thomæ tam amenter sapiunt, vt credant eum conclusisse ecclesiam errare posse in canonizatione sanctorum, cuius oppositum tam manifestè docuit & explanauit.

Bonauentura. Post Thomæ testimonium adijcio & illud. B. Bonauenturæ cuius verba superius ex parte produximus, latius autem & vehementius contra quendam Guilielmum scribens grauissimis eum retundit sententijs, concludens horribilissimum & incredibilissimum esse ecclesiam in approbatione sanctorum errare posse, *Nota uerba* nec fas esse dubitare de huiusmodi, quia si vnus sanctorum vocatur in dubium, pari ratione possent & cæteri. item in talibus, imitari sequiq; dubia atq; incerta periculosum est, vnde fieret verum (sicut & supra diximus) quod aiunt hæretici, videlicet, quòd inuocare sanctos periculosum sit. Nam. B. Paulus ob eam gratiā Athe- *Act. 17.* niēses quasi superstitiosos reprehendit eò quòd ignotum Deum, colerēt: quoniam oportet nos scire quod colimus. Hac etiam de causa Dominus noster Samaritanum cultum improbauit, probās magis illum qui erat in Iudaismo, cùm inquit. Vos adoratis quod *Io. 4.* nescitis, nos adoramus quod scimus. Oportet ergo nec falsum esse nec dubium aut incertum quod adoratur, vt sit adoratio digna quæ fiat in conspectu Dei. Et nota lector quòd hæc sunt testimonia Dei non hominum.

Bern. ad canonicos Lugdun. Adde & præterea Bernardi testimonium, qui per diuina instructus oracula circa Dei cultum ait, ego quæ ab ecclesia accepi securus teneo & trado. si securus tenet ac tradit, non ergo cogitat illam in huiusmodi errare posse. Vnde enim potest formidari error, inde securitatē capere dementiæ est. Fauet & huic veritati. *Augustinus.* Augustinus qui dixit. Infidelitas est orare pro sancto, Quomodo autē esset infidelitas si non ex certitudine fidei haberemus eos esse in gloria, qui ab ecclesia Sanctorum catalogo sunt ascripti? *Innocentius. c. cum Marthe de cel. miss.* Quapropter & Innocentius Pontifex annotauit rectè mutatam esse orationē quæ in commemoratione. B. Leonis Papæ olim dicebatur, qua videbatur orari pro illo. Licet enim glossis quibusdam aliò torqueretur, tamē rationabiliter fuisse mutatam satis in- *Nota.* dicat per id, quod rationē mutationis reddēs, sic ait. Cùm sacræ scripturæ autoritas dicat quod iniuriā facit martyri, qui orat pro martyre, idem est simili ratione de alijs sanctis sentiendum, pro eò quòd cùm sint perfectè beati, omnia eis ad vota succedūt: Sed

nos

nos potius eorum orationibus indigemus &c. Vbi nota Pontificem etiam sacræ scripturæ autoritate ad hoc motum, vt illa diceret. Sunt &. B. Hieronymi egregiæ pro hac veritate sententiæ, nã abominandum illum esse censet apud Deum, qui aut sanctum esse dixerit, quod non est sanctum: aut contrà qui non sanctum dixerit, quod est sanctum. Et Christum violare (inquit) qui hominẽ non sanctum sanctorum iunxerit societati. Adiecit & vnam esse fidem quæ in Deum simul & in sanctum refertur, sicut vna est dilectio quæ in Sanctos & Deum fertur. Ex ijs autem facilè accipitur quàm sit incredibile tantum errorem in ecclesia Dei permitti à diuina prouidẽtia, vt in huiusmodi ipsa ecclesia aut fallatur aut fallat adeo periculosè, adeo pernitiosè, vt ipsamet violet imprudenter Christum: & dum eius gloriæ studet in mẽbris suis, illum potius fœdet. Est &. D. Gregorij sacrosancta professio, qui non solum de doctrina hominum, verumetiam de ipsis personis sic cẽset. Postquàm enim sic sanctè se suscipere quatuor celebriora cõcilia, sicut quatuor euangelij libros, & similiter quintum concilij in quo confirmata. B. Cyrilli fides fuit, in hunc modum etiam de personis adiecit, cunctas verò quas præfata concilia personas respuũt, respuo: quas autem venerãtur amplector: quia dum vniuersali sunt constituta consensu, se & non illa destruit, quisquis præsumit absoluere quos ligãt aut religare quos absoluunt. Hæc ille, quæ non possunt sapienter dici, si in huiusmodi posset error deprehendi. Nec deest Ambrosij testimoniũ, qui ad Martyrũ venerationem excitans populum in celebritatibus eorum hortatur, vt sine vlla dubitatione cõcurrant, quia qui illos honorat, Deum honorat in illis. An quæso sine dubitatione cõcurrẽdũ est ad cultũ cùm error posset esse in ipso cultu? Descẽdo ad humiliores. Et primũ affero Cardinalẽ Turrecrẽ. quẽ pontifex hoc epitheto honorauit, vt protector fidei diceretur propter illius libri catholicã doctrinã, quẽ edidit de potestate Papæ. Hic enim in suo illo nobili tractatu cõmemorãs inter ea quæ sunt fidei, & in quibus ecclesia errare nõ potest, canonizationẽ sanctorũ, adiecit, quòd qui aliter sentiũt errãt perniciosissimè: fidẽ, imò etiam fidei fundamẽta, eneruãt atq; subuertũt, & Christianã religionẽ maculãnt. Deniq; hunc errorẽ cõmunẽ fuisse omniũ hæreticorũ rectè testatur. Hãc sententiã planè sequitur Petrus de Palude, Ioannes de Neapoli, Petrus Garf. Episcopus Vssell. in libro cõtra Apologiam Pici mirandulani, qui ex Thomæ sententia hæresim esse docet aliter opinari, sicut & ipse Ioannes de Neapoli rectè vidit: quorũ sentẽtias

Hieronymus super Epistola ad Phil.

Gregorius Epistolis & habetur dis. 15. c. sicut.

Nota.

Ambros.

Cardinalis de turre.

Nota.

Petrus de Palude Io. de Neapoli Epis. Vssell.

hîc breuitatis gratia omitto: nam alibi eas latius recensui. Confirmant hoc ipsum recentiores qui in Lutherum & Erasmum scripsere cum laude, vt Episcopus Roffensis, Albertus pius Carpensis, & alij, quorum gloria viget inclyta in ecclesia. Viderunt enim & experimento probauerunt, si hoc admittimus, videlicet ecclesiam posse in hac diffinitione errare, multã detrahi nobis ad compescendum hæreticos vim atq; autoritatem. Nam sanctorum sententias maximè in illos obijcimus, quæ profecto si liceat eorum pernegari sanctitatem, vt faciunt, eneruantur & futiles inueniuntur. Nam ad hoc tandem effugium conuolant, quum primum vident se per horum doctrinam obrui & expugnari.

Episcopus Roffensis. Albertus Carpensis.

Resolutio eorum quæ in contrarium afferuntur.

VEnio nunc ad ea quæ in cõtrarium adducuntur, non tam vt resoluam, quàm ut, iam resoluta esse in prædictis, demõstrẽ. Non enim quicquàm prorsus afferunt, nisi quod & ipse. B. Thomas iam olim attulit atq; resoluit. In sententijs (inquiunt) quæ ad particularia facta pertinent, vt in possessionibus & criminibus & eiusmodi Ecclesia potest errare, Teste Thoma. Sed vtrum aliquis Sanctus fuerit necne, pendet ex actis particularibus & gestis eius, Ergo Ecclesia potest errare in huiusmodi. Respondeo, imò ipse Thomas respõdit. Si hoc tantum cõsideraretur quod pertinet ad particulare factũ & interesse, possibilitas errandi concedi posset: quia tamen propter cultũ, qui iam probato per Ecclesiam sancto, illi debetur, in quo est protestatio fidei nostræ, res extẽditur nõ in particulare tantum, sed publicũ & vniuersale interesse, cõfidẽter asserimus quòd diuina prouidẽtia præseruat ecclesiã in talibus ab errore. Adde, quòd nõ solum colendi sed imitãdi quoq; nobis sancti proponũtur, vt dictũ est. Regula ergo illa Thomæ nõ dicit quòd in his quæ sunt facti ecclesia decipi potest, sed in his quæ ad facta particularia pertinent, hoc est, quæ nõ publicã vtilitatem & doctrinam concernunt sed particularia facta solum respiciunt, & quæstiones de his solummodo implicant. Alioqui & Christũ natum fuisse de virgine, & prædicasse, & crucifixum fuisse, non nisi particularia facta fuerũt: quæ tamen ab Ecclesia nobis proposita piè credenda sunt, & quidẽ necessariò ad salutẽ. Hoc autẽ est quia ex his factis publica omniũ salus sequitur, atq; ideo hæc maximè recipere, etiam maximè ad fidem pertinet. Si autem res nõ se extenderet

Nota pro intelligentia doctrinæ Thomæ.

tenderet vltra bonum aut interesse particulare, nec quouis modo specialem fidei nostræ doctrinam tangeret, rectè credimus Papã & Ecclesiam per suos Pontifices posse, tales etiam determinando causas, facilè falli & fallere. In re autem quæ quouis modo fidem tangat, minimè. Quare & illud friuolum est quo Caietanus mouetur, videlicet quòd Pontifex ipse ad canonizandum mouetur hominum testimonijs. Non enim per hæc potissimum mouetur, vt ait B. Thomas, sed instinctu Spiritus Sancti, cuius adest prouidentia ne fallatur. Quapropter in canonizationibus sanctorum ipsimet Pontifices altius aspicientes verba huiusmodi, cum rem determinant, adiungere, aut similia cõsueuerunt. Confidentes igitur in misericordia Dei aut prouidentia, autoritate ipsius omnipotentis, & Beatorum Apost. Petri & Pauli catalogo sanctorũ. N. ascribimus &c. xistus uero. iiij. in canonizatione B. Bonauenture, etiam explicitius ausus est dicere, & rem declarare, his verbis. Confidentes quòd in hac canonizatione nos Deus errare nõ permittat. Et quod amplius est, postquàm declarauit illum sanctum esse, etiam decreto præcepit firmiter sic ac fideliter esse credendum: quod certè non valuisset, si hac in re potuisset quouis modo à vero declinare. Non est enim Pontificiæ autoritatis cogere quendam ad credendum ea quæ non sunt fidei. Et hæc Pontificis autoritas, quia Pontificis est, multorum (vt notant sancti doctores) præualere debet doctorum etiam Sanctorum autoritati: quanquàm, vt vidimus, illam etiam cõprobet D. Thomas. Nec mihi obijcias, si Spiritus Sãctus in his inspirat, cur ergo humanæ adijciũtur inquisitiones, & tractatus & probationes? Respõdeo, vult Deus nõ omitti, imò adhiberi ab eis humanã industriã & inquisitionem, & rei cognitionẽ in huiusmodi, ne cogatur ad patẽtia miracula perpetrãda. Ipse autẽ occultè inspirat & dirigit in ueritatẽ, vt salua sit exercitatio fidei. Ob eã causam etiã de illo Apostolorũ tractatu, in primo concilio de quo Lucas in actis Apost. legimus, quòd præcessit diffinitionẽ illam multa inquisitio. Nam quilibet suam afferebat opinionẽ antequàm cõcluderetur diffinitiua sentẽtia, Et nihilominus in ipsa sentẽtia ausi sunt adscribere, Visum sic esse Spiritui Sancto & sibi, & hoc ad nostrã doctrinã, vt declararent humanæ illi inquisitioni admixtã fuisse ipsius Spiritus directionẽ ac prouidentiã. Quare si Papa vellet absq; inquisitione, quã & humana ratio flagitat, ista decidere, nõ id ageret vt oportet, & tentaret Deũ, nec certò dirigeretur in veritatẽ: si verò quod in se fuerit illud egerit, tunc quod humana facultas non

Xistus. Nota. Act. 15. Nota.

assequitur, id meritò & opportunè supplet Spiritus Sanctus. Qua de re etiā particulari tractatu disserui. Nihil ergo est hactenus quod obijciunt contradicentes. Nec aliud video ab eis exquiri posse: dignum quod in seriam disputationem afferatur. Vnum tamen admoneo, quòd quædam sententia, quæ quasi Augustini citatur, & vulgò sæpe iactatur non absque scandalo, quæ sic habet. Multorum corpora venerantur in terris, quorum animæ cruciantur in inferno, nusquàm in libris Augustini legitur, ni me oculus fefellit, nec digna erat tanto viro, cum in vulgo sit scandalosa: & nihilominus patitur expositionem. Non enim vt benè notat Petrus de Pal. intelligenda est quouis modo, de his qui ab Ecclesia sunt canonizati: quin etiam animaduertendum, quòd non loquitur hæc sententia de sanctis, sed de corporibus quæ relicta sunt in terris. Esse enim potest, propter episcoporum inuigilantiam, quòd quædam corpora, vt certorum sanctorum corpora venerentur, quæ non verè sunt illorum, & forte etiam sunt corpora damnatorum, sicut legitur de quodam latrone in historia Diui Martini, cuius corpus quasi martyris venerabatur à populo, quā quàm non Ecclesiæ aut Episcoporum autoritate, sed ipsius populi temeritate id fieret, quem errorem esse in Ecclesijs nunquam permitteret Spiritus Sanctus, si Episcopi suas partes agerent ac vigilarent. Solum ergo superest nunc vt admoneamus non latere nos quosdam summularios tumultuanter hanc rem tractantes aliter docuisse, opinor autem iccirco, quòd magis essent canonistæ quàm Theologi, Nam cuiusdam glossulæ autoritate moti videntur: quæ tam doctè loquuta est, ut cum quæreret, quāobrem canonizationis negocium solum modo ad Papam pertineret, eas reddidit rationes & bonas certè & veras, quibus tamen illud suum dictum, videlicet quod Papa possit in hoc errare, quàm euidentissimè confutatur. Prima enim eius ratio est, quia causa canonizationis est de maioribus causis, quæ ad summi Pontificis decisionem pertinent. At (vt Caietanus ait) & rectè in hoc, idcirco maiores causæ ad summum Pontificem deferuntur, quia ipse super eis infallibile habet iudicium. Secunda ratio est, quia miracula attribuuntur fidei, cuius cognitio solius Papæ est. Sed & hæc ratio concludit apud nostros & benè Catholicos, quòd in hoc Papa errare nō potest, quoniā in his quæ fidei sunt, vt sanctus Thomas rectissimè docet, Papæ iudiciū infallibile est & indefectibile, licet hoc quidam canonistæ non credant & secus doceant, contra sanctorū doctrinam, & Ecclesiæ sensum, Decretaliumq́;

Glossa quæ concludit cōtra nos probat contra seipsam.

Caieta. in Apologia sua.

Nota.

taliumq; tenorem. Vnde non mirum si fateantur Papam in sanctorum canonizatione falli posse, cùm in cæteris omnibus quæ fidei sunt idem fateri non vereantur. Tertia ratio est, quoniam (inquit) si dubia scripturarum quæ emergũt, ab ipso Pontifice declarantur. C. per venerab. Qui fil. sint legi. quanto magis dubia sanctitatis? Qua ratione idem similiter facilè comprobatur: nam in declaratione scripturarum iudicium Papæ, etiam ex doctrina Thomæ, errare non posse perspicuum est. Quarta ratio est ne propter episcoporum simplicitatem populum decipi contingat, quod facilè indignos possent canonizare. Et hinc profecto satis infertur, quòd si Papa decernat, non poterit populus decipi: ex quo & illud sequitur, quod nec potest in hoc errare: alioqui etiã decipi posset populus à falsa Papæ sententia sicut à sententia Episcoporum, quandoquidem contingere posset Episcopos plures, etiã ipso summo Pontifice doctiores, sanctiores, & circunspectiores esse. Ergo quod à Papa non ueniat deceptio, non ratione personæ est, sed à prærogatiua sedis propter uerbũ Domini. Rogaui pro te ne deficiat fides tua. Vide igitur quàm bellè glossa illa se metipsam expugnat. Et reuera vt S. Doctor ait: inconsonũ & derisibile est, quòd sacræ doctrinæ professores iuristarum glossulas in autoritatem inducant, & de illis discepteut. Attamen propter infirmiores oportet etiam quandoq; descendere. Nequeo tamen interdũ non moueri, quum quædã adeò indigna cõsidero. Nam Felinus cum rectè vidisset ac protulisset ex Thomæ doctrina hoc esse, quòd in canonizatiõe sanctorũ errare nõ potest ecclesia, nihilominus cõtempta tãti viri autoritate maluit sequi doctrinã glossulæ, quæ tamẽ adeo imperitè loquuta est vt vidimus, vt non minus à semetipsa quàm ab alijs dissideat, dũ pugnãtia loquitur. Nõ inficior. B. quoq; Antoninũ nostrũ prima facie videri cõtrariã sententiã sequi, qui tamẽ si subtilius cõsideretur, facilè cum doctrina Thomæ, & cũ ipsa iã manifesta veritate conciliatur. Hoc enim in summa cõcludit, quòd quãquàm in canonizatiõe sanctorũ ecclesia possit errare, piè tamẽ credẽdũ est quòd Deus nõ permittat eã errare: quod in id recidit tãdẽ, quod ipse. B. Thomas prædixerat, videlicet quod ecclesia si cõsideretur in semetipsa, hoc est secũdũ personarũ cõditionẽ quæ illi præsidẽt ac talia decernunt, potest proculdubio in omni causa errare. Si verò cõsideretur Dei prouidẽtia, quæ nõ permittit errorẽ in his quæ attinẽt ad vniuersalẽ ecclesiã, rectè dicitur q errare nõ potest. alioqui quomodo starent hæc simul quæ ipse docet, videlicet quòd possit errare, & tñ deus

Tho. contra impug. reli.

Fel super. c. uenit. de test.

nō permittat errorem? Et quomodo si aliter sentiret, doceret iuxta doctrinam Diui Thomæ, secundùm quam tamen se docere putabat? Et ideo verè sic sensit, vt expositum est. quod vt ipsemet magis declararet, adiecit rationem dicti, his verbis. Et fortè ratio est quia talis determinatio pertinet ad vniuersalem ecclesiā, fit tamē per attestationem hominum qui fallere possunt, ac si apertius dixisset. in eo quòd huius rei decisio, propter sui grauitatem ac periculum quod redundaret in vniuersam ecclesiam, pertinet ad vniuersalē ecclesiam, credimus Dei prouidentiā seruare ipsam ecclesiā ab errore, in quem tamen ex hominum conditione posset incidere, cū inquisitio huius veritatis per hominū attestatiões fiat. Et hæc dicta sint honoris gratia huius sancti viri, ne videatur doctrinā nimis absurdā cōprobasse, & contra. D. Thomæ sententiā quē sequebatur. Nō conturbetur autem rogo quisquàm, quod tacitè quædā ab ecclesia recepta videātur, quæ sunt suspecta, imò vt quidā existimāt, sunt meræ nugæ, videlicet in legēdis eorū, quæ tamē leguntur in diuinis officijs. Primū enim nō est putādū quòd quicquid ipsis pōtificibus cōniuētibus in hæc officia cōtrusum est, haberi debeat tāquā ab ecclesia receptum, cum semel per os Gelasij Papæ protestata sit Roma. ecclesia, nolle se huiusmodi recipere. quòd si qui superstitiosè deuoti hæc infarciunt, & ij ad quos pertinet hæc dispicere, despiciūt potius & nihil curāt, doctis relinquitur & prudētibus tacita discernēdi facultas, & probandi, & quod verum & certum est tenendi, iuxta illud. Omnia probate, quod bonū est tenete: reliqua verò siue certò falsa, siue dubia, aut reprobandi, aut cum formidine recipiēdi. Adde quod hæ historiæ quæ

Nota. leguntur de sanctis nō sunt propriè de essentia siue substantia diuini cultus, nō enim sic recipiuntur quasi certæ veritatis, vbi non possit admixtū esse mēdacium sicut sunt sanctæ scripturæ, nec in officijs interserūtur quasi directo pertinētia ad cultum. Nō enim hæc ad ipsum Deū dirigūtur, cū quo agentes quicquā, mentiri nefas est. Sed inter nos gratia exhortationis & consolationis, veluti cōciones quæ inter missarū solēnia habentur, ad excitandū populū & solandū, interponūtur. Propriè autē ad officiū & cultū Dei pertinent psalmi, Hymni, Cātica spiritualia, Orationes siue collectæ: in quibus omnibus dirigitur sermo ad Deū. Itē lectiones sancti euangelij & epistolarū in missis. Nā hæc ita dicūtur tāquam à spiritu sancto profecta ad certā fidei doctrinā ac morū institutionē. Quamobrē & in cōcilijs rectè cautū sancitūq; fuit, vt nihil ibi legeretur præter diuinas scripturas. Nec tamē me latet nonullos

hymnos

hymnos & quas vocāt prosas,& respōsoria,& huiusmodi quædā
cōiuctibus his ad quos pertinebat(vt diximus) ea probādi cura,
irrepsisse in diuina officia,quæ certè præter ineptiā & ineruditio
nē quā habēt in dictiōe,nōnulla quoq; cōtinent mendacia cōtra
veritatē scripturarū,& plerunq; incerta tanquā certa nobis obtru
dūt.Qua de causa Ro.ecclesia noua cudit breuiaria,in quibus nō
nulla expurgata sunt,quæ nō erāt cōpertæ veritatis. Atq; vtinam
perficiatur tandem aliquando hoc negociū:sed de his hactenus.

DE VENERATIONE ET INVOCATIONE SANCTORVM

LIBER II.

CVM IGITVR IAM ILLVD EVICERIMVS,
certam esse sanctorum gloriā quos ecclesia ipsa
sancta solēniter approbauit,cōsequenter catho-
licarum mos ecclesiarū multis sæculis & ferè ab
Apostolorū tēporibus hactenus cōtinentißimè
ac illibatißimè cōseruatus, scilicet venerādi atq;
inuocādi religiosè,& in cultu diuino sanctos &
amicos ipsius Dei satis probatus intelligitur. Nam ad hoc ipsum
præcipuè probātur sancti,vt etiā colātur & inuocentur in cultu.
Qui mos quòd nō solùm probatißimorū & insigniū pietate vi-
rorū doctrina atq; exemplo autoritatē habeat venerabiliter obser
uatā,verumetiā sacrarū scripturarum sentētijs cōfirmetur, hoc in
loco aduersus has portas inferi facilè comprobabo.Nam ecce filij
Luciferi qui noua sapientia ac fallaci prætextu omnē huiusmodi
cultū improbāt & blasphemāt,& in vniuersum sufferre conātur. *Lutherus.*
Primus enim Lutherus in vniuersum de omnibus pronunciauit,
periculosum esse inuocare sanctos,& in eo sermone quē supra ci-
tauimus ita peruersè docet vt dicat: Sancti qui ex hac vita sublati
sunt nullus eorū tibi venerari præcipitur. At,qui hic sunt tibi ve- *Erasmus de*
nerari præcepti sunt Christiani viui hic super terrā, qui sunt viri *am. ecclesiæ*
sancti.Erasmus autē hac de re nō tā furiosè loquens,sed subdolè *concordia.*
magis & cū vafritie ita scripsit.Religiosi est affectus credere sctōs
quos Deus adhuc mortali corpore grauatos tāti fecit vt ad illorū
preces dæmones expulerit, mortuos ad vitā reuocarit,nūc quoq;
nōnihil apud Deū posse.At qbus diuersa sedit opinio pura mēte
synceraq;

synceraq; fide inuocent Patrem, Filium, Spiritum Sanctum, nec obturbent odiosè ijs qui citra superstitionem implorant diuina suffragia. Et alibi. Inter plerosq;, inquit, iam cõuenire, ex scripturis canonicis non posse doceri inuocationem sanctorum praecipi aut esse necessariam: quia tamen nõ apparet ibi prohibitam, ideo probabilius colligi, neq; exigendam esse vt necessariam, neq; prohibendam vt impiã. Haec ille. Verũ pro catholica veritate tuenda, tria sunt quae persuadere nitar non obstinatis. Primũ ex sacris literis elici sanctorum inuocationem & cultum, eorumq; preces exaudiri à Deo inuocantibus illos, Secundum etiam Dominũ ipsum id velle vt colantur & inuocentur, quoniam illis medijs decernit plurimas gratias & dona tribuere, idq; ad maiorem Dei magnificentiam attinere. Tertium nemini esse liberum aut tutum hunc ecclesiae morem cõtemnere, aut improbare. Et primum quidem. quòd sancti pro nobis orent atq; exorent, innumeris sacrarum scripturarum probatur testimonijs. Dominus enim dixit Abimelech de Abraam. Redde viro suo vxorẽ & orabit pro te & viues. Ex quo loco constat vitam hominis positam fuisse in oratione Abrae, qui etiam exauditus fuisset pro Sodomitis si decem saltem inuenti fuissent iusti. Et tamẽ in gratiã Abrae liberatus est Loth, vt scriptura ipsa testatur. Moyses toties orat pro Pharaõe & pro populo, nec frustra. Samuel similiter & Daniel qui vir desideriorum vocatus est. Et vt scias quòd etiam ex mandato Domini id fiat non solum ex tacito impulsu spiritus (quod secũdo loco probandum suscepimus) lege apud Iob Dominum dicentem amicis eius. Iratus est furor meus in vos, quoniam non estis loquuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob, Sumite ergo vobis septem tauros, & ite ad seruum meum Iob, & offerte holocaustum pro vobis. Faciem eius suscipiam, vt nõ vobis imputetur stultitia &c. Hanc verò Dei voluntatem spiritu inspirante agnoscentes populi, aliquem pro se apud Deum precatorem adibant. Vnde aiebat Populus Samueli Ora tu pro seruis tuis ad Dominum Deũ tuum, & iterum. Ne cesses clamare pro nobis. Ozias & presbyteri rogant Iudith, Ora pro nobis quoniã mulier sancta es. Sedechias similiter Hieremiam interpellat vt oret. Deniq; centurio in euangelio hoc spiritu humilitatis actus nõ ipsum Iesum audet primò interpellare, sed mittit seniores vt orent eum pro puero suo, qui & ait: Nõ sum arbitratus me dignum qui venirem ad te. Sed quid in re tam perspicua laboro, cum haec exempla passim quilibet reperiat in scripturis? Verum audi quaeso quid ad haec respondeant haeretici.

Erasmus de modo orãdi aut potius de modo errandi.

Gen. 20.

Gen. 18.

Exo. 5. 6. & 32. et alijs locis. 1. Reg. 8. et alibi dan. 9. Iob. ult.

1. Reg. 12.

Iud. 8.

Luc. 7.

hæretici. Aiunt eum quæ adducũtur habere locum in fanctis qui adhuc nobifcum agunt in terris, At de his qui funt in cœlis nõ ha beri ciufmodi in facris fcripturis. O cæci & ftulti. Ergo qui degũt hic in terris nondũ exacto militiæ fuæ curfu, nõ omnino peccatis exuti, non perfectè Deo coniuncti, fed quibus adhuc grandis re-ftat via, poterũt nihilominus pro nobis orare atq; impetrare: ꝗdẽ tamẽ poft expleta feliciter huius vitæ officia, poft fuperatos ago nes, poft partas victorias, & relata trophæa ac fpolia, & triũphos adeptos, iã fummo regi præfentes, iã illi perfecta dilectione cõiun cti, hoc idẽ efficere non poterunt? Stulti & cæci, quis vos fafcina uit, vt hæc tam euidentia non cernatis, nifi fanctitatis hoftis & ve ritatis Satan Diabolus? At inquit Erafmus, id quod concludis col lectione & argumento habes, nõ tamen apertum eft in fcripturis. Stulti & cæci. Nonne Dominus collectione & argumentis Pha rifæos confutabat & Scribas? Nam cum illi ftatuiffent, Quicũq; iurauerit per templum nihil eft: qui autem iurauerit in auro tem-pli, debitor eft. Nonne hic argumento eos reuincit, dicens: Stulti & cæci, quid eft maius? aurum vel templum quod fanctificat au-rum? Cur ergo hic illi nõ exceperunt, producito nobis fcripturã? Quod fi feciffent nonne ludibrio patuiffent? Quid enim aperta ratione fortius? An non eft fcriptum in cordibus, quod naturali lumine ac ratione intelligitur? Quid verò hac ratione fortius? Fa tentur enim, quia coguntur à fcripturis, quòd homo Deo charus & amicus poteft pro alijs orare & impetrare, et vt oret atq; exoret inuocari poteft dum in terris agit, nõ autẽ poftquã incolit cælos. Stulti & cæci. Vbi quæfo, aut quando eft charior, & Deo coniun ctior homo Dei, dum adhuc lõge agit in terris militans, nec dum perfecta funt merita, an quãdo iã cælos incolit potitus laurea, & fedẽs in dextera filij, & intuẽs maieftatẽ? Stulti & cæci. Quid eft hoc quod ait Dominus, Videte ne fcandalizetis vnum de pufillis iftis minimis, Amen dico vobis quia angeli eorũ femper vidẽt fa-ciẽ patris mei qui in cælis eft. Quid his verbis aliud voluit, nifi ex ipfa vifione & præfentia coram Deo declarare aditum quoq; faci lem ad adorandum & impetrandum? acfi apertius dixiffet, Qui Dei faciẽ vident ficut qui familiares funt regi, faciliimè quod vo-lunt impetrant, etiã vindictã pro fuis quorũ cuftodiæ funt præfe-cti. Quod fi Angelis datur, cur non etiã fanctis, qui in forte An-gelorũ prouecti funt? Verũ (inquiunt) fanctos qui funt in cælis iã non vltra mereri. Stulti & cæci, nũquid propterea meruiffe defie-rũt? Alioqui & Christus defijt mereri, q tñ interpellat pro nobis.

Matth. 23.

Matth. 18.

E Et

Et angeli desierunt mereri, Ergo & ipsi non orant? Verè desierũt mereri, nemo id negat, sed fructus meritorum non desijt neq; cessat. Hoc ergo quod valeant efficaciter pro nobis orare datur antiquis illorum meritis, quibus facti sunt inæternũ amici Dei & pollentes insigni gratia apud Deum. Porrò quis orantem amicũ & misericordiam aut iustitiam cõuenienter implorantem, etiam si pro alijs oret, repellat? Stulti & cæci, Dominus discipulis cum
Io.16. mœrore affecti essent, molestéq; ferrent recessum ipsius in cœlũ, ait. Expedit vobis vt ego vadam, si enim nõ abiero paraclitus nõ veniet ad vos, significare hoc in se volens, quòd tunc eius merita
Nota hæc profunde. coronanda essent & præmio afficiẽda pro alijs, quando ipse iam explesset omnem agonem, & præsens apud Patrẽ esset, nõ quòd nõ potuisset Iesus etiam in terris existẽs spiritũ dare, sed quòd nõ erat decens nisi parta victoria. Tunc enim illi demum dispensatũ
Psal.67. est à Patre, vt effunderet spiritum, sicut & præscriptũ erat. Ascendens Christus in altum captiuam duxit captiuitatẽ, accepit dona in hominibus. Quòd autem fuit in capite, hoc & in nobilioribus
Io.15. eius membris esse, facilè est intelligere. Ipse enim ad illos ait. Ego elegi vos vt eatis & fructum afferatis & fructus vester maneat, vt quodcunq; petieritis fiat vobis. Stulti & cæci auditis quid dicat, Et fructus vester maneat, Quis hic fructus, qui manet nisi fructus operum? Quomodo autem maneret hic fructus si hac vita transacta periret, ac tantisper pro hac vita dictum intelligeretur: vt quodcunq; petieritis fiat vobis? Sed volunt etiam expressius probari hæc in scripturis. Age, Moyses & Daniel ac tres pueri, nõne obsecrabant Deum propter Abraam, Isaac & Iacob, qui iamdudũ excesserant? Si igitur non vana est imploratio diuini præsidij propter eos, falsum relinquitur quod non valeant succurrere, quia desierint mereri. Quod si Deus mouetur cum obsecratur per eorum gratiam qui sunt cum ipso in cœlis, cur non & ipsi inuocari possint, vt præstent patrocinium, quod præstare valent? Sed aiũt quidam, Sanctos non sentire orationes nostras, & hi sunt qui nihil afferi volunt preter quàm quod habetur in scripturis. Vnde ergo id illi accipiunt miseri quod Sancti non sentiant, aut videãt
Thob. orantes? Stulti & cæci Angeli vident, & offerunt coram Deo orationes nostras, vt Raphaël de se testatur, Et hoc non poterunt Sancti, qui sunt Angelis similes in gloria? Abraam nondum gloriam adeptus vidit Epulonem eiusq; preces audit, etiam frustra precantis? Et hi qui cœlorum iam templa colunt, qui videntem omnia, in quo sunt omnia vident, hoc non videant quod vehementer

mente

menter videre cupiunt? Stulti & cæci. Paulus adhuc agens in terris & corpore absens à Corinthijs, fit nihilominus præsens spiritu, & iudicat fornicarium tradens illum Satanæ in interitum carnis: & nunc cœlestis factus, nihil noscet huiusmodi? Stulti & cæci (attende lector fascinationem mirificam) dum asseritis cœlestes ipsos non videre, quæ sic agantur in terris, nonne simul significatis videre vos quæ aguntur in cœlis, hoc saltem, quod Sancti non vident aut curant nostra? Vos ergo animalia terræ oculatiores estis beatis animabus. Stulti & cæci. Si ignorant Sancti quæ circa nos sunt, & quæ nobis conferunt ad salutem: aut hoc accidit illis nolentibus & cupientibus scire, aut non curantibus quæ ad nos pertinent: Si primum detur, demitur illis de beatitudine: si secundum, detrahitur de charitate. Nam cur nolint scire de his quos dum in terris degerent tantopere dilexerunt & tanta pro illis passi sunt? Scientes autem, cur nolint etiam curare & præsidio esse & protectioni? An in cœlis amiserunt misericordiam & pietatem? Si autem miserentur, cur non adiuuent? quia nequeant? O stultitiam, O cæcitatem. Adhæc, iratus Dominus dixit. Si steterint Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Et alias. Si Noe, Daniel & Iob fuerint in medio eius, filium & filiam non liberabunt &c. Sic autem aiebat, vt insignia flagitia significaret. Satis ergo manifestè indicauit quòd pro minoribus transgressionibus, quando non sese penitus effudisset diuina indignatio, horum intercessio pro populo valuisset. In Apocalypsi Ioannis introducuntur quatuor animalia, & viginti quatuor seniores cadentes coram agno in facies suas, & habentes citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum. Introducitur & Angelus offerens sanctorum orationes ante thronum Dei. Adhæc, in libris Machabæorum enarratur & visio Iudæ mirifica qui vidit Oniam sacerdotem summum iam defunctum virum pium & sanctum protensis manibus orantem pro populo Iudæorum, atque item alium ætate & gloria admirabilem de quo dixit Onias, Hic est qui multum orat pro populo & ciuitate, Ieremias Propheta Dei, Tunc extēdit manū Ieremias deditq; Iudæ gladium & dixit, Accipe sanctum gladiū, munus à Deo, in quo deijcies aduersarios populi mei Israel &c. Quis ad hæc exempla poterit respondere? sed negant quidam libros Machabæorum esse in canone Ecclesiæ, propterea quod non sint in Canone Synagogæ. Esto, detur hoc duriciæ

1. Cor. 5.

Apoc. 5.

2. Mach. 15.

ceruicis

ceruicis eorum,& quorundam incogitantiæ. At quis unquàm orthodoxorum ausus est refutare quicquam aut reprobare quod in de affertur?

Quæ obijciunt hæretici contra uenerationem Sanctorum.

SEd obiectant scriptum esse, Dominum Deum tuum adorabis & illi soli serues. Quod si aduocatus queritur apud Deũ & mediator, de solo Christo hoc esse dictum, Habemus aduocatum apud Patrem. Et iterum. Vnus mediator Dei & hominũ homo Christus Iesus. Stulti & cæci. Si nõ liceat præter Deum adorare quenquam, cur in scripturis Angelorum ac magnorum virorum adorationes leguntur & passim? Vnde & Abraam adorat angelos, & Abigail Dauid, & passim hæc leges in sacris literis. Cur ergo non tandem intelligunt aliter adorari Deum, aliter sanctos? Illum quidem vt dominum, vt creatorem, vt redemptorẽ, summum: hos vero, vt eius amicos & membra Christi honoratiora, In quibus quum sic adoratur, magis ipse Deus adoratur quàm ipsi. Et verè vnus aduocatus & vnus mediator Christus pro nobis, nec tamen vacant sanctorum orationes, qui sunt quodam modo subaduocati & submediatores, & hoc propter Christũ. Alioquin si vnus omnino mediator & aduocatus (vt aiunt) satis est, hac ratione vacarent orationes sanctorum tam in terris existentium quàm in cœlo. Hæc enim ratio si quid valet, non solum orationes quæ fierent in cœlis à sanctis inanes facit, sed etiam eas quæ in terris. Quod tamen apertissimè, vt ipsimet inficiari nõ valẽt, repugnat scripturis. Sed audi qui potes capere. Dicit etiam Christus nolite vocari Rabbi, vnus est enim magister vester, Et tamen Ioannes patitur se vocari magistrum: & Paulus Doctorem gentium se nuncupare ipse non dubitat. Dixit & Christus, nolite patrem vobis vocare in terris, Et Paulus nihilominus patrem se vocat Corinthiorũ, quos ait se genuisse per euangeliũ. Christus dixit, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & Paulus prædicat Imitatores mei estote, & obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam, nos. Pater cœlesti voce pronunciat: Hic est filius meus charissimus, ipsum audite. Et Petrus ait: Ab antiquis diebus elegit inter nos Deus per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. Christus ait: Ego sum lux mũdi: & de Apostolis quoq; idem verbum prædicans ait: Vos estis lux mundi: de Christo

Nota. Matth. 23. Io. 1. Ad Ti. 1. Cor. Matth. 1. Cor. Act. Apo. Io. 8.

Christo dicitur quòd est pastor bonus, & quòd dedit animã suã pro nobis. Et Paulus nihilominus de se dicit: Quotidie morior propter gloriam vestrã. Et iterum: Gaudeo nunc in passionibus meis pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est ecclesia. Deniq; Christus ait: Pater omne iudicium dedit filio. & Paulus ait, nescitis quoniã Angelos iudicabimus. Sexcenta sunt huiusmodi, quæ potuissem afferre, vt planè ostenderem nihil prohibere ea quæ singulariter Christo attribuuntur, & illi competunt eminenter, posse tamen secundario, & propter illum, & in illo, aliquo mõ cõuenire alĳs, quos ut ait Paulus, non cõfunditur vocare fratres. Vocat autẽ & amicos, quibuscum tam familiariter agit & colloquitur aiens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia quæcunq; audiui à Patre meo nota feci vobis. Et de Abraam dixit, Nunquid potero celare quæ gesturus sum, cũ ipse sit futurus in gentẽ magnã? Et isti dicũt celare Deũ eos, qui sunt iam in cœlis in perfecta charitate & amicitia quæ circa nos sunt, vt nõ valeant pro nobis interpellare, tanquàm Christus inuidia tactus velit ipse sibi soli hunc honorẽ, & hoc negociũ: cùm re uera illi maior gloria sit, & maior honor, cũ post se etiam participat alios donis suis. Nam cùm sit ipse verus Deus & filius Dei, fecit vt nos & filĳ Dei & dĳ essemus, iuxta illud: Ego dixi, Dĳ estis &c. Nõ igitur Christo derogatur sed arrogatur, si post ipsum summum & principalem omniũ mediatorem & aduocatum, etiam alios esse confiteamur, sub illo tamẽ. Nam ĳ per merita eius, & per ipsum ad hanc gratiã euecti sunt. Nõ enim frustra orauit hoc dicens. Volo pater vt vbi ego sum, illic sit & minister meus. Et iterum pronunciat: Claritatem quam dedisti mihi & ego do eis. Et ad illos: Ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum. Quid hoc est disponere illis regnum, sicut Pater sibi disposuit, nisi vt & illi, post illum tamẽ, nobiscum sint vsque ad consummationem sæculi regnãtes? Alioquin dicant nobis, quid sibi velit Dominus in illa parabola, quãdo, post bene administrata talenta, cõstituit Dñs illos super decẽ ciuitates, alios verò super quinq;. Vnde & Propheta psaltes canebat. Nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis cõfortatus est principatus eorũ. Verũ pergunt etiã argutari. Satis enĩ (inquiũt) habuere sancti pro meritis suis quòd gaudent ipsi beatitudine, tantũ abest vt possint eã alĳs procurare. Quinetiã adeo derogãt Sanctorũ operibus ac meritis, vt multa etiã sup hoc articulo blasphemẽt: de quo alibi p tractamus. Verũ quòd ad rẽ pertinet, nõ falsò profectò illud aiũt

Matth. 5. Ioan. 10. 2. ad Cor. ad Col. Ioan. 1. Cor. Ad Hebr. Ioan. Ioan. 17. Luc. 22.

satis superq; satis esse pro ipsorum laboribus felicitatem suam, si laborum dolorumq; & passionum suarum pōdus tantum pensemus, quæ non sunt condignæ ad futuram gloriam. At si Christi gratiam vnde sunt, si eius merita qui hanc illis eximiam gratiā cōparauit. Si Dei benignitatem, munificentiam, largitatem, splendorem deniq; deputemus, nihil mirabimur, si super illud satis, etiam hoc fide receperimus superfusum in illis fuisse. Quid est enim. Miseri quod ait Dominus illis, mensuram bonam, cōfertam, coagitatam, supereffluētem dabunt in sinum vestrum? Quid est inquam supereffluentem nisi tantam, vt possit & in alios redundare? At hoc est quod asserimus nos de sanctorum gloria & gratia, idq; non tam in præmium suorum operum cōdignum, quàm vt satisfieret Christo, qui & hoc promeruit pro amicis suis, vt & hoc amplius ipsi mererentur. Nec silent adhuc & aiunt. Quis misericordior, quis benignior & munificentior, Christus an Sancti? haud dubiè Christus. Cur igitur, nō recta via illum adibo omissis Sanctis, quem norim illis magis miserirordem? & his strophis imperitos decipiunt. O stulti & cæci, quis est misericordior Deus ipse, an Christus, qua parte homo est? cui dubiū quòd Deus ipse. Cur igitur non omisso etiam homine mediatore adimus directo patrem vt misericordiorem? Stulti & cæci, nō vident, quòd cùm imploratur Christus homo mediator, hoc attinet ad misericordiā patris & gloriam, qui parauit illum nobis mediatorem atq; interpellatorem pro nobis: & eodem modo attinet hoc ad misericordiam Christi, vt alijs mediatoribus pertingamus ad illum, qui vel timore sancto, vel multorum conscientia scelerum non audemus continuo ad tantam accedere puritatem ac maiestatem. Obiectant & hoc, quòd ea petimus plerūque à sanctis quæ ipsi præstare non possunt, sed solus Deus. Quasi verò implorentur Sancti perinde ac ipsi per se illa possint, ac non potius vt per illos ea obtineamus à Deo. Et satis dicuntur posse, quæ per Deū possunt. Alioqui reprehendant & scripturam quæ introducit sanctas mulieres inuocasse Petrum vt suscitaret Dorcam, quod & fecit. Quòd si quis instet, quòd aliqui putent id posse fieri per ipsos sanctos, Respondeo, Hic priuatus est error qui corrigi potest & debet, admonitione: nec propterea sanctorum inuocatio damnari, quæ multis de causis est vtilis & probanda. Nam quoniam plerique sunt qui suorum conscij scelerum & indignitatis suæ non audent per seipsos irrumpere & interpellare maiestatem Christi, sed in illo priore spiritu Petri aiunt, recede à nobis quia peccato-

Nota ne deci piaris parū peritus in scripturis.

Luc.

peccatores sumus. Et item sunt alij humiles animo, & seipsos suãque humilitatem subtilius considerantes, qui similiter nõ audent sese sistere coram Deo & Christo, vt erat ille Centurio cuius egregiam fidem commendauit Dominus, Idcirco optimus ac sapientissimus Deus Pater propter seipsum & propter Christum suũ, & propter ipsos sanctos, & propter nos vel insignes peccatores, vel humili ac laudabili timore, vt diximus, pusillanimes, prouidit de huiusmodi, vt ita dicam, subpropitiatoribus & supprecatoribus: quam prouidentiam qui improbant, Christo contumeliam inferunt, & Spiritui sancto aduersantur qui gubernat Ecclesiam: tum Sanctos, quorum gloriæ detrahunt sibi concitant inimicos. Nã quæ rogo temeritas, quæ superbia, quæ, tandẽ impietas hæc, ritum istum colendi & inuocandi Sanctos, Dei prouidentia constitutum, suasu Sancti Spiritus inceptum, tot Pontificum decretis probatum, tot bonorum ac sapientum Patrum exemplo receptum, tot sæculis vigentem in vsu, tam diuturno ecclesiarum omnium more & consensu populorumq; cõcursu celebratum, tot ac tam magnis rationũ momentis patrumq; scripturarumq; sententijs corroboratum, deniq; tot tantisq; signorum, miraculorũ, prodigiorum, reuelationumq; testimonijs cõfirmatum, tanto furore conuellere atq; euertere? Et cum ita sit suadet nihilominus. Erasmus tolerari eos qui adeò impiè sentiunt nec se inclinant in hanc venerationem, atq; ita contemnunt Spiritus Sancti assidua testimonia manifestantis, non solum ex ore Patrum, sed à signis ac prodigijs innumeris hanc sanctorum potestatem: quod norũt ij qui beneficia sospitatis & alia continuè recipiunt. Quantò igitur optabilius quod cupiebat Paulus, vt adeò perfidi ac proterui abscindantur qui conturbant Ecclesiam, & impleatur verbum illud in his. Ejce ancillam & filium eius. Amen. Dolendum tamen propter plebium ruditatem, quæ ab ijs deceptoribus seducuntur.

Erasmus in Amic. Ecclesiæ cõcordia

Hactenus ergo pro cultu & inuocatione Sanctorum. Non inficiabor tamen etiam in hac re nonnullos esse abusus, vel dum forte aliqui nõ ordinatè colunt & inuocant, aut cum errore quasi ex seipsis possint quæcunq; possunt, & nõ per Christum & Deum, aut quum per affectum & cõtentionem alius alij præponitur, Et fit homo ponderator atq; æstimator meritorum, aut cum aliqua opinione ac non Ecclesiæ iudicio cõstituuntur sancti. Hos autẽ, & si qui sunt alij, abusus, non solum non defendimus aut probamus, sed improbamus ac detestamur: quia nec ipsa Ecclesia probat

Nota.

bat, imò vituperat & prohibet. Neq; tamen propterea abolendus est verus verorum sanctorũ cultus, quòd in hoc erretur vel à simplicibus & imperitis, vel ab ijs qui secũdum carnem sapiunt. Sed monendus est populus & abstrahẽdus ab omni cultu superstitioso cum omni patientia & doctrina.

De liuore Diaboli & conatu contra honorem & cultum Christi & Beatæ Virginis.

HOc igitur iam vniuersaliter euicto, quòd inuocandi sunt sancti ac venerãdi, illud vt simul euictum absq; controuersia relinqui consequens erat, quòd quãtò magis aliqui sanctitate & amicitia coram Deo præstarent alijs, tantòmagis & illis cultum impẽdere & eorum præsidia & patrocinia inuocare debeamus: Ac propterea de sancto sanctorum qui est Christus, nullam prorsus debeo facere quæstionẽ cui proculdubio debetur latria: nec in Christo adorando separare debemus naturas, cùm vna sit persona quæ adoratur, ipse Christus Deus & homo. Vnde & in sanctis concilijs non esse duas adorationes Christo faciendas rectissimè sancitum est. De beata etiam Virgine de qua confidenter canit ecclesia, quòd exaltata est super choros Angelorum in cælestibus regnis, nulla deberet esse quæstio, quin illi post Deum super omnes alios sanctos & amicos Dei, eximij & speciales ab vnaquaq; creatura debeantur honores: quoniam illi post Christum vnusquisq; salutem suã referre debet acceptam: hæc est Alma Virgo illa semper benedicta, & paradisus qui protulit lignum vitæ, & electa est ad pugnandum cum ipsius semine quod elegit Dominus, & prouexit in zelo sancto aduersus serpentis liuorem ac rabiem, & aduersus omne semen eius nequam, quod paratum est semper, vt & (Gen. 3.) nunc, maximè ac vehementer blasphemare & detrahere huic terræ sanctæ, quæ verè manauit lacte & melle. Idcirco contra excitamur & nos, qui putamus esse per Dei & Spiritus Sancti gratiam in hoc semine benedicto, succincti lumbos in veritate, parare sagittas potentis acutas, & gladium spiritus quod est verbum Dei, & scuto sapientiæ excipere ignea & volantia hostium tela, id est, argumenta mendacia, illaq; ostendere meras calumnias, vtpote in eius officina fabricatas, qui merito sibi nomẽ vẽdicauit hoc Διάβολος, ab initio. Multa enim iam olim meditatus est serpens iste in hanc nostram, non iam vt illam prosterneret, qui cũ illa pugnans contrito capite prostratus est ipse (sicut scriptum erat, ipsa cõtereret caput

caput cum in illo semine esset prima, sed vt illius pulchritudini atq; excellentiæ apud multos quos sibi similes fecit, & in filios adoptauit, vtpote mendacij amatores, derogaret atq; detraheret. Primùm igitur vt fontem ipsum gratiarum omnium, id est, fructum terræ huius, Iesum inquam virginis filium ore suo illo spurcissimo commacularet liuore plenus studuit illius sanctitatem ab initio denigrare, callidè cogitans quod viri sanctimonia violata, etiam illa sanctitas violabatur quæ erat virginis. Aiebat enim: Si lucem solis obscurauero, etiam tenebras ipsi Lunæ offundam. In corda ergo multorum ab initio ponebat de Christo, quòd esset seductor, peccator, conuiua, & publicanorum amicus, vorator & potator vini, magus ac dæmonio plenus. Sed citò vicit hoc insigne mendaciū veritas nimis patens, & claruit immaculati ac veri agni iustitia & innocentia sempiterna, de quo & scriptū erat. Nō est inuentus dolus in ore eius. Hoc autē in articulo facile superatus & confusus malignus, adiecit vt & aliud suaderet, quod maximè cordi habebat, videlicet ne verus Deus crederetur, vnius cū Patre substātiæ. Nā & in hoc de matris gloria decedere plurimū, planè videbat. Sic ergo parturiēs, cū multos filios peperisset, inter alios illū potētissimū regulū peperit Ariū. Sed & hic ruinā sensit infelix. Audiuit enim quasi quodā tonitruo per omnem terrā, & quasi vna voce resonari homusion: & ad hunc sonū, filiū suū dilectū Ariū perculsum, propria viscera effudisse. Nec tamen quieuit iniquus: sed vt est callidus, in aliā partē se vertēs, & quasi pro Christi dignitate decertās, suasit multis quòd nō verā carnē de Maria susceperit, tanquā hoc esset indignū Deo: sed aut phantasticā, aut sicut quidā aiebat allatā de cœlo: mō enim nō diceretur Christus homo, & de fœmina conceptus & natus, sat egisse pro suo liuore putabat: quod & hīc matris gloria periclitaretur, & nostrum genus suo inclyto spoliaretur honore: quo ille liuet ac summopere cruciatur. Verùm & in hoc bello succubuit miser. Adiecit ergo persuadere nonnullis, quòd & si de Maria conceptus fuit & natus Christus, nō tamen de Virgine: vt hoc luto cōspurcaret vtrūque, videlicet & filium & matrem. Quod commētum vt perspicuæ falsitatis erat, sic facile euanuit. Prosequutus est nihilominus bellum, & subtili argumento, ne saltem Dei mater vocaretur, per suos quos ipse donauit laurea magistros, cōtēdit, eò quòd illa deitatē non genuisset. Sed & hinc decidit, & acclamatū est θεοτόκος id est, deipara Virgo. Putan impudentissimum ab insidijs cessasse ac tot victū prælijs à magisterio mendacij abstinuisse? non profectò. Erasmus enim qui primum nihil omisit penè quod non ten-

Liuor Diaboli & conatus eius.

Isa. 53.

Arius.

Manicheus ualentinus.

Heluidius & alij.

Euthices.

Erasmus.

taret in Christum, vt Arianis arte, imò impietate mirifica fauere t, (qua de re etiam libro alio fusius scripsi) etiam Christi diuinitate concessa, de ipsa Eucharistia, an adoranda sit, & quomodo, scrupulum mouit homo mirum in modum scrupulosus. Audi (quæso te piè lector) virulentum hominis sermonem, & quasi Iudæ osculum tradentis Christum. In libro enim de amabili ecclesiæ concordia, (hoc enim titulo inscripsit libellũ suũ quendã his venenis aspersum) in hunc modum scripsit de Eucharistiæ sacramẽto, an esset adorãdũ: hæc eius verba sunt. Sed obijcitur scrupulus de adorando. Si in Eucharistia est totus Christus, cur nõ est adorandus? quãquàm Christus in eo sacramẽto est sub specie cibi & potus, vt summa cũ animi puritate sumatur, nõ ostentetur, aut in ludis publicisq; pompis circunferatur, aut in equo circa arua vehatur: id nequaquã est veteris exẽpli, sed in hoc multitudinis affectui plus satis indultũ est. Quidã valdè pij sibi videntur, si quoties finit sacerdos videri corpus Domini, vndiq; accurrãt, ac è proximo defixis oculis intueãtur. Quantò religiosius erat cũ publicano procul à cãcellis abstinere, & corpore humi fuso adorare Crucifixũ? Nullus est tã stolidus, vt humanã Christi naturã adoret pro diuina: aut vt panẽ & vinũ adoret pro Christo. Quoniã autẽ nemo certus est, an sacerdos cõsecrauerit præter ipsum vnũ, nullus adorat ibi Christum, nisi sub tacita conditione, & tamen id quod in Christo propriè adoratur, nusquàm non adest. Hæc ille: quæ quoniam imperito lectori possent facere phantasiã, & inijcere timorẽ vbi minus oporteat, sigillatim eliciendum est venenum, & iudicandum. Primum attende scrupulum, quem ipse obijcit sycophãta, scilicet de sacramento adorãdo, & cogita rationẽ scrupuli. Quia (inquit) Christi corpus sub ratione cibi & potus est ibi, scilicet, in sacramento. Sed quid hoc obstat adorationi? imò tãtò magis nos ad adorandum inuitat, quantò maiorem ipsius dignationem in hoc agnoscimus, quòd sese offerre dignetur in cibum vitæ, non vt ipse in nostri substantiam conuertatur, quasi carnalis cibus, sed vt nos conuertat in suam, & quodammodo diuinificet: quia ipse est cibus spiritus. Deinde satis videtur prohibere ostensionem hostiæ, quæ ad hoc fit vt adoretur, & inuocetur, dum ait. Est ibi sub specie cibi & potus, vt summa cum animi puritate sumatur, non vt ostentetur. Satis habuit dicere, non vt ostentetur, volens prohibere adorationem. Nam ad hoc ostentatur vt patet, scilicet vt adoretur. Quod autem adiecit, Aut in ludis publicisq; pompis circũferatur &c. Inferius proprio loco vt falsum ac seditiosissimè

dictum

dictum confutabitur. Quòd item laudat cum publicano continere se intra cancellos, & corpus humi fundere, scilicet vt nō spectetur sacramentum ipsum oculis & Eucharistia, huc tendit præterquàm quòd hypocrisim continet, vt suadeat dogma impium, quod est nō adorare Eucharistiā, implicitū quoq; gerit aliud mēdacium, id est quod publicanus prostrauerit se, & humi corpus effuderit. Non enim hoc legitur in Euangelio de illo, sed quòd stās à longe, nolebat nec oculos ad cælum leuare. Et hoc, non despiciens cælum, ne adoraret eum qui est ibi, sed præ pudore ob conscientiam delictorum. Nec tamen ille publicanus est exemplar omnium, vt sic omnes facere debeamus: sed peccatorum, & qui adhuc in statu pœnitentium sunt magnis sceleribus obruti, nec misericordiam consequuti. Alioquin reprehendi posset propheta, qui toties se oculos in cælum & ad Deum leuare dixit. Ad te leuaui oculos meos &c. Et Stephanus quoq; non rectè orasset flexis genibus, nec rectè intendisset in cælum oculos, si omnes ad modum publicani illius deberent se gerere. Adhæc dum vituperat hic homo sapiens, homines qui accurrunt ad corporis Christi venerationem, quum circunfertur: non considerat, se etiam zacheum simul vituperare, qui prætereunte Domino, nec se humi prostrat, nec adorat à longè, sed præcurrit vt videat, & ascendit etiam sycomorum, vt cōtēpletur prætereuntem. Vituperat & feminifluam illam quæ festinat vt tangat, & accedens vel fimbriā vestimenti tetigisse sat habet vt sanetur. Et quod addidit, vt adorationem ad sacramentum improbaret, quòd humana natura nō est adoranda pro diuina: præterquàm quod est hoc veterum hæreticorum commentum, manifestam quoq; habet fallaciam. Non enim cùm corpus Christi adoratur, præcisè adoratur humana Christi natura, velut à diuina seiuncta: sed adoratur latria Christus homo, quia Deus est. Sextò quod etiam adiecit. Diuina natura, quæ propriè adoratur, nullibi non est: aut inconsideratè dictum est, aut ad fallaciam. Primò enim nòn adoratur diuina natura, sed persona & Deus ipse. Nam personæ fit adoratio propriè, non naturæ, vt rectè. D. Thomas docet. Deinde, quanquam diuina natura nullibi non est, vt possit adorari: Deus vbiq; tamen est alibi atq; alibi, aliter atq; aliter. Et ideò non simili modo, nec decenter vbiq; adoratur Deus. Est enim Deus in latrina (sit honor auribus) est in culina, est taberna, in circo, in prostibulo: nec tamen hæc loca sunt diuino cultui & adorationi externæ cōgrua, sicut sunt ædes sacræ & cubiculum.

Luc.
Luc.
Luc.

biculum. Dixit enim ipse, domus mea domus oratiõis vocabitur:
Matth.5. & alibi, Intra in cubiculum tuum, & ora. Verùm quodam insigni modo Deus est in carne Christi & sacramento. Nam humanitas illa singulariter est iuncta Deo in hypostasi: vnde, in carne illa ha
Ad Col. bitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Et ideò ipse totus Christus Emmanuel in eo sacramẽto, quanquàm inuisibilis secũdùm seipsum, adorandus nobis imprimis offertur, antequàm sumatur: quod qui negauerit, anathema sit & antichristus. Adhæc, quòd etiam dixit, panem & vinum non debere adorari in sacramento, cui hoc dubiũ? cùm non sit ibi panis & vinũ, nec per se essent adorabilia. Deniq; quòd adiecit, nemo certus est an sacerdos cõsecrauerit, nihil obstat debitæ adoratiõi. Cùm enim duplex sit hic adoratio, scilicet exterior atq; interior, absq; errore interior exhibetur: quoniam adoranti fides (vt superius declaratum est) ecclesiæ fidẽ sequitur, quæ fertur in Christum, non vt in hac vel illa hostia contentum, sed vt in hostia ritè consecrata: & sic tacitè semper inest conditio, quam nec exprimere necesse est, videlicet si rectè consecratio facta sit. Exterior verò adoratio, quia non potest recipere conditionem istam, quoniam ipso facto determinatè fertur in hostiam illam certam, si non sit consecrata, adoratio ipsa est idololatria est: nec tamen adoranti noxia sed sacerdoti, qui illam irreligiosè proponit vt consecratam. Homo enim qui fidit in sacerdote, & adorat legitimè, excusatur. Hæc ergo, si sciebat Erasmus, malignè fecit iniiciens istos scrupulos imperitis. Si nesciebat, arrogãtiæ nomine censendus est, qui contra ecclesiæ morem tantæ rei se censorem constituit. Sed hæc quantum attinet ad adorationem Christi. Redeo ad virginem.

Lutheri atq; Erasmi doctrina contra excellentiam diuæ Virginis.

NVnc validè laborat, serpens vt eius gloriæ maculas aliquas offundat: & nunquam non inuenit discipulos, qui (quod vehementer admiror) libenter audiãt indecora de matre. Mitto quòd quidam etiam nunc subdubitent de eius innocentia perfecta & præseruatione ab omni labe, quidam verò nimis audacter etiam pernegent: nonnulli quoq; de eius perfecta gloria in corpore & anima, sub quadam specie prudentiæ etiam ambigant, cùm tamen ecclesia in celebribus diuinis officijs, his eius prærogatiuis magnificè attestetur. Videns enim nunc veterator hoc suum

esse

esse tempus, quando potest magisterium suum feliciter exercere, iam multis filijs ad suam partem contra hanc pietatem illectis atq; attractis, non cessat & alia multò fœdiora per os spurcissimorum suorum doctorum spargere in contumeliam tantæ virginis: quod ad rem propositam attinet. Etenim per os Lutheri in hunc modum effatus est in sermone suo quodam. Sinimus & nos Mariam venerari, ex quo in scripturis tenemur nos inuicem præuenire honore, sicut Paulus ad Rom. cap. xij. dicit. Sed nimis profundè in honorem eius itum est, vt relinqueretur Christus, & obliuio pauperum induceretur. Scriptura non meminit eius natiuitatem, ne corda super ipsam reponantur. Idcircò velim quòd festum eius dimitteretur, quia nihil habetur de ea in scriptura. Item, cùm à Christo dicamur Christiani, vt ab ipso solo pendeamus, & simus filij Dei, & hæredes, sumus æquè tanti quanti est ipsa mater Dei est, & sumus Mariæ sorores & fratres. Alioqui fit imminutio sacro sanguini Iesuchristi: quia per hunc sanguinem omnes expurgati sumus à peccatis, ac positi in cælestia bona. Si hoc ita est, sumus certè æque sancti sicut ipsa. Hæc ille. Post quæ, etiam vituperat Ecclesiam, quòd tantæ virgini hos titulos tribuat: Regina cæli, mater misericordiæ, vita, dulcedo, spes nostra, & alia huiusmodi: & vnumquenque de populo alloquens in suggesto, sic ait. Tua oratio tam mihi chara est quam illius (scilicet) matris Dei. Cur ita? Nam si credis quòd Christus æquè in te sicut in illa habitat, potes æquè bene iuuare me sicut illa: neq; condemnaris etiam si nunquam eam inuocaueris, imò etiam si nunquam eius recordatus fueris. Item addit: Pro aduocata nolumus eam habere, pro intercedente volumus, sicut alios sanctos. Iam locauerunt eam super choros angelorum, & electo filio eius iniuriam fecerunt & imminutionem. Hæc ista furia, semen illius animalis inter omnia abominabilis. At Erasmus alio spiritu, qui in hypocrisi prudentiam ac pietatem simulare conabatur, non adeo immaniter est obloquutus in eam, sed insidiosius, atq; idcirco periculosius. Etenim in libro de modo orandi, Catholici personam induens, & quasi aduersus hæreticos dimicans, primum tanquam rem expeditam supponit & confessam, virginitatem Beatæ Virginis non euidenter à scripturis doceri posse. Et tamen, inquit, quia magno cõsensu à priscis tradita est per manus, nemo tolerãdũ existimaret, qui asseueraret, illã ædito Domino pòst à viro cognitã fuisse, ac fortasse

Lutherus.

Notæ.

Erasmus.

eum qui de hac re ambigeret. Hæc ille, quæ digna sunt omni explosione. Nam quod ait, qui de eius virginitate ambigeret, fortasse non esset tolerandus, notarunt & Hyspani, quòd hoc sub voce dubitationis dixisset, fortasse, ad quos ridiculè, & vt tergiuersator respondet, manifestè commutans verborum suorum sensum. Huc pertinet quod & in paraphrasi, ad obscurandam tantæ virginis puritatem, exposuit de Ioseph & illa, his verbis. Priusquàm connubialis congressus inter eos intercesserat, siue quia nō est ad libidinem præceps vera probitas, siue quia sic Deus huius negocij ordinem temperabat, deprehensa est grauida &c. Ex quibus verbis satis elicitur, quod animo iam conceperant congressum licet distulerunt illum vel ex sua ipsorum prudentia, vel ex diuina dispensatione. Huc etiam pertinet, quòd fastidit iniquus interpretem, quòd potius Mariam coniugem dixerit quàm vxorem: & Ioseph virum potius quàm maritum: id est, fastidit quòd pudicitius sit loquutus ad obseruantiam virginitatis. Nam vt & ipsum sigillum virginitatis cōtaminaret, induxit in annota. suis ad Lucam Origenem tanquam dicentem Christum in partu virginis portam sibi aperuisse. Addidit & Ambrosium tanquam ab hac sententia nō abhorrentem, & si illam pugnare dicat cum eo, quod iam pia credulitas omniū animis infixit, Christum sine sordibus, sine nixu, sine labore parturientis, clauso virginis vtero prodijsse: quæ sanè vt dicta sunt plausibilia nec religiosa, ita certis scripturarum testimonijs probari non possunt. Hæc ille. Adhæc, Angelicam salutationem ausus est vocare amatoriam, & nescio quid procorum præ se ferentem. Et insuper, vt extenuaret virginis gratiam, in hunc modum annotauit. Video theologos quosdam viros alioqui doctos ac pios, quorum est Bernardus, mirè philosophatos in his verbis. Gratia plena, velut hæc peculiariter competant in Mariam, cum nec hoc loco dixerit Lucas gratia plena, Et is sermo multis promiscuè tributus in arcanis literis reperiatur. Neque ista cuiquam videri oportet negligenda. Siquidem vt est elegans in huiusmodi minutijs aptè philosophari, ita fœdum extra rem nugari. hæc ille. Adhæc, quod in magnifico illo cantico de sua humilitatis virtute in spiritu exultans illa testatur, dicens. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, aliò vertit. Negat enim verba illa ad animi virtutem illam, quæ humilitas dicitur, congruè aptari: cū Græca vox ταπείνωσις magis tenuitatem sortis ac miseriam significet. Addit & rationem: quia non conueniebat eam, quæ sese ancillā Dei humiliter prædicarat, & cœperat

rat magnificare Dominum, mox extollat seipsam, quòd virtute sua promeruerit tantam dignitatem. Si enim promeruit (inquit) vbi est gratia, quam prædicat Angelus? Citat deniq; & Theophylactum pro hac sua sententia: cuius certè sensum non intellexit. Verba Theophylacti hæc sunt, vt ipse citat. Virgo plenius edocta, glorificat Deum, illi miraculum adscribens, non sibiipsi. Ille enim (inquit) respexit ad me humilem, non ego ad illum suspexi: ille mei misertus est, non ego illum quæsiui: ex hoc tempore beatam me dicent omnes generationes. Sed quam ob causam beatam me dicent? num propter meam virtutem? nequaquam, Sed quia fecit magnifica is qui potens est &c. Ex his ergo Theophylacti verbis elicit, quòd Maria non prædicauit virtutem humilitatis propriam, sed solùmmodò Dei gratiam & misericordiã: de qua re mox videbimus. Adhæc, multis in locis post Lutherum, etiam ipse insectatus est titulos, quibus gloriosa Virgo ab ecclesia celebratur, salutatur, & honoratur: vt, Regina cœli, Stella maris, Domina mundi, Ianua Paradisi, Spes, vita, & Dulcedo nostra, portus salutis: & huiusmodi alia, quæ Propheta videns in spiritu & admiratus dixit, Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei, & ipsa, pro ijs exultans in spiritu, præ se tulit dicens. Quia fecit mihi magna qui potens est. Et in suo Ecclesiaste contendit, non conuenire in exordio prædicationum salutare virginem, tum quòd maiore religione inuocetur virgo quàm Christus, tum quòd simpliciter salutatur & nihil ab ea petitur, tum quòd hoc præter autoritatem fiat scripturæ, cùm. B. Iacobus dicat, Qui indiget sapientia postulet à Deo. Item præter veterum exemplũ, quod magis oportuit imitari quàm istos (inquit) nescio quos, qui haud scio an blandientes sexui fœmineo, perperam imitati poëtas ethnicos, pro musa substituerunt virginem Matrem &c. Deniq; id ineptius fieri, ait quotiens argumentum non congruit personæ virginis, puta si quis expositurus sit libidinis species, aut quot modis perditur virginitas. Reprehendit etiam isto nomine ecclesiam, quòd malè attribuerit. B. Virgini in diuino officio quæ conueniunt sapientiæ diuinæ Christo, vt est illud. Ab initio & ante sæcula creata sum, & alia plura huiusmodi, quibus argutiunculis, quoniam imperiti & malè cauti facilè decipiuntur, Apologiam pro veritate texens, ordine ad omnes huius perfidi blasphemias respondebo. Nam quæ Lutherus de sua fece euomuit, simul ex his quæ in istũ dicemus confutabuntur. Vnum enim hi spiritus moliuntur, quoniam caudas habent colligatas: quanquam aliter & aliter.

Nota ut eleganter loquitur Diabolus Gabrieli inimicus.

Resolutio

Resolutio cauillationum Erasmi & argutiarum, contra honorem ac dignitatem Virginis.

Pro eximia uirginitate Mariæ.

PRimo igitur non dubitamus euidenter elici de scripturis non solum uirginitatem, sed eximiam Mariæ uirginitatem, cum scriptum sit. Ecce Virgo concipiet &c. Sed & ad hoc respondet hic homo, sicut Iudæi perfidi, quòd apud Isaiam legitur Alma, que vox (inquit) ætatis est, non integritatis: vnde & ausus est contra Euangelistam censere arrogantissimus hominum, quòd hunc locum ad suum negocium detorserit. Sugillat & Hieronymum, quod Latinis almum etiam sanctũ dixerit significare, quòd id ioco verius quàm serio sit loquutus. Quid hîc agas cum tanto censore? Etiam Donatum Hieronymi magistrum non veritus esset reprehendere, qui lucem almam, illustrem exposuit & claram. At hoc sanctum dicitur, quod immaculatum est & illustre. Illud profecto certissimum, quod falsissimè pronũciat eam vocem, Alma, non esse integritatis, cũ in uniuersa scriptura, vt rectè notat Hieronymus, non nisi virginibus tribuatur: quanquàm non simpliciter virginem, sed etiam eam quæ puella sit significet, & quidem absconditam viris, vt verè dixerit esse vocem ætatis, sed mendaciter addiderit, nõ integritatis, & contra Græcam Euangelij lectionem, vbi legimus, ἰδοὺ παρθένος. Nec ipse potest excusare, quòd Matthæus Hebraicè scripserit, cum hoc ipse neget. Nobis autẽ satis est, quòd interpres Matthæi Græcus creditur Lucas, aut alius quidam magnæ & irrefragabilis autoritatis. Nam & ipse Lucas in suo euangelio manifestè Virginem, & propter articulum, Virginem insignem vocat. Et in Symbolo, vt articulus fidei traditur, Christus ex Maria virgine carnem accepisse. ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου. Sed ait hic homo, si modo dignus est hoc honore vt vocetur homo quod organum Dæmonis fuit: ait inquam, non esse certum de scripturis, an illa post partum seruarit virginitatem. Quid est ergo quod illa dixit, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Vanissimè enim hoc dixisset, nisi proposito ac voto firmasset virginitatem, vt Augustinus & Thomas elegãter notarunt. Sed ad hoc ausus est horrendissime respõdere, quoniam non statim proposito respondet euentus. Ergo mẽdax inueniretur Angelus ipse, qui propositum ac votum non fore violandum.

Nota pie lector Erasmi impietates.

Nota.

laudum pronunciauit,dicens,Spiritus sanctus superueniet in te. Hem quo redigimur per istas bestias penè reuocare in dubium fi dei fundamenta.Non enim absolutè non tolerandum, sed fortasse(inquit)non tolerandum,qui perpetuam eius negaret virginitatem.Et hoc dixit,tanquam contra hæreticos dimicans.O strenuum bellatorem,O zelatorem veritatis ardentem.

Quòd verò sigillum etiam virginitatis Mariæ contaminans temerè in eam sententiam trahere ausus sit,Origenem & Ambrosium,pro sua impietate id ausus est atque impudentia.Cùm Ambrosius in lib.de insti.virg.manifeste doceat vterũ virginis clausum semper mansisse iuxta Ezechielis vaticinium,nec aliud apud Lucam dixit.Nam ibi voluit solum Dominũ aperuisse vuluam singulari quodam modo, vt immaculatus exiret, hoc est, neque tangens neq; frangens virginale claustrum,sic alibi dicitur quòd penetrauit omnes cœlos,& quòd illi aperti sunt cœli,non quòd discissi aut violati fuerunt. Et in hunc sensum loquutus est Origenes.Non tamen hîc probo aut disputo,an sit hic intellectus verus: sed de sensu eorum qui nec latuit Erasmum,vt etiam tandem fassus est.Quare nõ oportebat hæc sine causa inducere plena scãdali & offendiculi.Nã quis adeò rationis expers putat natale Domini,quod gaudiũ attulit vniuerso mũdo, soli matri fuisse onerosum,aut laboriosum, aut dolorosum? Testatur enim Ambrosius proditum literis,quod nec ipsi Iudæi inficiabãtur,illum Dominici natalis diem fuisse omnium serenissimum, nec sine spiritu docente canit ecclesia,tunc mellifluos factos fuisse cœlos. Quid mirum,cùm & in morte dederint etiam ipsi cœli & elemẽta,tam admiranda tristitiæ signa? Nec putandum est hæc in scripturis non fuisse prædicta. Nam apud Isaiam de illa, vt puto,legitur, Germinans germinabit & exultabit lætabunda & laudans.Ezechiel etiam,quid aliud respexit cum de porta clausa loquutus est, Non transibit per eam vir, nisi sicut est expositio sanctorum, hanc benedictã virginẽ,cuius puritâtem etiã Angeli admirãtur?

Pro partu Virginis castissimo.

Hebr.4.

Matth.4.

Quòd verò salutationem angelicam,amatoriam, & nescio quid procorum præ se ferentem, dixit, de thesauro cordis sui hoc protulit.Quid enim poterat aliud Epicuri de grege porcus, nisi quod verè porcorum erat, pedibus conculcare margaritas? Nec illum Theophylacti & alterius cuiusdam Græci defendit exemplo,qui videntur ferè talia dixisse.Si enim rectè verba pensentur,longe absunt ab huius dicti spurcitia. Quilibet enim illorum,ipsam salutationem diuinum quoddam personare dixit. Et

Pro salutatione Angeli pudicissima.

Ambrosius & Origenes nusquam lectam, nunquam compertam talem salutationē testati sunt, vtpotè quæ soli Mariæ seruabatur. Quòd etiam suis dicterijs Bernardum, & alios irrideat, qui gratiæ plenitudinem in Virgine extulerunt, eò quòd Angelus dixerit, κεχαριτωμένη, quæ vox non est id quod gratia plena, sed id quod gratiosa, magnopere admiratus sum: cum Origenes, & Hieronymus & Ambrosius & Theophylactus, etiā suo Oecolāpadio interprete, sic legant, & sic interpretētur, videlicet gratia plena. Et addunt nō reperiri alibi hoc salutatiōis genus, sed soli Mariæ seruatū vt excellens & singulare. Quin ipsemet Erasmus testatur, quòd illa vox, κεχαριτωμένη, qua & apud Homerum patroclum Achilles appellat, singulariter gratiosam significat. Esse autem vnicè charam & gratiosam, quidnam est aliud quàm esse gratia plenā? Non ergo frustra philosophati sunt, ac longè minus nugati sacri doctores super hoc verbo, vt iste prophanus contumeliosè obiectat. Licet autem & alios in sacris literis legamus plenos gratia, non tamen ad eandem mensuram id accipimus, vt Bernardus eleganter docet, qui & huic occurrit argumento sic aiens. Legimus Stephanum plenū gratia, & Apostolos, sed lōgè dissimiliter à Maria. Nec enim nouum est eundem sermonem pluribus tribui, ac pro personarū tamen differentia, in alio intēsius, in alio remissius intelligi. Nam idem Angelus & Ioannem & Christū magnū fore prædicauit. An igitur non licebit philosophari circa magnitudinē vtriusq;, quòd aliter intelligatur in Christo sponso & Domino, aliter in seruo & amico? & qui hoc fecerit nugabitur? ita certè, si nugatoris huius iudicio assentimur.

Nota.

Pro humilitate Virg. in cātico humiliter prædicatā ad illa.

Quòd itē ait in eius cantico nō intelligi per humilitatem, virtutem illam quæ maximè Christianis cognita est & prædicatur, quasi Græca vox repugnet, falsissimum est. Nam ipsemet confitetur ταπείνωσιν, etiam in hāc significationem vsurpari. Et dominus dixit. Discite à me quia mitis sum & humilis corde, vbi legitur Græcè ταπεινὸς id est humilis. Sed ait, non conueniebat vt ipsa se ipsam prædicaret & efferret: omnino verū, nisi humiliter, & in spiritu id fecisset: quia licet nobis in Domino gloriari, vt ait Paulus, qui & alibi ait: Si voluero gloriari non ero insipiens, verùm enim dicam. Lege illius epistolæ bonam partem, quam in sui laudibus occupat, Et ad Galatas, & penè vbiq; preterquàm ad Hebræos. Lege & in Actis Apostolorum quomodo ait patribus. Vos scitis à prima die qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim seruiens Domino cum omni humilitate, &

lachrymis, & tentationibus &c. Et ait: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et vt altius ascendam: nonne qui venerat præbere humilitatis exemplum, ipse primum se humilem prædicat, dicēs. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde? Si non conuenit omnino vnquam suas prædicare virtutes, cur id agat Dominus? cur idem & magister gētium? Quòd si in loco liceat, quùm id fit sobriè & in Domino, cur nō licuerit Virgini? Verùm arguit, si virtus eius humilitatis respecta est, ergo promeruit tātam dignitatē: si promeruit, vbi gratia? O miserum. Imò quia gratia aderat, ideo promeruit. Et hoc est quod illa dixit. Respexit, idest, oculo gratiæ adiuuit. Nullus enim promereri quicquam potest suæ virtutis valore, nisi virtus illa gratiosè respiciatur à Deo. Nam meritum coram Deo, à gratia est. Quod si obedientiæ datum est semen benedictum, quia enim fecisti hanc rem per memetipsum iuraui ait dominus &c. cur id quæso etiam datum non sit humilitati Virginis, aut humiliationi potius, quæ est actus virtutis eius, vt exaltaretur iuxta legem à Deo datā, qui se humiliat exaltabitur? Et (obsecro) quis est ille sensus quem præferunt, quòd Deus paruitatem & exiguitatem virginis respexerit? Deo enim omnia parua: & comparatione virginis, siue gratiam siue naturam inspexeris, omnia minora erant illa in hoc mundo, si igitur talem paruitatem respiceret Dominus, innumerabiles illi creaturæ prælatæ fuissent. Ad hæc Origenes hunc locum eodem modo exponit, sic & Hieronymus accipit, & Ambrosius: qui etiam Græcè fuerunt periti. Scio quòd excipit de Origene Erasmus quòd illæ homiliæ, quæ sub nomine Origenis habētur, nō sunt eius. Quid hic agas cū tantæ autoritatis viro, qui quodlibet mutat vt libet? At ipsemet nonnūquā etiā de homilijs illis, quasi Origenis, aut grauis cuiuspiā autoris nonnulla citat, si quid inde possit excerpere contra Virginem, semper aduersus eā studiosus atq; argutus. Neq; verba tamē, quæ ex Theophylacto producit, adiuuant hominis impietatē, si sanè intelligantur. Primum enim ait, quòd illa miraculū Deo ascribit, non sibi ipsi. Quis cōtrà dicit? Deinde ait, quod Deus respexit ad illā, non illa suspexit ad Deum. Quid hoc est? Si non suspexit ad Deum Maria, quis ergo vnquàm suspexit? Nunquid nō erat plena fide, & spe, & charitate, vt posset ad eum suspicere? Si Psaltes ait: Ad te leuaui oculos meos, hoc non poterat verius virgo dicere? Tertiò adiecit, quòd Maria non quęsiuit illum, quod si prorsus verum sit, non ergo obtemperauit scripturæ dicenti: Quærite illum & confirmamini: Quærite faciem eius semper. Et iterum.

1. Cor.

Matth.

Gen.

Luc.

rum. Quærite eum dum inueniri potest. Quòd si hæc stare non possunt, & manifestè sunt falsa, sic temerè accepta: quærēdus erat sensus qui habeat veritatem. Hic est ergo proculdubio verus sensus: quòd Beata Virgo non suspexit ad Deum, id est, non altè ac superbè, videlicet optando aut cogitando sibi tantam dignitatem: sed contrà, Deus ad hanc cordis eius humilitatem respiciēs, cogitauit pro illa. Non enim alta sentiebat de seipsa, propter summam suiipsius notitiam: quia omnis homo quàmuis gratiosus, ex se tamen nihil est: & omnis gratia eius in manu Dei est, ideò non debet in aliquo sese extollere, sed dare gloriam Deo, & reputare se indignum omni dono. Hoc illa fecit, & propterea Deo placuit: & hoc est quòd Deus in illam respexit. Sic enim ait Theophylactus in eius persona, ille me humilem respexit. Et benè sequitur. Non illum quæsiui, videlicet, vt esset mihi filius, & tantum mihi donum conferret, à quo quàm longissimè me distare sentiebam. Et verè non ob eius virtutem vllam aut meritum quòd esset ex proprijs, dicenda est beata. Gratia enim est quæ facit merita, coniuncta tamen arbitrio libero, quod per illam sanatum, operatur. Non enim sumus velut insensati trunci (vt volunt Lutherani) vt merè passiuè habeamus nosmetipsos in operibus nostris. Non ergo Theophylacti verba, vt prima facie sonant, sic sunt intelligenda, quòd Maria non suspexerit ad Deū, aut non quæsierit illum, cum nullus vnquam magis suspexerit, nullus vnquàm magis quæsierit Deum quàm illa: sed intelligūtur sic iuxta subiectam materiam, id est neq; suspexit, neq; quæsiuit tantam dignitatē & excellentiā, idq; ob humilitatem eius, quam idcirco respexit Dominus. Et hæc sunt verissima & certissimæ fidei ac pietatis: quicquid vel Erasm. dixerit, vel senserit Theophil.

Pro titulis quos tribuit Ecclesia B. Virg. quod sint cōuenientissimi so-briè capiunt et nō calumniosè.

Quæ verò aduersus titulos, qui conuenientissime ab ecclesia matri Dei tribuuntur euomuit, hypocritam facilè manifestant. Aegrè enim se simulat ferre, quasi homo plenus pietate, quòd illos honoris titulos, qui Christo conueniant matri atribuantur, vt spes nostra, & vita: ipse enim Christus (inquit) est nobis Cynosura & helice (sic enim ethnicè loquutus est vt sapiens videretur,) Et nos fatemur, quia ipse est vita nostra, & via, & veritas, & spes, & dulcedo, & quicquid boni tandem. Attamen hæc insignia, quæ sibi insigniter conueniunt, communicauit & matri & amicis suis. Ipse qui de se dixit, ego sum lux mundi, suis dixit discipulis, Vos estis lux mundi. Ipse fons vitæ nuncupatur, & ipse: tamen ait, Qui biberit ex hac aqua, fiet in illo fons

aquæ

aquæ salientis in vitam æternam. Et iterum. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Quid moror? Si suis cõmunicauit illa excelsa sua nomina, vt Dij, & Domini, & Christi, & Petræ dicerentur, quæ hæc tandem huius hypocritæ censura? vt velit minus illa conuenire matri, quia eximiè conueniant Christo? non enim ecclesia quæ veritatem amat, proponit nobis Virginem æquali dignam veneratione cum filio: Sed sub illo, ac propter illum, honorat, ob eximiam eius apud illum gratiam: vt latè patet in ritu ecclesiastico, secundùm quem illam adimus, vt aduocatam apud filium, & mediatricem atq; interpellatricē pro nobis, quos vt filios genuit in cruce filij, vbi fuit assignata & mater nostra. Quòd verò ait neq; id cõuenire Christo, in eo quòd homo erat, vt fons omnis gratiæ dicatur, iuxta impietatem suam loquitur. Nam Christus nõ ad mensuram accepit spiritum, ex cuius plenitudine omnes accepimus. Quid ergo prohibet illũ dici fontem totius gratiæ? An quia ipse non ex se habeat in eo quòd homo, sed a Deo? At hac ratione neq; secũdum quòd erat Deus esset fons omnis gratiæ, quia filius quicquid habet, a patre habet. Et non intellexit homo infelix, quòd esset fons de fonte, sicut lux de luce. Deniq; ad Virginem redeuntes, audiat pius lector Bernardum potius, quàm semen istud sceleratum: qui cùm plurima de hac virgine passim & plenus spiritu effunderet gloriosa, quodam loco tandem sic ait: Tolle corpus hoc solare quod illuminat mundum, vbi dies? Tolle Mariam hanc maris stellam, maris vtiq; magni ac spaciosi, quid nisi caligo inuoluens, & vmbra mortis, ac densissimæ tenebræ relinquentur? Totis ergo medullis cordium, totis præcordiorũ affectibus, & votis omnibus, Mariam hanc veneremur: quia sic est voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam. Ad Patrem verebaris accedere solo auditu territus, ad folia fugiebas. Iesum dedit tibi mediatorem, qui exaudietur pro sua reuerentia: aduocatum habere vis & ad ipsum, ad Mariam recurre. Pura siquidem humanitas in Maria, nõ modò pura ab omni contaminatione, sed & pura singularitate naturæ, nec dubius dixerim, exaudietur et ipsa pro sua reuerētia. Filioli, hæc peccatorũ scala, hæc mea maxima fiducia, hæc tota ratio spei meæ potest ne filius aut repellere aut sustinere repulsam & nõ audire aut nõ audiri filius potest? hæc Barnardus. Quid hic dicat hæreticus? Bernardus virginē maximam suam fiduciam, & totã suæ spei rationē dixit, nunquid ideo iniuriã fecit Christo? Absit. Sed ipsemet quod erat filij filio tribuit, & quod est matris

Bernardus.

matri, cui quicquid tribuitur, in gloriam Christi cedit & Dei, qui fecit illi magna qui potens est, quia sanctum nomen eius. Nam sicut qui non honorificat patrem non honorificat filium: ita & qui non honorificant matrem, nec filium honorificant, cum matris omnis honor sit filij. Illud porrò calumniosum est, reprehendere ecclesiam, quòd Mariæ tribuat in diuinis, quæ sunt propria Christo, vt cum in eius solēnitate legitur. Ab initio & ante sæcula creata sum. Non enim ea mens est Ecclesiæ, vt ea quæ de Christo dicuntur, attribuat Matri, sed vt quæ Christo propriè tribuuntur etiam de Christo intelligantur, sic tamen: vt inde colligamus gloriam matris. Et nihilominus quod illic sapientia subiungit, Et sic in Sion firmata sum, & in ciuitate sanctificata similiter requieui, ad matrem pertinet. Sion enim Mariam significat, quæ verè fuit arx & ciuitas Dauid sublimis, & sanctificata: in qua formatus Christus inhabitauit, Sicut & præscriptū fuit. Nunquid Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus, de qua meritò dicta sunt gloriosa. Quare & falsò dicit hic Anticomarita, à quodam Diabolo qui illius loci mysterio vrebatur, instructus, non conuenire Virgini, quod in Apoc. legitur. Et signum magnum factum est in cœlo, sed ecclesiæ: quasi virgo nō sit principalissima & maxima, quia, propinquissima capiti corporis Christi pars, quod est ecclesia. O putidos homines. At nunc videamus tandem rationes quibus mouetur, vt suadeat in exordio prædicationum non esse salutandam Virginem. Primū enim quod inquit, quòd maiore religiōe inuocatur Virgo, quàm Christus: calumnia est manifesta. Quòd etiam addit, nihil peti ab illa, purum mendacium est: cum in ea salutatione oretur, vt oret filiū pro nobis. Item falsum id fieri præter exēplū scripturæ, & imperitè effusum est. Nam Angelus Gabriel primus ac summus Euangelista, & annunciator mysterij, non prius euangelizauit ipsi Virgini, quàm ipsam salutasset. Vnde tanti Angeli exemplo & autoritate, ob spiritum Christi sic inspirantem ecclesiam, credibile est hunc morem exortum esse, & commēdabilem, & omni acceptione dignum. Concionator enim quasi Angelus Dei est: & cui annūtiat ille, ecclesia Christi est: nec est nouus in ecclesia, sed iam aliquot seruatus sæculis, iste mos. Quòd aūt putat inductū fuisse ad blandiēdū fœmineo sexui, aut acceptū fuisse ab Ethnicis, vt loco musæ inuocetur Diua Virgo, fictio Erasmica est, impostura est. Tale quid enim in colloquijs effutiuit, videlicet quòd à nautis inuocaretur loco Veneris. Sed ait petēdā à Deo sapientiā esse: quasi verò

Nota.

verò nõ à Deo petat, qui per Virginẽ petit, plerũq; etiã efficacius: quia maior est reuerẽtia Dei in hoc facto, qñ illius gratia & amore, suam dilectissimam & filiam, & matrem, & sponsam veneramur. Deniq; quod adiecit, ineptè inuocari Virginem, quando argumentum non conuenit Virginis moribus ac virtutibus: vt quãdo dicendum esset de vitio lasciuiæ, aut superbiæ, verè ineptissimum est. Non enim in laudem vitiorum dicit Ecclesiastes, sed in vituperium. Et non ignorare vitia non reprehenditur, sed diligere & facere. Itaq; sic adiuuare potest. B. Virgo nos, quum exprobramus vitia, sicut quum laudamus virtutes. Alioqui in huiusmodi argumentis, quem rogo inuocare debemus? Christum (inquit) aut Spiritum Sanctum. Quasi verò Christo, & Spiritui Sancto magis conueniat id argumẽti? Sed iam tædet in his, adeò friuolis, immorari. Vnum tamen non prætermittam. Ait enim serò repertam a quibusdam rationẽ, qua mater Dei dici posset fons omniũ gratiarum, quia genuit Christum fontẽ omnis gratiæ. Hic nobis, opinor, occinent ex Aristotele, propter quod vnum quodq; tale, & illud magis tale. Vocemus igitur Aristotelis patrem summum philosophum, quia genuit summũ philosophum. Hec ille. Quid autem hoc homine ineptius & ridiculosius apud cordatos viros? non enim nos sic arguimus. Ideò Christus est fons omnis gratiæ: quia mater sit fons omnis gratiæ. Tunc enim procederet ex regula philosophi, ergo magis mater fons omnis gratiæ: sed ecõuerso dicimus. Ideò mater est fons omnis gratiæ, quia ipse filius est fons omnis gratiæ, qui fons immediatè in illam redũdat: ex quo benè sequitur, quòd ille magis est fons omnis gratiæ. Ecce quomodo suamet argutia volens argutari & calumniari, & illudere, semetipsum elusit. Et ita plerunq; accidit his, qui quæ nequeũt capere, tamen audent etiam carpere. Porrò ad illam impiam vocem, qua dixit, matrem Dei vix lego in sacris literis, Quid aliud dicam, nisi quòd à semetipso hoc non dixit, sed à spiritu mendacij, à spiritu erroris: cui obiectandum est, increpet in te Dominus Satan, & increpet in te qui elegit Ierusalẽ. Alia quoq; multa sparsim in suis libris, contra tantæ Virginis eximias virtutes, & prærogatiuas adiecit. Vt enim eam tam in vtero, quàm extra vterum, & in terra & in cælis existentem, ore illo fœtido & canino dẽte fœdaret, sæpius contra eius immaculatam conceptionem disseruit: quam vocat genealogiam interminatam, quam apostolus præcipit deuitari, quamuis in quadam eius lucubratione, quam Pæan Virginis nũcupauit, illam prorsus ab omni labe culpæ immunẽ asserat. Sed audi

Nota Erasmi uerbũ in declar. ad Sorb.

Zach. 3.

audi dolum, Hic versutus in cathalogo operum suorum, quę ipse met composuit, palam confitetur, quod ea quæ in laudem Diuæ Virginis expressit in suo Pæan, non protulit de proprio, sed de vulgi sensu: Et nihilominus ita se per illa interdum defendit versi pellis tanquam & de proprio sensu protulisset. Adhæc, festũ cõceptionis eius, ac natiuitatis, & alia quæ in eius honorem & gloriam celebrat Ecclesia, aboleri vellet: Vitam eius omnino puram fuisse, vix vnquam confitetur. De eius item assumptione in cœlũ cum corpore dubitans, cum Leo disputat: & partem, quæ sensui ac celebritati ecclesiarum contradicit, conatur defendere. Arrogantissimè quoque asserit, non haberi hæc in scripturis, quasi ipse omnem scripturarum intelligentiam haberet in promptu, sic audacissimè pronunciabat de quolibet, hoc non habetur in scripturis. Verùm quantò prudentius ac magis piè, si ecclesiæ sensum ac morem simpliciter fuisset sequutus. Nos autem de. D. Virginis huius conceptione, item de assumptione in cœlũ in perfecta animæ & corporis gloria, alibi disputauimus.

Vide in sua Apol. in Albertũ pium.

In libro de amabili ecclesiæ cõcordia.

Pro excellentia Angelorum.

Est catholica veritas spiritualem creaturam, quam dicimus Angelicam, natura præstantiorem esse quàm humanam. Itaq; & illos, imò illos magis, quàm nos homines creatos fuisse propter Deum, & suam ipsorum felicitatem. ad quorum nos societatem prouecti sumus, vt consortes simus eiusdem gloriæ, & conciues eiusdem patriæ, per Iesum Christum, iuxta quod ille dixit: Erunt sicut Angeli Dei. At hic homo, verborum effusor, in paraphrasibus suis contra hanc beatorum spirituum præstantiam, in hunc modum scripsit: Terra, aqua, aër, ipsa còrpora cœlestia, denique ipsi Angeli, non in aliud condita sunt, nisi vt hominum necessitatibus obseruiant. Hæc ille. De quo dicto cum illum notasset Beda, quod ad Angelos attinet, primum sese excusauit tropi præsidio: sicut de ebrioso dicitur, nihil aliud agit quàm potat, pro eo quòd illud super omnia curet. Verũ nec sic rectè defenditur: non enim ob hoc maximè creati sunt Angeli, videlicet, propter hominum custodiam atq; salutem: sed imprimis propter Deum, vt & ipso Deo ipsi fruantur velut summæ creaturæ, qui ad naturã Dei magis accedunt. Vnde egregiè Augustinus aliquãdo dixit: Duo Domine creasti ab initio, vnum prope te, videlicet angelicã creaturam,

Erasmus in Bedam.

In lib. cõfess.

turam, Alterum prope nihil, hoc est materiam primam. Itaq; nō potest tropo defendi sermo ille. Adde quod importunè atq; inepte paraphrastes tropo vtitur, ad quem pertinet rem dilucidè explanare. Præterea, cum respectu creatarum quas enumerat rerum, sententia illa sua sit vera absque tropi præsidio, videlicet, quòd omnia, præter Angelos, propter hominem condita sunt, minime congruebat vnam eius sententiæ particulam duntaxat indigere tropo. Verùm pergit etiam defendere, volens Angelos solum causa hominum conditos, quia Paulus vocat eos administratorios spiritus, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis. Sed nunquid consequitur, ministrant pro nobis, ergo propter nos tantum conditi sunt? Igitur Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, qui fuerunt ministri pro nobis & propter nos, vt ait Paulus, etiam propter nos conditi inuenientur: iuxta istam doctrinam. Sed pergit etiam negans Deum propter seipsum creasse angelos, quia ipse non indiget Angelis. Errauit ergo scriptura quæ dicit: vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, &, omnia seruiunt tibi. Imò Erasmus errauit, existimans de ratione finis esse indigentiam, quod est falsissimum. Adiecit: Potest Rex amicum in ministerium alterius designare, qui sit ipso dignior, fatemur. At non hinc sequitur, quod propter illum tantum sit conditus. Alioquin indignum & peruersum, imò & perplexum, id quod est dignius, esse propter id quod esset indignius, & solum ad ministrandum illi indigniori conditum. Nam teste Domino, minor est qui ministrat, quàm is cui ministratur. Etiam pergit, non minus imperitè quàm proteruè, & ait. Vt hoc sit verum apud philosophos, finem potiorem esse ijs quæ propter illum adhibentur, nos hîc de rebus à Deo conditis agimus, in quibus non recipimus philosophorum autoritatem. O senem perniciosè delirum, vbi de rerum naturis agitur philosophorum autoritatem reijcere, cum naturalis ratio illorum sententijs fauet, sicut est in proposito, nonne stolidi est? Quis enim sani capitis cogitare valeat, quod est propter aliud, dignius esse illo propter quod est? Christus hanc nobis philosophorum regulam comprobans, per eam suadet hominis animam cibo esse præstantiorem, & corpus dignius esse vestimento: videlicet quia propter animā cibus est, & propter corpus vestimentū: & vt suaderet sabbatum relinquendum, vbi ageretur de vita hominis, similiter argumētatus est, quòd sabbatum propter hominē erat, non propter sabbatum homo. Etiam nō quiescit argutator.

Prouer. 16. Psalm. 118. Matth. 6.

Addit enim, hamus aureus propter piscē est, quo tamē est precio sior. Quo in loco maximè optarem pisces ipsos posse intelligere, vt responderent insipienti, profectò clamarent, O Erasme stupide, minimè verò propter nos est hamus, sed aduersum nos, vt incautos capiat, atq; perdat. Sed nec adhuc quiescit molestus, inquiens, Christus propter homines homo factus est, qui tamen omnibus est dignior hominibus &c. Et hic aberrat, quoniā nō sumus nos finis quāobrē sit Christus, sed ipse Christus finis nostri, & omniū, per quē omnia, & propter quē omnia, vt ait scriptura, cū viri caput sit ipse Christus. Nec desinit tamē adhuc instare infelix. Ait enim, cibus est propter hominē, & tamen Eucharistia est potior homine &c. Et hîc vide vt decipitur miser, cibus enim corporalis, est propter hominē, & homo dignior est illo: Spiritualis verò cibus dignior homine est: & ideò propter illū est homo Qua de causa dixit Dominus: Sicut misit me viuens pater, & ego
Io. 6. viuo propter patrē: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Vnde & cibus carnis transmutatur in substantiam nostram: cibus autem spiritus, potius nos transmutat in se, sicut dictum est Augustino à Domino.

Est Hieronymi sententia in plurimis locis, nefas esse arbitrari vllum hominem præter Christum & virginem, superare in gloria omnes angelos. At hîc noster sapiēs, probabile (inquit) est, præter Christum &. B. Virginem, etiam Ioannem baptistam, & complures homines præstare omnibus Angelis. Et in suo Ecclesiaste iactans verba in ventū, dixit, plus est esse Euangelistā, quàm angelū. Angelus tantum nunciat, nunciātur antē & mala. Euangelista autem læta, & pacifica nunciat. At nos libentius audimus Hieronymum, imò ipsam ecclesiam, quæ de sola Virgine post Christum, id nobis concinit, tāquàm speciale priuilegium, quod exaltata sit super omnes angelos ad cælestia regna. Et in litanijs, ipsi angeli omnibus præferuntur hominibus post Virginem: sic & in solennitate omnium sanctorum. Et certè, (ni nobismetipsis falsò blandiamur) ratio ipsa huic sententiæ valdè fauet, cùm sint ipsi præstantiores natura, & valdè satis fuerit nostro generi habere duos, virum & mulierem, qui facilè illos præcellant ob propinquitatem diuinitati. Porrò, quòd etiam quemuis Euangelistam angelis digniorem faciat, ridiculum est: & falsum sumit cùm ait: Euangelista non nisi læta nunciat. Eius enim est nuntiare (sicut ait Paulus) reuelari in euangelio iram Dei de cælo in omnem animam operantis malum &c. Præterea,

nihil nuntiat Euangelista,quod prius ab Angelis nunciatum nõ sit. Hæc si viueret Erasmus,opinor excusaret,quòd in modũ rhetoris declamabat:sicut excusat,quòd nuptias aliquando prætulit virginitati,sed res diuinæ hæc mendacia,quas ipse declamationes appellat,abominantur.

De ueneratione reliquiarum sanctorum.

ANtiquißimi moris fuit,& proculdubiò sub ipsis Apostolis constituti,sanctorũ custodire reliquias,atque exhibere populis venerandas. Sed inuidia Diaboli,qua succenditur ob hunc honorem hominibus propter Christum impensum, persuadere nititur,hanc rem velut inanem,ac indecẽtem esse,imò etiam idololatriæ crimen. Quare qui eius vocem audierunt,multorũ sanctorum reliquias, comburere,conculcare,vel eò proijcere,quod turpe est dicere,non exhorruerunt. Adiuuit autem,si non etiam mouit,hunc furorem Erasmus,suo sermone serpens vt cancer: non enim statim virus indicat,sed primum criminationẽ mouet in multos,qui falsas pro veris fingunt atq; ostendunt populis reliquias vt venerentur: quo in loco fabulas quasdam attexit,quæ, præterquã quod incredibiles sunt sua impietate,certè non minus ex hoc,quòd ab homine fabuloso,& mẽdaci,& impio referũtur. Nec tamẽ quisquã ecclesiasticorũ defendit huiusmodi cõfictores reliquiarũ,aut eos,qui tametsi veras ostẽtẽt,lucri tamẽ ac quæstus gratia tãtum,id agũt. Sunt enim hæc,sacrilegia,quæ sacri canones etiã prohibẽt. At illud,in quod iste miser nõnũquã prorũpit,etiã negãs veris sanctorũ reliquijs deberi honorẽ,omnino hæresim Vigilatij dãnatã,& eundẽ spiritũ sapit. Destomachatur enim homo delicatus,imò vir superbus,q̀ soleæ & putres calcei(vt suis verbis eloquar)& subligaria,& sordida linteola,& strophiola lacera, ac mucci vestigia seruantia,fortassis & sudoris axillaris aut pudẽdorum;& quæ tandem nullũ habeant vitæ vestigium,etiam osculi veneratione colãtur. Sed quid aliud obsecro,aut quid amplius Vigilantius ille aiebat,contra quem tamen eleganter Hieronymus respondet, his verbis. Quomodo in vilissimo puluere & fauilla tanta sit signorum virtutumq; præsentia? Sentio sentio, infelicissime hominum quid doleas, quid timeas, spiritus iste tuus immundus, qui hæc te cogit scribere, sæpe hoc vilissimo tortus est puluere, imò hodie torquetur: & qui in te plagas

Hæc scripsit ad Sorb. & Piũ, & alibi.

Nota.

gas dissimulat in cæteris, confitetur. Hæc ille. Ego quoq; nūc Erasmum, qui negat ijs reliquijs sanctorum, in quibus nullum sit vitæ vestigium venerationem deberi, si viueret simili modo interpellarem. Miserrime hominū, an in fimbrijs vestimentorum Iesu, aut in vmbra Petri, aut in sudarijs & semiciuthijs Pauli vllū erat vitæ vestigium? Et tamen quantæ inde virtutes? quanta prodigia? non produco, quæ de historijs habentur penè innumera. Mitto quæ narrat mirabilia & tremenda. B. Gregorius de B. Laurentij reliquijs, & de cathenis Petri & Pauli, legat qui volet eum in epistolis, & in illa præsertim quæ ad reginam Lōgobardorum. Nam assiduè per hæc fiunt signa in ecclesijs Christi. Sed affero scripturas, quibus solis habere fidē volunt. Quid ad hæc respondebunt, quæ de sudariolis Pauli & semiciuthijs attulimus? nec verò reliquiarum conseruatio & veneratio nata est hodie, sed ab initio, vt rectè de scripturis accipitur, & Hieronymus eleganter probat, in exordijs ipsius nascentis ecclesiæ, cura ista & sollicitudo reliquiarū incepit. Ob hoc enim curatū ac diligēter seruatū Stephani corpus à viris pijs, atq; item aliud Ioannis à suis discipulis sacræ literæ contestantur. Et historia Ecclesiastica Polycarpi martyrium dedicatum fuisse palam testatur: qui tamen discipulus fuit Ioannis Apostoli. Ostēditur & expressa Christi imago in sudario vsq; in hunc diem, quæ ad hoc ab initio accepta fuit ac seruata, prouidentia Dei, vt multiphariam verum fieret quod ipse dixit: Ego vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi: & discipulis ait: Capilli capitis vestri numerati sunt. Caietanus autem, quia scriptum est, quòd viri religiosi curarunt Stephani corpus & sepelierunt: hinc apparet (inquit) non incepisse solennitates martyrum in primitiua ecclesia illa. Bone & immortalis Deus, quid ista collectione futilius? At ex hoc ipso oppositum Hieronymus elicit. Piget simul ac dolet super his cogitare. Redeo ad Erasmum, qui ad Sorbonicum scribens collegium, in hunc modum despiciens & stomachatus interrogat, Etiam ne hoc ad fidem pertinet osculari putre corium, & linteola sanctorum, præsertim si nullum habeant vestigium vitæ? Et ad Pium Carpensem. Quid hoc ad fidē si quis in colloquijs notat eos qui putant se reualituros à morbo, si tegantur cuculla Frācisci? imò hoc certè ad fidem: Siquidem, qui negat à cūculla Francisci hanc virtutem exire, pari ratione negare poterit quod in scripturis habetur de sudarijs Pauli & semicinthijs. Si enim de his Pauli confitetur, rationem penitus nullam habet, sed superest cimera perfidia, vt neget idem prouenire

Greg. in Regestro.

Caietanus.

nire

nire posse de Francisci cuculla. Sed nunc opinor, sensit infelix, quid est Franciscus, cuius sanctitati adeo derogauit, ac tantopere familiam eius persecutus est, cuius mendicitatem ac simplicitatem, & habitum, & regulam ex ore Domini acceptam, infandis modis derisit. Quid ergo si nunc, sicut ille diues à Lazaro refrigerium scurrili ac maledicæ suæ linguæ, qua flammis cruciabatur, implorabat, ita & nunc supplex Erasmus, ab ipso humili Frãcisco quem despexit, frustra idem imploret? Poteram huc congerere reuelationes quas habuit sanctus Ambrosius de reliquijs sanctorũ martyrum Geruasij & Prothasij, item Vitalis & Agricolæ, & de miraculis quæ per eas facta sunt, vt ipse testatur. Et quæ scribit Augustinus admirabilia de reliquijs compertis Beati Stephani, quæ ipse vidit. Quòd si hos quatuor ecclesiæ doctores qui de his testimonium attulerunt, tanquàm oculata fide sibi comperta (videlicet) Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregorium, mendaces fuisse quisquam asserere præsumpserit, hunc seipsum prodere Diaboli filium, nemo catholicus dubitabit.

De adoratione ad imagines Christi & sanctorum.

FVit & antiquissimi moris in toto orbe Christiano nos mortales adorare ad sanctorum, & ipsius Christi imagines. Nunc verò ex Erasmi & Lutheri commentis, insurrexerunt noui iconoclastæ, qui furore Satanico demoliti sunt in multis locis, omnem picturam & imaginem. Quibus autem rationum præstigijs hæc defendant, piè lector aduerte. Sunt enim primùm qui dicant, non solum adorare, verumetiam facere imagines, prohibitum esse in scripturis vt idololatriæ scelus: quoniam legimus: Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper: & quæ est in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra: non adorabis ea neq; coles &c. Alij verò qui cautius, sed insidiosius loquuntur, confitẽtur primùm quidem, hoc nõ esse idololatriam, videntes quòd minime committimus in scripturam, quia reuera nõ adoramus imagines, sed personas adorabiles, quæ per illas nobis repræsentãtur. Sed aiunt tutius esse adorare in spiritu & veritate sine picturis ipsis & imaginibus. Erasmi enim doctrina circa hoc, his paucis perstringitur. Quodam in loco sic ait: Vt imagines sunt in *Erasmus In Symbolo.*

templis, nulla præcipit vel humana constitutio. Et vt facilius, ita tutius quoq; est, omnes imagines è templis summouere, quàm impetrare, vt nec modus prætereatur nec admisceatur superstitio. Iam vt animus sit ab omni superstitione purus, tamen non caret superstitionis specie orantem, ad ligneũ simulachrum procumbere: in hoc intentos habere oculos: ad hoc verba facere: nec orare prorsus absq; imagine. Illud addam. Quicunq; sibi aliusmodi fingunt Deum, quàm est, contra præceptum hoc, colunt sculptilia. Hæc ille ad verbum. Alibi docet ab antiquis patribus non fuisse institutas imagines, sed toleratas causa vitandi deteriora, imò aliquot ecclesiæ proceres vehementer detestatos esse illas, odio idololatriæ. Alibi in hunc modũ scribit. Qui in imagines sæuierunt, non ab re prorsus concitati sunt ad eum zelum, licet immodicũ, mea sententia. Nam horribile quoddã crimẽ idololatria est. Hæc ille. Vbi pro ecclesiæ concordia zelum vocat, licet immodicum: qui potius furor fuit atq; inmanitas. Quòd autẽ imagines ipsas sustulerunt factũ satis probat, ob idololatriæ periculum, licet modum homo modestus non probet. Nostrum ergo nunc est ecclesiam, & spiritus sapientiam, quæ regit illam, ab ijs argutiolis & calumnijs vendicare. Primum ergo quod ait Erasmus, hunc modũ orandi ad imagines, non carere suspicione ac specie idololatriæ, mendacium merum est. Quod vt planè perspiciatur, lector intẽde. Eorum quæ prohibentur, quædam prohibentur de se mala, vt est adorare Deos alienos: quædam verò non vt de se mala, sed vt ea, per quæ facilè venitur ad malum: Verbi gratia. In re proposita docet lex vnum esse Deum, & illum esse colendum, & hinc necessariò consequitur, ne quis alium sibi Deum faciat aut colat. Hoc ergo quod prohibet lex, videlicet ne quis habeat aut colat alienos Deos, malum est de se, & perpetuam rationem habet prohibitionis: sed adiecit scriptura & prohibuit, nè quis faciat sibi sculptile, hoc certè de se non erat malum, scilicet facere sculptile & simulachrum quodlibet. Alioqui, quomodò iussisset ipsamet vt in sculperentur Cherubin aurei, & serpens æneus exaltaretur? Quare si subtilius inspicias, non simpliciter hæc fieri lex prohibet, sed priuatim fieri: & ad colendum illa. Vnde continuò subiecit: Non adorabis ea, neq; coles, & prius dixerat, non facies tibi sculptile. Tibi (inquit) idest, ea mente vt sit tibi solatio & adiumento, veluti Deus tuus. Et ait, non facias, videlicet, tua sponte atq; autoritate. Quod vt etiam intelligeres, præmittit semper huic mandato; aut etiam statim post, adijcit huiusmodi verba. Ego Dominus

In libro de modo orãdi

In lib. de amabili eccl. concor.

Nota.

Deus.

tuus. Certè in Exodo sic legis, ego sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis. Et post hæc subijcit. Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile &c. non adorabis ea neq; coles. Et statim repetit Ego sum Deus tuus, fortis, zelotes &c. Vides igitur, acute lector, quò tendat hoc præceptum? profectò vt caueatur idololatria, nec adoretur quicquam alienum ab ipso Deo. Diximus enim iam supra, quòd quum adorantur sancti, magis adoratur ipse Deus, qui adoratur & colitur in sanctis suis, quàm ipsi. Nam si ipsi propter illū coluntur, ergo ille magis. Prohibet igitur ne quis sibi faciat sculptile vllum, sibijpsi fingendo ipsum Deum, scilicet, adorationis gratia. Vnde & in leuitico hoc etiā expresius declaratur. Sic enim legitur: Ego Dominus Deus vester. Nō facietis vobis idolum & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum. Ego enim sum Dominus Deus vester. Vides igitur rationem cur prohiberētur sculptilia: imò vides etiā quod genus sculptilium prohiberetur, videlicet illud, in quo aliquid alienum à verò numine representaretur, idq; colendi atq; adorādi gratia. Alioqui si malum fuisset quicquam pingi aut sculpi, cur, vt dixi, iussisset Dominus sculpi Cherubin qui tegerent propitiatorium, in quorum medio apparebat Dominus & loquebatur? Cur similiter & leones & boues? ergo nō idololatria erat pingere aut sculpere, sed adorare & colere. Neq; illud erat omnino prohibitum fieri, sed priuata autoritate fieri. Lex enim ad priuatos loquitur. Non facies tibi &c. Quæ vt etiam melius intelligas, considera quòd ab initio ante Christi aduentum, nihil adhuc emerserat adorabile & cultu dignum ex omnibus creaturis quæ cerni possunt. Solus enim Deus noster reuelatus erat ex parte in signis, & prodigijs illi populo: necdum enim quisquam hominū adductus erat in gloriam, quia nec decebat ante sanctum sanctorum, ex quo aliorum sanctificatio erat, quasi sanctum quemquam mortalium venerari. Deus igitur ipse solus inueniebatur adorabilis, & cum sit spiritus non poterat vlla certa effigie representari. Vnde ipse ait, cui similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei? nunquid sculptile conflabit faber, aut aurifex auro figurabit, aut laminis argenteis argentarius? & Paulus dixit: Non debemus æstimare auro & argento & lapidi, sculpturæ artis & cogitationis hominis, diuinum esse simile. Quia igitur nihil tunc præter Deum erat adorabile, & ipse ineffabilis erat, ideò in vniuersum prohibita fuerunt omnia simulachra, quoniam referre Deum nō poterant

Nota.

poterant absque periculo erroris tunc præsertim quum crassus esset ille populus,& vndiq; idololatria vigeret in orbe: quia Dij Gentium id est maligna dæmonia possidebant terram. Alios verò præter ipsum Deum effigiare,ac recipere tanquam Deos,abominabile erat. At verò nunc, iam quando filius Dei venit, sicut vnus quidam ex nobis,ac per hoc redditus est nobis effigiabilis, & postquam multos ex fratribus secum aduexit in gloriam, qui post illum & propter illum,vt supradiximus,redditi sunt honorabiles,& suo ipsi quoq; cultu venerandi,idcirco absq; vlla læsione præcepti,fiunt Christi,& sanctorum imagines,& ad eas absq; vlla superstitione adoramus:quoniam non hic locum habet legis prohibitio,quia neq; prohibitionis ratio. Non enim effinguntur imagines eorum quibus nullus debeatur cultus,vt olim apud gentes quum diuini tribuebantur honores,aut hominibus facinorosis,adulteris & impijs,vt Ioui,Saturno,Veneri, & huiusmodi alijs,qui nulla valebant apud Deum gratia,sed inimici eius erāt, cuius gloriam furabantur:aut bestijs & insensatis creaturis. Non est ergo nunc vllum periculum idololatriæ iam diu reuelata veritate,ac falsis Dijs prostratis:multisq; eorum simulachris deuictis, & agnito verò Deo immortali,inuisibili,habitante lucem inaccessibilem. Nec putandus est quisquam vsq; adeò nunc insanire, vt sic adoret imaginem,vt in eam figat intuitum animi,ac nō potius per imaginem in eum,qui in illa representatur. Licet autem diuinitas ipsa sit ineffabilis,nam & inconceptibilis est mentibus nostris,quia tamen aliquo modo concipitur à nobis & sine errore,quia semper hoc seruamus in mente,vt dicamus longè abesse omnem conceptus nostri similitudinem ab ipsius tantæ rei maiestate ac dignitate,ideò etiam sine errore potest aliqua similitudine sensibus nostris representari,cùm iam certo scierimus omnem similitudinē,quam possumus excogitare ac fingere, nihil minus nobis referre quàm ipsum Deum. Alioqui si quis contenderit nō licere vlla similitudine,quæ sunt diuina, concipere, simul reprehenderit scripturam sanctam quæ multis in locis, varijs ac miris similitudinibus,Deū nobis effinxit. Apud Danielem, fingit Patrem Deum velut virum,antiquum dierum,sedentem in throno candido,indutum vestimento tanquàm niue,& capillis quasi lana alba. Qua figura declaratur eius æternitas, maiestas, sanctitas. Ioanni quoq; in Apoc. apparuit filius in similitudine agni,vt eius mansuetudo ac innocentia significaretur. Spiritus sanctus super Christum in specie columbæ, vt ineffabilem candorem ac puri-

tatem

tatem declararet. Quod si non potest reprehendi scriptura, quæ talibus modis nobis Deum effinxit, cur quæso reprehendatur pictura aut sculptura quæ idem faciat edocta ab illa? hoc uero testimonio omnes hæreticorum canilli & calumniæ retūduntur. Nō enim qui spiritum sanctum in specie columbæ depictū aspiciunt, ipsum esse columbam arbitrātur, aut Christum esse agnum, quia in agno picto, propter mansuetudinem, repræsentatur. Neq; qui ostendēdo picturam dicit, hic est Christus, vult significare quod illa pictura sit Christus, sed quod repræsentet Christum, sicut cum Paulus dixerat, petra autem erat Christus. Nec est putandus vllus adeò stolidus, vt inter imaginem & prototypum, & quæ conueniant prototypo & imagini, non discernat. Hæc enim erāt argumenta hæreticorum antiqua, quæ à catholicis resoluta sunt, & in sanctis concilijs quàm latissimè confutata. Quare ad rem redeundo, Christus absque controuersia in facie hominis, aut infantis, aut adolescentis, aut viri iam maturi, sicut reuera fuit, rectè pingitur. Et Beata Virgo, & alij sancti viri. Angeli quoque velut pueri, aut adolescentes propter puritatem, & semper viridem ac florentem ætatem, quibus adduntur alæ, vt volatus contemplationum suarum indicētur: aut quia huc atque illuc assiduè, quasi cœlestes volucres, emittuntur, & volitant, cum sint administratorij spiritus: varijs quoque pinguntur coloribus, ob eorum varias siue proprietates siue functiones. Nec mihi obiectes de præcepto Ezechiæ, quod iusserit illud æneum serpētis simulachrum frangi. Nam ego econuerso arguam, quod patiente Dauide & Moyse, & tot sanctis viris regibus ac prophetis, permissum fuit adorare ad ipsum, & adoleri incensum vsque ad illud tempus. Quid enim fuit quod ait scriptura, aspicere ad eum, nisi quod dixit Dominus exaltare illum & adorare? Quòd ergo Ezechias frangi iusserit, id fuit, quia res vltra processerat quàm fas esset: prius enim adoratum est pro signo, & licuit: quia referebat Iesum Christum crucifixū. postmodo verò cœpit adorari, sicut gentes colebant sua simulachra, tāquàm in eo esset illa virtus sanādi, propter quod appellauit ipsum Nehustā derisoriè, id est æraulū. At modo cum iam res ipsa sit aperta, & nemo non videat quid in picturis repræsentetur per illas colēdum, nihil periculi est ab idololatria. Iacob nō absq; Dei spiritu erexit lapidē in titulū, & fudit oleū desuper, & agnouit ibi domū Dei esse, nō quidē lapidē, sed illum qui in lapide significabatur adorans. Hinc ille pauor, & illa

4. Reg. 18.

cōfeſſio, Terribilis eſt locus iſte, nō eſt hic aliud niſi domus Dei & porta cœli. Alias adorauit & faſtigium virgæ Ioſeph teſte Paulo. Quid igitur? fuit Iacob idololatra? Nec nos tamen latet olim Hadrianum Pontificem prohibuiſſe pingi Chriſtum in Agni figura. At proceſſu temporis, hic mos præualuit, vt ſic quoq; pingeretur, iam noto myſterio. Quid enim eſt abſurdi, ſi ſimiliter in pictura repreſentetur, ſicut in ſcriptura nobis eſt declaratus, cum picturæ ſint vice librorum idiotis? Dices, adhuc rudes eſſe nonnullos, & ignorare ſignificationem. Sed vix putandum, vt quiſquam agnum aut agni ſimulachrū per ſeipſum dignum cultu exiſtimet. Quod ſi qui ignorent quid in eo ſignificetur, doceri debent à paſtoribus eccleſiarum, vt ſciant de imaginibus, & quod eſt vtilitatis capere, & quod eſt periculi, deuitare.

Hactenus ergo patet nihil contra hunc morem præcipere ſcripturas: quia enim ratio antiquæ prohibitionis ceſſauit, etiam prohibitio ipſa ceſſare debuit, iuxta iuris regulam. Sed vt huius moris inſtitutionem cognoſcamus, nec ſolum toleratum fuiſſe ab eccleſia & ſapientibus viris ac patribus, ſed ab ijs veniſſe, ac vehementer probatum, & omnibus modis cōfirmatum ſemper fuiſſe, quicquid in contrarium blatteret Eraſmi ſpiritus, Audi lector. Teſtatur Euſebius in ſua hiſtoria à Seth iuſto hunc morem cœpiſſe in picturis, colendi diuina. Memorat & factum piæ fœminæ quæ à fluxu ſanguinis liberata fuit à Chriſto, quod Ceſareæ Philippi, vnde ipſa oriunda erat, hoc in ſe Chriſti ſignum memorabili ac veneranda pictura expreſſit. Creditur & B. Lucas Euangeliſta Diuæ Virginis effigiem proprijs manibus, pluribus in tabellis pinxiſſe: quæ nunc etiam ſolenniter Romæ monſtrantur. Ioannes Damaſc. in ſuo de fide Orthod. elegantiſſimo opere, hunc morem ad imagines adorandi & crucem, ex maiorum traditione veniſſe, longo ſermone teſtatur. Hieronymus ad Crucis adorationem locum illum pſalmiſtæ non ineleganter aptat. Adorate ſcabellum pedum eius: quam expoſitionem Caſſiodorus ſequitur, & alij quidam non ignobiles autores. Beatus quoque Athanaſius memoriæ prodidit, Nicodemū Chriſti diſcipulum, ipſius Domini venerandam imaginem ſibi ad memoriam & venerationem paraſſe, quæ cum à Iudeis contumelioſè foro tranſfixa eſſet, cruorem effluxit. Adhæc, in ſecunda Nycena Synodo, & poſtmodo in alijs ſub Gregorio ſecundo, & Tertio, & ſub Stephano, cum quæſtio hæc ab improbis & contentioſis adhuc moueretur ac refricaretur, manifeſtè Damnati ſunt reprobatores imaginum,

Pro picturis autoritates.

num, & sub hoc nomine Iconoclastæ, hæreticorum catalogum subintrarunt: sicut & in sexta Synodo declaratum fuit quàm manifestissimè ab Episcopis insignibus, numero trecentis & octo, qui magno consensu, confutatis ac explosis hæreticorum cauillis, anathemata pronunciarunt, qui contra venerabiles imagines obloquerentur, Adriano Papa Christi vicario consentiente, & confirmante, ac istam fidem explicite omnibus populis tradente. Mitto gloriosorum patrum testimonia, quæ illic afferuntur ad hanc rem confirmandam, videlicet Magni Athanasij, Basilij Magni, Cyrilli, Gregoriorum, Chrysostomi, & aliorum Græcorum: & ex nostris Augustini, Hieronymi, ac multorum patrum, qui verè ecclesiæ proceres vocari possunt. Diuus quoque Gregorius Serenum Massiliensem episcopum quod imagines submouisset è templo, propter idololatriæ periculum, seuerè corripuit, iussitq; vt suis locis reponeret. Non ergo vera sunt quæ inquit mendax Erasmi spiritus, quòd non sint institutæ venerabiles imagines à sanctis patribus. Illud quoque insigniter falsum quod ait Ecclesiæ proceres vnquàm imaginibus restitisse, nisi per proceres ecclesiæ, hæresiarchas (vt sepe solet) velit intelligi. Nam hi verè imaginibus restiterunt, quanquàm nonnulli in ea Synodo Nicena resipiscentes, catholicæ pronunciationi hæserunt: reliqui suis tenebris obuoluti, inter eos computati sunt de quibus dixit Dominus, minimi vocabuntur in regno cælorum. Etenim vnus horum procerum qui vehementissimè olim restiterunt imaginibus nostris, id est, Christi & sanctorum, Iulianus Apostata memoratur. Nam ex historia tripartita Sozomene loquente accepimus, dirum illum Tyrannum, eam imaginem, quam illa mulier in Cæsarea in Christi gloriam exhibuerat venerandam, amoueri, suamq; ibidem erigi statuam, illius loco, iussisse. Verùm non id passa diu est diuina iustitia, sed misso, non multo post tempore, cœlitus igni rapido ac vehementi, eam sceleratissimi principis imaginem prodigiosè discidit, vt cum pars altera cum capite ac ceruice dissecta solo decuberet, alteram (vt Dei virtus à mortalibus agnosceretur) sic mutilam manere permisit, in ostentum & anathema: postmodo vero pietati fideliũ, placuit in eum locum summotam ipsius Christi priorem imaginem restituere. Alius autem ex huiusmodi ecclesiæ proceribus, nam tales vocat Erasmi spiritus proceres ecclesiæ, fuit ex Germania Felix quidam nomine, sed re infelix, qui similiter imaginibus vehementissimè restitit: qui tamẽ Caroli magni autoritate, coacta Sy-

nodo, in Fracofordia suam inde referens damnationem, infelicẽ suum conatum ostendit. Fuit & Leo tertius imperator, qui simil i furore sæuit in imagines, qui hanc ob causam à Greg. tertio, in synodo frequentissima, anathematis sententiam tulit. Fateor fuisse septimam synodum, vbi fuerunt damnatæ imagines: sed & illud cõfiteor, quòd ab uniuersa ecclesia synodus illa damnata est, quã summi Pontifices improbarunt, & anathemati subdiderunt æterno, vt eius autores non verè ecclesiæ proceres dici valeant, sed hostes: quos tamen, cum proceres faciat Erasmi sententia, quod experimentum aliud quærimus, eius spiritus, qui in eo loquebatur? Sed ne conquerentur impij, solum prami se põtificum autoritatibus, & synodorum, & sanctorum patrum, nam hæc testimonia nihil sunt apud illos, qui ausi sunt vniuersam Christi ecclesiam (quod horresco referens) idololatriæ nota traducere insigni blasphemia, & ferè plusquam Satanica præsumptione. Postquàm perspicuè ostensum est hunc morem fingendi imagines, & ad eas adorandi, non repugnare sacris literis, nunc etiam clarè rationibus ostendendum est quantum hic ipse mos cultui diuino adijciat pietatis. Duæ sunt potissimum ratiões instituti huius. Vna est, quod sunt literatis scripturæ, id sunt idiotis picturæ. Sicut ergo piaculum esset delere scripturas, libros literatorum, sic & picturas, cum sint libri idiotarũ teste Gregorio. Et Paulus dicat, sapientibus & insipientibus deberi, suo cuique modo, hanc notitiam eorum quæ Dei sunt. Quòd si quis dicat nonnullos ex idiotis abuti picturis in idololatriam, respondemus pari modo, multò plures de his prudentibus abuti scripturis in varias hæreses. Sicut igitur propter hos non sunt lacerandæ scripturæ, quia ex eis quidam in perfidiam delabũtur, quia non vitio scripturarum fit, sed suoipsorum: sic nec propter illos delendæ picturæ sunt, qui inde ad superstitionem quamlibet adducuntur: quia nec id à picturis venit, sed ab eorum stoliditate atq; amentia. Nũquid enim semper erimus stolidiores pueris, vt nesciamus distinguere imaginem, ab eo quod in imagine repræsentetur? Altera verò, & magna causa, quòd ecclesia vtatur imaginibus, illa est, quia cùm homines simus, & sensibus discamus ac moueamur, (non enim sumus Angeli vt ijs non indigeamus) magna nobis in hoc per imagines contingit vtilitas, quòd quæ mente quasi sopita delitescunt, huiusmodi sensibilibus obiectis, & in ipsam mentem per sensus ascendentibus, excitantur: & fit rememoratio beneficiorum Dei, & eorum quæ promittuntur ab illo per mediatorem

Nota rationes pro imaginibus.

sanctum

fanctum. O biecta enim nobis Crucifixi imagine, cum in eam intuemur, rec ordamur insignis clementiæ patris & misericordiæ, & ipsius Christi nostri incomparabilis charitatis. Vnde & spiritus sancti bonitatem contemplamur, Hinc adorare compellimur totius trinitatis maiestatem, prouidentiam, φιλανθρωπίαν: tum gratias agere, & simpliciter implorare veniam delictorum: excitamur & renouare vitam, & nosmetipsos instituere ad eam virtutum formam, quam in tam patulo Christi libro conspicimus, addiscentes humilitatem, paupertatem, obedientiam, patientiam, charitatem denique perfectam considerantes, minime conuenire membrum delicatum sub capite spinoso & flagellato. Hæc non tam facile, nec tam sæpe venirent in mentem, præsertim mundi curis ac multis negocijs occupatis, ni passim ante oculos obuersarentur picturæ. Nam quoties Beata Virgo, saltem obiter, salutatur cum recordatione tanti mysterij, Verbum caro factum est, quoniam de pictura ab angelo salutata nobis obijcitur? proculdubio id non facturis si nulla ad excitationem obijceretur externa imago. Et quum repræsentatur in præsepio natus adorãte Maria, & Ioseph iusto admirante, & contremiscente & illachrymante præ gaudio, cũ in medio bouis & aselli conspicitur infans paruulus, vilibus constrictus fascijs, fomentum & nutrimentum matris inquirens, quis animus, quæ mens, non hæc tunc fidei luce contempletur? non in varios & sanctos erumpat affectus? Non hic locus commemorare quæ deuotus lector magis norit experientia, quàm ego valeam miser vlla meditatione assequi. Sic & cætera Christi mysteria, vt cœna illa Dominica, tristis agon, & reliqua suæ crucis initia, tum resurrectio, ascensio in cælum, emissio spiritus sancti, denique gloriosus eius ad iudicandum aduentus futurus, cùm picturis hæc decenter repræsentantur, quanta obsecro de fidelium cordibus excitant, quæ vehementer faciunt ad salutem? Certum est autem quòd idiotæ mercatores, milites, rustici, mulieres, pueri, & quicunque huius vitæ curis plus nimio distrahuntur, si hæc non discerent de frequentibus picturis, ac sæpius ab his non admonerentur, vix vnquam suæ salutis autorem cogitarent. Docti autem ac prudentes etiam multum hinc accipiunt recordationis & incitamenti. Nam vt eleganter ait quidam, Segnius irritant animos demissa per aures, quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Hæc si Erasmum non docebant scripturæ, aut ecclesiastici doctores, docere tamen poterant Horatius.

sui

sui poëtæ, in quorum lectione, cùm bonam vitæ suæ partem consumpsisset (vtinam & totam, & nunquàm sacras literas attigisset) poterat enim meminisse Terentianum Chaeream, à tabella turpi, cum contemplaretur ibi fabulam spurcam, scilicet Iouem in aureum versum imbrem per impluuium tectum in gremium Danaës descendere, vt potiretur eius complexibus, excitatum illo exemplo fuisse (vt ipse de se fatetur) in stuprum: vt iam intrepidus ac securus diceret. Si, qui templa cæli summo sonitu concutit illud egit, ego homuncio hoc non facerem? Voluit hoc in loco Poëta docere, quantum hæ picturæ valeant, vt per eas excitentur affectus. Sed alius etiam Poëta summus vt similiter hanc vim de picturis ostenderet, in hunc modum Aeneam de ipsius picturæ contemplatione affectum describit:

Vergilius.

Artificum ille manus inter se, operumq́; labores
Miratur, uidet Iliacas ex ordine pugnas:
Cōstitit, & lachrymās, quis iam locus (inquit) Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus, sunt hic etiam sua præmia laudi,
Sunt lachrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.

Et post hæc, vt ostenderet internam foueri meditationem, externa contemplatione, atq; ipsa oculorum fixione, in hunc modum subdit:

Hæc dum Dardanio Aeneæ miranda uidentur,
Dum stupet, obtutuq́; hæret defixus in uno &c.

Sed mittamus Poetas. Nam hoc grauioris testimonij est, quod philosophus planè videns quid valeant à picturis in animum impressiones, sapienter in suis politicis condi leges circa picturas admonet, ne permittātur lasciuæ picturæ, quæ excitare possent adolescentes in turpes mores. Sed respuunt quidam philosophos. Quid ergo? nunquid & ecclesiæ autoritatem, quæ confidenter in templis concinens, O crux aue spes vnica &c. ipsum Crucis lignum deosculandum offert & venerandum? At hoc est quod isti improbant. O filij Canaam. At in hoc est illorum impietas. Scri-

ptum

ptum est enim in psalmis. Osculamini filium, id est, osculo adorate, vt ait Hieronymus. Hoc autem nō est putandum præceptum temporale, vt hoc facere debeant ij tantùm, qui dum ipse viueret, etiam ipsi viuebant id terris. Omnibus enim loquitur scriptura, & in omnibus sæculis. Nos igitur qui caremus eius carnali præsentia, quomodo osculari eum præcipimur, nisi vt ipsa ecclesia, Dei spiritu acta, commodissimè interpretata est? videlicet osculando vel eius crucem, vel eius imaginem? Nam vbi commodius & iustius, quam vbi nobis immensæ charitatis suæ profluuium ostēdit in suo sanguine? Oscula igitur ligno figimus & imagini non vt ea ligno reddantur & operi cuilibet manuum nostrarum, sed ipsi Domino, qui in ligno & imagine nobis repræsentatur. quia enim non licet nobis illum habere & adorare præsentem, eo modò nobis ad solatium, quasi præsentem fingimus & adoramus, non lignum aut imaginem, sed ipsum, ipsum inquam verum & viuum, in imagine tamen ac ligno nobis repræsentatum Crucifixū. Quapropter & B. Ambrosius crassis huiusmodi hæreticorum mentibus, & rationibus obuiam iens, illas ijs verbis frangit. Inuenit Helena Crucem, adorauit: non lignum, qua hic gentilis est error, & vanitas impiorum, à qua Deus longè abesse voluit cultores suos, dicens. Non adorabis ea, neq; coles: sed illum adorauit qui pependit in ligno. Hæc ille. Hieronymus quoq;, vt ipse de seipso testatur, id etiam facto comprobauit, qui ante Crucifixi imaginem pectus tundere non cessabat, donec ipso Domino increpante, rediret tranquillitas: nec enim id semel contigit vt ex his simulachris prodierint diuinæ voces, De crucifixi enim imagine Neapoli, illud Christi oraculum Thomas noster audiuit: Benè scripsisti de me Thoma. Beata quoq; Birgitta Romæ in ædibus Diui Pauli, exinde similiter diuinū accepit eloquiū. Quod vsq; in hūc diē miro illius simulachri gestu, conspicientibus euidēter apparet. Ostēditur & Florētiæ alia Crucifixi imago, cuius caput in modū agētis gratias placidè inclinatum, visitur, sicut & sese ostendisse B. Ioanni Gualberto creditur ob eam gratiam, quòd ille inimico, quē prostratum coram habebat in potestate, amore Iesu ab eo rogatus, pepercit. Sed hic, & alia quæ possent afferri, exempla, canes isti perfidi lacerant. Nam Helenæ historiam de Crucis inuētione negat Erasmus: oraculum Crucifixi ad Thomam, sæpe deridet. Hieronymi vitam conscribens, nihil de illo memorabile & gloriosum narrauit, præter solam eloquentiam. Ergo hæc non obijciuntur canibus. Noui perfidiam, comperi cæcitatem, qua Deus percussit

Psal. 2.

Nota.

Ambr. in funerali Theo.

Hieronymus

percussit illos. Superest vnum tantum quod obijciũt, vt resoluã. Aiunt ex verbo Christi Deum adorandum esse in spiritu & veritate, non ergo in imaginibus. Putas acute lector, quod hi intelligant, hanc Iesu Christi sententiam? non certè. Adorare enim in spiritu nihil aliud est, nisi nõ iuxta carnis placitum, vt quilibet faciat sibi Deum suum quem adoret, vt gentes faciebant, sed in affectu charitatis, Sic spiritus à carne discernitur, vt adoratio in spiritu fiat ex motu spiritus sancti, qui est charitas. Sic & multi non adorant in spiritu, qui carnis affectu trahuntur etiam ad ipsos sanctos Dei, vt erant illi qui aiebant, Ego sum Pauli, Ego sum Cephæ. Vnde Paulus eos increpans dixit. Nonne homines estis? Nõne carnales estis? Ipse vero, cùm ab hoc impetu carnis fuisset liber, sic testatus est de seipso, Itaq; nos ex hoc neminem cognouimus secundum carnem, & si cognouimus secundum carnem Christũ, sed nunc, iam non nouimus. At verò pictura nihil obstat, quin adoremus in spiritu, imò adiuuat ad excitandũ spiritum, qui non assiduè vigilat. Ex picturis enim & imaginibus mouetur sensus & phantasia, & excitatur cogitatio ac meditatio, ac deniq; mentis contemplatio. Quod qui negauerit, iam non est homo. Item per hoc quod illic additur, In veritate, significatur quod non vlterius sub velaminibus & figuris, sicut olim faciebãt illi de Samaria, qui adorabant in monte significante Christum, quod nesciebant. Et sicut etiam faciebant Iudæi, qui adorabant Ierosolymis quia ibi erat locus adoratiõis proprius, quo significabatur ecclesia. Nõ ergo volebat vlterius Pater sic adorari in illis vmbris & figuris futurorum, sed in veritate quæ venit, id est, in ipso Christo, qui est veritas, Nihil ergo obstant quominus hanc veritatem & in hac veritate adoremus Deum, si per picturas ad hoc ipsum etiã magis excitamur. Non enim ipsam picturam adoramus, terminãtes ibi adorationis nostræ motũ, sed illud (vt sæpe diximus) quod in pictura repræsentatur, quod est veritas. Ergo in spiritu & veritate adoramus.

Nota quid sit adorare in spiritu.

1. Cor. 3.

2. Cor. 5.

Non inficior tamen oportere, ut in omnibus, ita & in his adhiberi modum, quoniam creuit audacia pingendĳ, supra quàm fas est. Et, meo quidem iudicio, erratur in superfluitate, lasciuia, inordinatione. Primo enim nihil incertum, aut falsum, debet sic adorandum obtrudi. Item nihil extraneum, nihil superfluum, nihil ineptum, nihil lasciuum & indecorum. Hæc enim in ecclesĳs & in templis, magna cura seruari deberẽt. Et vt in primis in altaribus, & aris, & sacellis offeratur imago ipsius Christi crucifixi, aut Diuæ

uæ Virginis cũ ipso puero, & infante nato nobis, & dato nobis: & non (vt sæpe vidi & offensus sum) vnus aliquis sanctorum absque Christo, totam aram occupet in pictura, saltem propter idiotas & pueros, vt sciant quem imprimis habeant suspicere, & venerari. Item euangelicas historias, & quæ, vt certa, ab ecclesia recepta sunt. Non enim in causa religionis probatur quod quidam dixit. Pictoribus atq; Poëtis.

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Quæ eñ ad cultũ Dei ptinẽt ita esse debẽt ab omni mẽdacio pura, vt est dignus qui colitur, summa puritas, ac summa veritas. Horatius.

Quæ si, vt diximus, rectè custodirentur, nec vanitas vlla esset, nec erroris periculum aut superstitionis à picturis; sed contrà ad seruandam augendamq; pietatem multum vtilitatis & commodi

De peculiaribus gratijs Sanctorum.

Est iam insita pijs mentibus in ecclesia, siue à doctrina scripturarum, siue à spiritus interna inspiratione, certè multis euidẽtibus testimonijs, persuasio hæc, quòd quidam sanctorum peculiariter certis quibusdam gratijs polleant ac virtutibus. Item certis locis ac domibus, aut oppidis, aut ciuitatibus, aut prouincijs præfecti sint. At hæc Erasmus in libro de modo orandi, quasi superstitiosa, & à paganismo accepta, sugillat in contumeliam ecclesiæ sanctæ. Quare, quòd hoc non solùm periculis multis comprobetur, verùm etiam & scripturis & rationibus, declarandum est. Et circa primum quidem, id est quantum pertinet ad certas gratias, mitto signa multa euidentissima, vt in igne quem Sancti Antonij vocant, quid prodigiorum frequenter appareat: hoc enim & Diuus Thomas testatur: & circa pestem, quid valeat S. Sebastianus & Rocchus: & similiter quædam sanctorum corpora, quantum afferant Dæmonibus cruciatum, nimis manifestum esse potest ijs, qui proteruire non velint, nonnulli quoq; contra maris tempestatem, alij super febrim ostendunt imperium. Deniq; certas peculiares gratias quosdam obtinuisse declarant mirabiles, qui patẽt, effectus. Sed nec incredibilia sunt, quæ & ratione ipsa & scripturis iuuantur. Hoc est enim quod ait Apostolus, Diuisiones gratiarum sunt, ministrationum, operationum, virtutum &c. Si hoc in terris, vt varia membra, varium quoque ha-

beant ministerium,& variam operationem: cur non & in cœlis? Cur dictum est Moysi, Vide, omnia facito secundum exemplar quod tibi ostensum est in monte. Et cùm Angelorum variæ sint functiones, teste Dionysio, cur non pari ratione sanctorum? Adhæc, si stella differt à stella non solùm in claritate, sed & in virtute, cum aliæ calorem, aliæ frigus, aliæ aliã temperiem afferant, nec eodem modo, nec eodem tempore, nec eisdem plagis omnes illuceãt, nec enim eandem viam pergunt, vnde nec omnium est mõstrare omnia. Est enim alijs Cynosura, & alijs helice, quid mirum si etiam varia officia dispensata sint in sanctis dei prouidẽtia, qui stellis comparantur? Præterea, cum teste Christo sit genus Dæmoniorum, quod non expellitur nisi ieiunio & oratione, quid prohibet sanctorum quosdam, qui circa hæc præ cæteris laborarunt, etiam præ illis istam gratiam obtinuisse? Ego verò quid mihi circa hanc rem occurrerit, quia hoc voui Deo & Christo, non tacebo. Iam est annus ferè sextus, cum è Tholosa redirem Lugdunum, inter eundum de sarcinulis cuiusdam comitis nostri Hyspani, viri probi, religiosi iuxtà ac docti, archetypon nonnullorum operum, quæ in hæreticos lucubraueram, quod illi ferendũ commiseram, ex improuiso cecidit. Iter autem duodecim ferè miliarium passuum transegeramus ab vrbe illa, quãdo casum ipsum animaduertimus: tunc oborta mihi tristitia, quòd frustra tot vigilias elaborassem, si sic dimitterem, cœpi consilium, iam cõfectum iter celeri reuersione remetiri. Quod faciens, quotquot obuios offendebam, rogitabam, ne forte suas ad manus, aut notitiam tale opus deuenisset. Alij negare, alij deridere: quidam etiam asserere, se vidisse hominem qui illud manibus gestans Tholosam peteret. Hoc nuncio erectus in spem, vrbem illam repeto, ingredior, ac statim precone conducto, per totam vrbem buccinari facio, sub certis, nec læuibus pœnis: Si quis eiusmodi volumen teneret aut sciret, confestim domui præsidis D. Iacobi Minutij, cui tunc & notus & apprimè charus eram, renũciaret. Ego enim eius autoritate tũc vtebar, ob singularem eius erga me benignitatem, perquàm familiariter. Sed hanc circa rem frustra omnia. Nam die illo sic mihi inaniter transacto, coactus sum ibidem, & longam præ tædio noctem, ac penè insomnem ducere. Vt autem aurora illuxit, denuò ad iter, eo casu interruptum, accingor Lugdunum versus, atque sic proficiscens omni de spe deiectus, nullum vlterius viatorum interrogabam: quin etiam mandaui socio, ne & ille quenquam hac pro re rogans, tãquam iam deplorata & derelicta,

Nota qui accidit casum pie lector.

cta,cuiquam negocium faceret. Tacitus tamen animum conuertens ad Deum,ac mecum cogitans ad quem sanctorum me verterem,cuius meritis id fieri posset,vt opus nostrum reciperem: facilè primum. B. Antonius ordinis minorum occurrit,cui hoc à Deo datum esse,vbiq; constans est fama. Hac igitur fide fretus,in hanc sententiam votum in mea mente voui. Gloriosè Deus in sanctis tuis,qui nosti me proculdubiò credere,te per sanctos & amicos tuos plurima beneficia conferre mundo,quorum nonnullos certis gratijs & charismatibus præ cæteris glorificasti,per hanc te obsecro fidem meam,quam abs te accepi, donum tuum, qua etiam credo de Diuo Antonio,quæ rumor publicus & testimonium piorum de illo comprobat in rebus amissis recuperandis, Da mihi inuenire vigilias meas, quas pro tua sancta veritate syncærè contra incredulos elucubraui. Id enim si dederis votum voueo,in eo ipso volumine,quod mihi dabis per istius sancti gratiam inuenire, & vbi hæ variæ sanctorum virtutes aduersus impios defenduntur, hoc etiam tuum beneficum quod accepero, me in huius veritatis corroborationem commemoraturum. Vix hæc mecum tacitus murmuraueram,quum ecce viator nescio quis, nobis obuiam veniens, & minime rogatus vltro interrogat, num quos fortè amiserimus proficiscentes per viam, exaratæ papyri quinterniones: Annuimus, Petit signa, Reddimus, Conueniunt, Prodit puerum illos hesterna die reperisse. Rogamus, vt vbi ille habitet,indicet. Ait à recta via quam pergebamus,septem circiter miliaria distare domum pueri: Oramus, vt nos illuc vsque perducat. Quod tandem(certa tamen data pecunia) obtinuimus. Simul ergo pergentes ad locum peruenimus, puerum inuenimus, rem nostram saluam recepimus. Gratias egimus Deo & Beato Antonio, quos & aduoco in animam meam testes, si mentitus sim,aut si rem, non vt se habuit, simpliciter enarrauerim. Ecce satisfeci uoto meo iam. Scio tamen nihilomagis persuasurum me perfidis,qui vel hæc à me conficta, vel casu euenisse dicent. Dies autem, quando manifestabuntur omnia, perspicuè ostendet, nec me esse mentitum, & quod credo, de dispensationibus Dei in sanctos suos,esse verissimum comprobabit. Quòd verò pertinet ad secundum,quòd certi sancti alicubi peculiariter præsint, vnde & meritò ibi colantur absq; vlla superstitione,primum ab Angelorum exemplo facilè suaderi potest. Si enim quilibet habet suum Angelum pro cura & custodia teste Domino, & Daniel Mi- Daniel.10

 chaelem

chaelem principem populi vocat, & alium nescio quem præfe-ctum Persis, quid miri, obsecro, id similiter dispensatum esse de sanctis dei? certe Hieremias legitur in scriptura, quasi tutelaris populi Iudæorum Deus. Vnde Paulus adhuc reliquias fore Deo charissimas propter patres enũciat, ac pro illis ipsemet cupit anathema esse à Christo. Adiuuat & hoc ratio euidentissima, vt qui pro certa gente laborauerunt in terris, aut sanguinem suum fuderunt, aut quibuscum cognatione iuncti sunt, aut, à quibus etiam peculiari cultu honorati fuerint, ij etiam pro his peculiariter in cælis assisterẽt. Neq; hic mos ab errore gentium acceptus est, vt Erasmus falsò pronunciat: non enim in hoc erat gẽtiliũ error, quòd arbitrarẽtur has curas ac præsidẽtias dijs distributas esse, sed quòd pro dijs veris, falsos Deos accipiebant, & in eos has esse distributas prouincias existimabant. Nos autem veros Diuos iã noscimus, de quibus scriptura ait, Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes: & alios super decem, alios super quinq; ciuitates præfectos agnoscimus ex euangelio. Credimus quoque non sine Dei spiritu, & angelicis internis inspirationibus hoc fieri, vt vel prouinciæ, vel vrbes, vel oppida, vel domus, vel particulares etiam personæ, certum aliquem Diuorum sibi, vt patronum & aduocatum comminiscantur, & procurent apud Deum: vt Parrhisiorum vrbs Dionysium & Genouefam: Veneti, Marcum: Florentini, Baptistam: & item alij populi alios sibi constituant pro se precatores atq; patronos ante altissimum.

2. Mach ult.

Ad Ro. 10.

Pro crucis uexillo circumuehendo ad terrorẽ dæmonum, & sanctiß. sacramento.

SImiliter & uetusti moris est, vexillum Crucis ac Diuorum statuas circumferri per ciuitates, & oppida, & campos. Similiter & sanctum sacramentum. Hunc autem morem & Lutharus, & Erasmus vituperauerunt, tanquàm similiter profectum ab Ethnicis, qui olim Bacchum, Venerem, Neptunnum, Silenum cum Satyris, similiter conuehebant. Erasmus tamen ideò tolleratum fuisse ait à patribus, quia cum non posset extorqueri, vetustum morem illum videlicet, de falsis dijs, extingui, censuerunt magnum esse profectum, si eius loco iste succederet. Quamobrẽ & si superstitiosè hoc fieri fateatur, suadet tamen tolerandum, quia sine tumultu euelli non posset. Summa autem rationũ ipsorum

Erasmus de modo orãdi.

rum hæc est, quòd hic mos non accipitur à scripturis. Erasmus adiecit, quòd nec est veteris instituti. Quo in loco, primùm uide secum pugnantem. Quomodo enim esse potest nouitius hic mos, qui, vt inquit, successit in locum moris illius veteris antiquorum gentilium, qui aliter extirpari non poterat? O insanum caput. Negat insuper infelix, hoc habere à scripturis documentum, immemor quòd & olim arcam Domini circunferrent, qua terror inimicis incuteretur: vnde aiebant: Venit Deus in castra. Et iterum Quis nos saluabit de manu Deorum sublimium? Quod ergo tunc faciebant in arca illa, nonne erat figura futuri? videlicet eius quod faciendum erat in arca vera, quæ est Christus, & sancti eius? Legitur, Dauid & omnem Israëlem ante arcam, quum de domo Aminadab efferretur, lusisse in citharis, & lyris, & tympanis, & Sistris & cymbalis, spectante Michol & deridente. Sed quid ait Dauid? Viuit Dominus, quia ludam ante Dominum qui elegit me potius quàm patrem tuum, & omnem domũ eius. Et scriptura quid supplicij ob hoc factum memorat in Michol? Igitur, inquit, Michol filiæ Saul non est natus filius vsq; in diẽ mortis suæ. Quid putamus hinc aliud significari, nisi quod similiter erũt steriles isti derisores, nec vllum fructum afferent de suo? Nolo autem nescias lector, quòd maligni Dæmones, qui hunc aerem caliginosum incolunt, quum circunfertur sacramentum, aut Crucis vexillum, aut imago. S. Virginis, aut sanctorum statuæ siue reliquiæ, miris modis terrentur, cruciantur, fugantur, ac, ne noceãt aeri, & aruis, aut hominibus, propter hunc honorem, quem Christo & matri, & sanctis eius exhibemus, vi diuina mirifice prohibentur. Quapropter (quia hæc ipsi vehementer nollent) talia in mentem suorum discipulorum inijciunt & suadent: ac, vt alijs idem persuadeant, eos impellunt. Sed viuit Dominus qui sterilem fecit Michol.

1. Reg.

Notet hæreticus.

Pro usu ecclesiæ statarum horarum canonicarum, & certarum laudum.

FVit & antiquissimi instituti, Christianos ac pios viros, statas horas in canticis, & psalmis, & hymnis spiritualibus terere: quod & priuatim quoq; multi consueuerunt. Vnde & corona beatæ Virginis, & Rosarium, & varia quæ vocantur officia, & orationes à deuotis, non sine commendatione à Pontificibus, decretis & diplomatibus assiduè in ecclesia orantur. Quod

quia similiter ac vehementer Satanæ displicet, idcirco hoc ipse vituperat per organa sua. Erasmus primùm cœpit hanc rem irridere eo prætextu, quòd qui psalmos, & diuina verba sic submurmurarent, aut canerent, plærunq; psytaci exemplo id facerent, non intelligentes quid dicerent: Qua de re cum taxatus esset à Sorbonica facultate, licet conaretur vt solet, mirificè tergiuersando verba à se temerè effutita, ad bonum sensum detorquere, tamen etiam contendens nequiuit cõtinere venenum. Dixit enim, Probabilius est talium maximam partem obnoxiam esse prophetico conuitio, Hic populus labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. Quo in loco non solum temerè iudicat, verum etiam imperitè prophetico abutitur oraculo, quod illos corripit, qui potius intelligentes quæ dicerent, corde tamen ipso maligno discrepabant à dicto: quia cor habebant longe à Deo, eò quòd thesaurum suum, non in Deo, sed in terrenis haberent. Hoc est enim quod facit longè esse cor nostrum à Deo. At qui non intelligunt quas dicunt preces, modo probata sint verba ab ipsa ecclesia, non propterea cor longe habent à Deo, vt testantur scripturæ; nec propterea frustra rogant, quia ad intentionem ecclesiæ, & ad id quod verba sonant, dirigunt desiderium suum, Et spiritus ipse supplens intelligentiam, postulat pro eis inenarrabilibus gemitibus. Et sæpe accidit vt idiotæ, etiam Paulò ardentius orent, & propinquius accedant ad conspectum Dei, quàm literati, & super litera meditantes. Origenes quodam in loco, ne qui psalmorum verba ad Deum porrigunt eo deterreantur, quòd illa non intelligunt, exemplum attulit non inualidum. Ait enim: Sicut qui numos habet probatos, licet eorum valorem ignoret, vtiliter tamen dat eos dispensatori vt recipiat & expendat, pro eo quod valent: ita & qui psalmos, vel alias preces, etiam non intellectas fundunt, paratos habent angelos, qui illas offerunt coram Deo iuxta proprium valorem. Quòd item idiotas, & pueros, aut mulierculas etiam insectentur, quòd orantes ad Virginem dicant Pater noster, aut ad quendam sanctorum Aue Maria, est eorum strennuitatis. Debet enim admoneri simplices, qui & in hoc quoque defendi possunt. Quid enim si eorum mens illa fortè sit, vt Virgo ipsa dominicam illam orationem ferat ad Patrem? Nec tamen possibile est ab Ecclesia auferre omnem idiotarum superstitionem: Sed in fide recta maiorum omnia emendantur. Ob hoc enim est sanctorum communio, quam credimus.

Nota ut intelligas illud hic populus lab. me hon.

Ad Ro. 8.

Nota.

Pro

Pro uotis peregrinationum.

ILlud etiam & pontificum literis, & more diuturno, priorumq; & sapientum virorum consensu probatum est, pium esse ac religiosum, peregrinationis incommoda, ad loca veneranda suscipere, & visitare: siue sepulchrum Domini, siue D. Virginis celebre aliquod sacrum, aut cuiusuis sanctorum Dei. Qui mos etiam magnis & multis confirmatus est signis, & prodigijs, & beneficijs quæ fideles hinc retulere. Verum & hūc morem qui cathedram Satanæ ascenderunt, similibus quibusdam technis detestati sunt. Dici enim non potest quam indignè hāc rem deriserit Erasmus, tam in Moria, quàm in Colloquijs & Apologijs, quāquam & interdum sese defendens, pro more tergiuersetur. Sed vt magis hāc pietatē auferret, ausus est dicere nesciri nunc vbi fuerit sepulchrū Domini, imò vbi ipsa ciuitas Ierusalem, & nihil ibi ostendi sanctorum locorum non commentitium, sicut nec vbi fuerit Roma nunc certum est. O impudentiam singularem, tanquam non innumera appareant Romæ antiquitatum vestigia, & ex sacris literis non accipiantur totius terræ sanctæ loca distinctè descripta, & fluminibus, & montibus, & stagnis, & alijs quæ adhuc visuntur monumentis, vnde certò sciri possunt quæ vir iste incerta temulēter asseruit. Mitto quæ B. Hieronymus & discipulæ eius ad Marcellam de locis illis, & de sepulchro scripserunt, qui suis illa oculis perspexerunt. Et audet impius dicere hoc de sepulchro Domini, quod tanto tempore, certissimo Dei miraculo, seruatum est. Sed hoc a Satana didicit, quo locū in quo turpiter superatus est, ipse inuidus obscuraret, & scripturæ detraheret quæ prænunciauerat. Et erit sepulchrum eius gloriosum. Est igitur Deo gratum adire huiusmodi sancta loca, cum & à testimonijs scripturarū, & Pontificum literis, & piorum atq; sanctorum exēplis plurimam habeat autoritatem: præter innumerabilia signa quæ hanc deuotionem, multis iam elapsis sæculis, confirmarunt. Nec verò hæc ita accipi volumus, ut vel imprudentiā eorū qui hæc vouent, ea negligentes quæ magis curare debebant, vel auaritiā eorum, qui hanc fidelium pietatem fecere sibi quæstum, defendere videamur. Nihil enim penè tam sanctum est, quod nequeat circunstantia quadam improba coinquinari.

Eras. in colloq.

Isa. xi.

Nota.

Pro more ecclesiæ in accensione luminum in diuinis.

Est

Est item moris antiqui, cæreorum uti luminibus in Dei cultu, & sacris officijs. Hoc, vt olim Vigilantius derisit, sic nunc no ui isti sapientes vehementer insectati sunt. Erasmus etiam Hieronymi sententiam pro se citat aduersus hunc ecclesiasticum morem, eo in loco, vbi Vigilantio respondens ait, Cæreos non clara luce accendimus, sicut frustra calumniaris, sed vt noctis tenebras eo solatio temperemus, & vigilemus ad lumē, ne cœci tecum dormiamus in tenebris. Quòd si aliqui propter imperitiam secularium hominum, vel certe religiosarum fœminarum, de quibus verè possumus dicere, quòd zelum Dei habent sed non secundùm scientiam, hoc pro honore martyrum faciunt, quid inde perdis? Hæc ex Hieronymo Erasmus, sed iniquè ac subdolè, nō afferens totum locū, vnde poterat elici perfectè quid sentiret. Quod planè vt cernas, aduerte. Duplex erat olim cæreorum vsus: alter minime sacer, sed ad sumministrationem solum luminis: qui vsus à secularibus obseruabatur, qui custodiebant vigilias in solennitatibus martyrum in ecclesijs. Ferebāt enim secum cæreos ad depellendas tenebras noctis: Alter vsus erat sacer & mysticus, & ab Ecclesia ordinatus propter significationem. Hæreticus autem ille Vigilantius ista confundens, omnia in superstitionem vertebat. Diuus autem Hieronymus hæc distinguens, circa primum vsum in hunc modum respondit. Cæreos non clara luce accendimus, vt frustra calumniaris. vbi nota lector, quod non potest Hieronymus ecclesiæ nomine respondere sic excipiens, quòd non accenderet clara luce cæreos. Id enim palam falsum erat. Nam mox idē ipse Hieronymus id confitetur, & defendit, vt videbimus: sed loquutus est in persona eorū qui ibant in ecclesias, in nocturnis tantummodò vigilijs cæreos afferentes. Quod si quidam imperiti aut mulierculæ, etiam in ipsa luce, id agant pro honore martyrū, quid inde perdis? Allusit ad Iudæ nequitiam, qui de vnguento à muliere in caput & pedes Domini effuso, dixit. Vt quid perditio hæc? miroq; artificio id obijcit in hæreticum Doctor eloquens, quùm ait, Quid inde perdis? Ac si dixisset, Tu nequior es quam Iudas: Ille enim, quanquam bonum opus reprehenderit, ob emolumentum tamen proprium quod perire videbat, reprehendit, cum fur esset, & distracto vnguento sperabat aliquid in sua commoda retinere: tu autem gratis, ac mera inuidia, in opus bonum inueheris. Quod & magis declarans, subiecit. Causabantur quondam Apostoli quòd periret vnguentum, sed Domini voce correpti sunt. Neque enim Christus indigebat vnguento, nec Marty-

Nota.

Matth. 26.

res

res lumine cæreorum, & tamen illa mulier in honorem Christi hoc fecit, deuotioq; mentis eius recipitur. Et quicunq; accendunt cæreos, secundùm fidem suam habent mercedem, dicente Apostolo, Vnusquisq; in suo sensu abũdat &c. Vbi certè apparet Hieronymi sensus non improbantis factum velut superstitiosè, sed magis probantis vt bonum, cum id comparet facto illius Magdalenæ, de quo dixit Dominus: Bonum opus operata est in me. Si bonum opus, non ergo superstitiosum. Vnde & subdit, Idololatras nos appellas. Non diffiteor omnes nos qui in Christo credimus, de Idololatriæ errore venisse, non enim nascimur, sed renascimur Christiani. Et quia quondam colebamus idola, nunc Deũ colere non debemus ne simul eum videamur, cum idolis venerari? Illud fiebat idolis, & idcirco detestandum est: hoc fit martyribus, & idcircò recipiendum est. Nam & absq; martyrũ reliquijs, per totas Orientis ecclesias, quandiu legendum est euangelium, accenduntur luminaria iam sole rutilante: non vtiq; ad fugandas tenebras, sed ad signum læticiæ ostendendum. Nam & Virgines illæ euangelicæ semper habent lampades suas accensas. Et ad Apostolos, Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes. Et de Ioanne Baptista. Ille erat lucerna ardens & lucens: vt sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur &c. Hæc ille: Quibus quid poterat dici clarius, aut vberius, pro hoc more tuendo, per exempla, per rationes, per scripturas? Sed Erasmus in eodem loco putat Hieronymum perplexè locutum esse, ac pugnantia scripsisse. Quòd si ita erat, cur ea potius citat & probat ex Hieronymo, quæ erant contra Ecclesiam? Sed valeat infelix cum suo spiritu contradictionis. Admittit autem Hieronymus quod Idiotæ & mulieres accendentes cæreos clara die, etiam ad martyres, nesciãt plærunq; quid agant. Et fortè putant solatium p præstare martyribus, aut animabus defunctis: ideo fatetur, quòd opus quidem ipsum bonum est, & ex zelo, sed non secundùm scientiam, quia alia mente & non secundum veram significationem cærei ab illis accenduntur. Sed confutentur qui scripturas quærunt, si doceri nequeant, per scripturas ipsas. Nonne verbo Domini iussum est ardere lucernam semper in tabernaculo à vespere vsq; ad mane? Quòd si responderint, id fuisse in typum futuræ gratiæ, Et nos replicamus, quòd nunc idem fit in typum futuræ gloriæ & adhuc in significationem præsentis gratiæ & luminis fidei, in qua stamus, Et antiquissimus est mos accendendi paschalem cæreum, cui adiunctus est hymnus Gregorij cum cantu deuoto & solẽni,

quo declaratur illustratio gratiæ per Iesum Christum. Sed quia hæc non cadunt in hæreticorum mẽtem, quibus lux ipsa fidei nõ illucet, minime mirum si diligentes tenebras, veluti noctuæ, claritate luminis offunduntur, & offenduntur.

Pro solennitate festorum quæ induxit Ecclesia.

INsurrexere plures qui videntur furiosè clamare, vociferantes, Cessare faciamus omnes festos dies Dei à terra. Verũ quia multi ex his non rationibus, sed furore contendunt, Erasmus autem subdolé magis quædam affert quasi disputãs, alijs missis & in suo furore relictis, hunc nos potius adoriemur. Scribit enim ille in hunc modum: Turbam festorum dierum, quos vel Episcopi multitudinis affectibus indulgentes, vel Romani pontifices causis nõ necessarijs, instituerunt, ipsi facile patientur abrogari. Quod genus sunt festum Conceptionis, & Natiuitatis virginis Matris, Itẽ præsentatiõis in templo, Et haud scio an expediret nullum omnino festum solenne indici, nisi cuius argumentum extet in sacris literis, diem Dominicum semper excipio. Et super.i.ad Corinth. vbi de pentechoste fit mentio, sic annotat. Non loquitur de festo opinor: & haud scio an festum Pentecoste id temporis notum fuerit Gentium auribus, præsertim cum Paulus ad Romanos tollat omne discrimẽ dierum, & infirmum vocat, qui diem cum die confert. Certè nullus ueterum interpretum, quantum equidem memini, facit vllam festi mẽtionem: Thomas satis frigide se hinc explicat. Hæc ille, & callidè cõtra veritatem sed perplexè, nec difficile vt expugnetur: Non enim tam nobiscum pugnat quàm secum, Et primò cùm dicit ex Beato Paulo omne discrimen dierum prohiberi, cur ergo ipse excipit Dominicam diem, & alia festa, quæ aliquod argumẽtũ habeant in scripturis? Secundò quod Paulus ait: Manebo Ephesi vsque ad Pentecostem, cur non de festo possit intelligi, cũ sic vbiq; pro festo in scripturis accipiatur? Nã & in Actis Apost. vbi legitur Paulũ festinare vt diẽ Pentecostes ageret Hierosolymis, nõ potuit ibi negare malignus, quin de festo loqueretur, cũ ita scriptum sit, τὴ ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς. Sed audi Diabolum, qui cùm confiteri coactus esset ibi de festo loqui Apostolum, tamen noluit confiteri esse festum Christianorum, sed Iudæorũ antiquum. O hominem cõtentiosum, O peruersum At Paulus cum prohibet obseruari dies, precise de Iudæorũ obseruantia

In libro. de amab. Eccl. concordia.

1. Cor. 16.

seruantia loquebatur. Quòd autem festa nostra inceperint ab ipsis Apostolis, satis patet: primò ex Apoca. Ioannis, vbi Dominicam diem memorat, in qua fuit in spiritu. In historia ecclesiastica, legitur Ioannem Euangelistam & Philippum, & alios celebrasse pascha. Et quanquam paulopost magna controuersia oborta esset de die, qua esset celebrandum, hoc tamen semper constitit apud omnes, celebrandum esse: qui tamē multo melius quàm Erasmus, norant quid Paulus diceret, cùm abrogaret discrimen dierum. De Melitone Apostolorum discipulo etiam legitur scripsisse de Dominica die volumen vnum, & duo de Pascha. Paulus ergo vetus discrimen dierum tollit, nō nouum: quia præscriptum erat. Vetera nouis superuenientibus proijcietis. Iudæi enim celebrabant proprium pascha, ob beneficiū carnalis liberationis è manu Pharaonis. Nos Pascha nostrum ob aliud & spirituale beneficium liberationis æternæ de manu Diaboli, qui est verus Pharao, celebramus. Similiter & reliquæ Iudæorum festiuitates carnales erant, & ad illum solum populum spectantes: & ideò reijciendæ, quia in Christo non est neque Iudæus, neque Græcus, sed noua creatura in spiritu, ideo spiritualia festa sunt admittenda. Quod enim de illis carnalibus Iudæorum loqueretur Paulus, ipsemet ad Colossenses declarat, dicens. Nemo vos seducat in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum, corpus aũtem Christi. Et ad Galatas. Nunc autem cùm cognoueritis Deum, imò cogniti sitis à Deo quomodo cōuertimini iterum ad infirma & egena elementa? dies obseruatis & annos. & tempora & menses, &c. manifestè ergo detorquent Pauli sententias, qui palam de festis carnalibus Iudæorum pronūciabat, quòd iam cessassent. Nam hæc erant vmbra futurorum, hæc infirma elementa, vt introducerentur spiritualia: quod latius patet. Et vide vt semper petit Dei matrem, cuius festa sanctissima vult aboleri, Conceptionis, Natiuitatis, præsentationis. Imò ait, Pontifices Romanos facilè passuros abrogari: quæ tamen non humano spiritu sunt inuenta. Nam hæc omnia habuere reuelationes. Et de festo quidem natiuitatis nullus negat: spero autem quod cito Deus probabit omnia. Non inficiabor tamen, ipsa conniuente ecclesia, tum in missas, tum in officia & laudes diuinas iniecta, quædam simplicium zelo, sed non secundùm scientiam, quæ animaduersione indigeant & correctione. Item noua festa & officia, magis ex prima-

Apo. 1.

Leu. 26.

Paul ad Col. 2.

Ad Gal. 4.

torum placito quàm ecclesiæ iudicio & autoritate esse introducta. Non enim debuit quicquam non constans, & certum celebrari, & diligenter cognitum, solenniterq; probatũ ab ecclesia. Et si quid est superfluum de sanctis tolli: & præ cæteris diẽ Dominicum obseruandum retinere: de cæteris posset haberi memoria in die illa, quæ tamen omnia Pontificum cognitioni & examini relinquo. Nunc enim aliud agendum, & circa hoc illud maximè curandum esset, ne diebus festis ludi, & lasciuiæ, & temulentiæ publicè agerentur: Neq; ocio inerti vulgus marcesceret, sed iuberentur fieri ecclesiasticas conciones, & omnes adesse, qui non legitime impedirentur: nec solùm cõcionibus, sed perpetuis horis. Sed proh dolor, nunc festis abutuntur homines ad luxuriã & lasciuiã: vt magis Veneri, & Baccho, & Cereri, & cæteris portẽtis sacrificent scelerosè atq; sacrilegè. Hic opus erat, hic inquam, necesse erat conqueri, & clamitare, non vt festa abolerẽtur, sed vt flagitia, quæ in festis nostro vitio admittuntur, profligarentur. Quod Deus aliquando faciat. Amen.

Inter cætera verò quæ solenniter ecclesia sancta celebrat, est ipsa passio Domini nostri, quæ luctu primò in ieiunijs, & cãtu lugubri præuẽnitur, & colitur quadraginta dierũ numero. Sed ecce canes, qui & hũc ritũ mordẽt. Erasmus, vt superstitiosum notat cõplorari Christi mortẽ: quia (inquit) Christus noluit suã mortẽ esse lugubrẽ, sed gloriosam: nec deplorari, sed adorari. De qua re, cũ à pluribus, & à Sorbona reprehensus esset, ita tergiuersatus est vt vix scire valeas quid sibi velit tãdẽ: ita falsa veris, & solidis inmiscet inania. Quãobrẽ paucis hic agã pro enucleanda veritate. Est fletus secũdũ carnem, & est fletus secũdũ spiritũ: ille prohibetur, hic iubetur. Christus de primo loquutus, dixit mulieribus illũ sic deflẽtibus: Nolite flere super me, sed super vos & super filios vestros. Lugebant enim Dominũ, quasi hominẽ miserũ ac morti destinatũ ob eius demerita, iuxta quod scriptum erat: Et nos putauimus eũ leprosum, & humiliatum, & percussum à Deo. Ideò dominus dixit, Sed super vos flete. Nam quod de illo putabant, in seipsas, & filios suos erat venturũ, scilicet verum iræ Dei flagellũ. De secũdo autem fletu dixit Dominus conquerens: Sustinui qui mecum constritaretur, & non fuit: & qui consolaretur, & non inueni. His ergo præmissis facilè est resoluere huius viri argumenta contentiosa. Negat enim imprimis, Dies, & cantum, & verba esse luctuosa in quibus Christi passio ab ecclesia celebratur. Quid ergo est quod negare non ausit, hæc negans tam manifesta? Quid

enim

enim prætēdūt tot præcedentia ieiunia? quid vestes, & altariū ornatus squallidi, ac ministrorū: & quādo vestibus exuuntur aræ, & imagines operiūtur? Quid est quod silet hoc tempore Alleluya letitiæ vox, & hymnus angelicus Gloria in excels. nō canitur? & illo triduo omittitur doxologia, Gloria Patri & fil. & spirituisancto? Cātum quoq; esse luctuosum, quis non sentiat? Sed ait: Ecclesia nō Christi mortē luget, sed ex morte de victoria exultat, canit enim: Nos autem oportet gloriari in Cruce Domini nostri Iesu Christi, in hymno, Vexilla regis prodeunt. Et alio. Crux fidelis inter omnes arbor vna nobilis, triumphus celebratur. Et addit. Nō licere lamētari eum, qui spōte pro salute hominū patitur. Quòd si mater doloris gladium sensit, affectu naturæ id fuit, sed reluctata est spiritu. Discipulos autem ideò consternauit mors Domini, quia erant infirmi, & adhuc increduli. Et in Eucharistia fit mortis Christi annunciatio, nō luctus, Eucharistia autem vox est lætitiæ potius. Paulus enim dixit, annūciabitis, nō dixit, lugebitis. Quòd si Christi mors luctuosa est, etiam martyrum mortes lugendæ essent: quæ tamen sunt festa nostra, & natales, victoriæ, palmæ, triūphi appellantur, non mortes. Nec ratio nec natura dictat, vt Christi mortem, quæ iam tot sæculis præcessit, & iam resurrectione deuicta est atq; absorpta, perpetuo luctu prosequamur, sicut olim mulieres Adonidem. Quis enim probet, qui tritaui mortem fortiter in bello pro patria cæsi, post ducentos annos adhuc pullatus lugeat? Hæc sunt quæ hic homo pro suo dogmate tuēdo adducit: quæ licet colorem aliquem habere videantur veritatis, sæuitiam tamen & impietatē fouent, & omninò inualida sunt. Primò enim quid obstat luctui quod canit ecclesia. Nos autē gloriari &c? Nā hoc imprimis Chistianum est gloriari in luctu. Nunquid non iccircò erant infirmitates ac tribulationes, quia in eis gloriabatur Paulus? & non erant lachrymæ illæ, de quibus ait Propheta. Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes, die ac nocte, quia panes illi fuisse dicuntur? Canit quidem ecclesia, (vexilla regis prodeunt &c. Et, Crux fidelis inter omnes arbor vna nobilis. At gemebunda canit hæc & cantu lugúbri, admiscens cum luctu solatium: quoniam videt & in passione triumphum. Alioqui negemus Christi Crucem fuisse illi pœnam, quia fuit victoria. Negemus vllum esse euangelicum luctum, quia euangelium gaudium nunciat. Derideamus contemplatores scripturarum, qui in eis contemplantur ecclesiam, quasi viduam & lugentem: quæ oblatum sibi sponsum, deplorat vsque quo ipse tandem aduenienς abster-

1. Cor. 11.

Psalmus.

gat ei lachrymas, & recipiat in cõclaue & cubiculum suum. Deniq; comedamus & bibamus, quia Iesus resurrexit gloria nostra & in cælis est, & de eius morte etiã gaudeamus, quia nobis prodest: quia verò ille doluit, & quòd pro nobis doluit, nihil nobis doloris excitet sed semper gaudium. Quis carnaliũ hominum, & epicuræorum, qui summum malum in dolore ponũt, nõ hæc malit? O hominem prorsus expertem Christianitatis, nec valẽtem, turturem & columbam, gemebunda & plorabunda offerre animalia Deo, in odorem suauitatis. Sed ait non decere eum lamentari, qui sponte patitur & pro salute omnium. Falsum omnino, imò vel ex hoc ipso debet augeri lamentum, quòd innocẽter, ac libẽter passus est propter dilectionem illam erga nos eximiam, Et hoc etiam auget ex parte luctum, quòd pro nobis, qui nocẽtes eramus, hæc pertulit. Quãobrem qui Christi dolorem pro se assumptum cõmemorans, non etiam spiritu condolet, conuincitur & indignus eius doloris & crucis fructu, vt vehementissimè ingratus. Quod item ait, matrem doluisse naturæ affectu, verum est. At quod addit, spiritu reluctatam esse, falsissimum. Quin potius caro ipsa reluctabatur, nolens illum dolorem, spiritus autem promptus fuit, sicut & in filio, caro quidem reluctata est, secundum quam deprecabatur. Transeat à me calix iste. Spiritus autem promptus fuit, secũdũ quem dixit, Surgite eamus hinc, vt cognoscat mũdus, quia diligo patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Discipuli quoq; non minus, imò magis doluissent de Christi morte, si perfectè spirituales fuissent, agnoscentes mysterium, quòd & ipsi simul cum alijs, & sua ipsorum peccata affixerunt Dominum suum Cruci. Vnde Christus dixit: Veniet tempus cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc lugebũt. Quòd verò Eucharistia gratiarũ actio sit, nihil prohibet esse cum luctu. Fortè Erasmus putabat Christianum luctum esse desperationem quandam, aut quid insanum & turbulentum, sed non est ita. Quod item ait: Paulus dixit, Mortem Domini annunciabitis, non dixit lugebitis, quàm fri uolũ est, imò pro nobis facit. Quis enim potest annuntiare acerbissimam Christi mortem & non dolere, si illum diligat? Addit, Mortes Martyrum festa sunt, natales & palmæ &c. Fateor. Sed

Nota. non vidit infelix differentiam inter Domini mortem, & martyrum. Dominus enim non accepit in sua morte gloriam vllam, vt deberet celebrari tanquam festum: Non enim magis anima eius facta est beata, & nihilominus corpore suo caruit illo triduo. Quamobrem recipitur ab ecclesia, non vt festiua

res,

res, sed vt acerba & amara mors eius propter illum, atque ideo merito luctuosa: quanquam enim fructus eius mortis sit festiuus, seruatur tamen suo tempori celebrandus, in festo resurrectionis, quia mors eius, resurrectionem nobis est operata. At martyres in sua morte acquirunt æternam gloriam, ideò fit festum in die mortis eorum, quia natalis est. Et nihilominus quia præcessit passio, etiam hoc obseruatur in vigilijs, quum conlugemus, & silet Alleluya, & Gloria in excelsis, & cætera quæ letitiæ signa sunt. Hæc non miror oblitum fuisse Erasmum. Nam exuens ille habitum & luctum monachorum, à quibus hæc diligenter custodiuntur, vnà exuit & pietatem & amisit oculos. Deniq; quod affert de morte Christi, quòd tam longè præcesserit, & ideò non sit lugenda, verè mentem hominis carnalis detexit: si enim secundùm carnem cogitaremus, verè sic esset: quoniam caro mouetur præsentibus, parum admodum sentiēs quod antè præcessit: & in hoc valet eius exemplū de Tritauo, qui in bello occubuit. At nos de luctu loquimur quià spiritu excutitur. Spiritus enim assiduè repræsentat nobis Christi mortem, præcipuè in sacrosancto mysterio, multisq; de causis dolendam esse docet. Ideò dixit Dominus, Hoc in mei memoriam facietis. Ideò & in lactucis agrestibus comedi præcipitur agnus, id est, in amaritudine & dolore. Assiduè enim, quantum ad effectum, moritur pro nobis Christus, & salutem æternam illi acceptam ferimus, vt par est, nec possumus non dolere, cogitantes quòd nos, nos ipsum afflictimus, nos ipsum dedimus Cruci: qui datus est velut seruus κακοῦργος pro noxa, cum tamen nos essemus peccatores & debitores. Hoc igitur Erasmi iniquum dogma, non solùm suggillat Ecclesiæ morem, sed etiam omnium sanctorum ac piorum vitam, quæ non fuit aliud quàm gemitus & luctus vt essent socij passionum Christi, vt possent simul gloriari cum Paulo in multo spiritu dicente: De cætero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini nostri Iesu Christi in corpore meo porto. Hoc corporaliter datum fuit & insigniter Francisco & Catharinæ Senensi, & alijs suo modo, de quibus omnibus scriptum est: Euntes ibant & flebant mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Quanta verò circa hoc meditati sunt sancti Dei homines? Lege Bonauenturam, Bernardum, & mille alios, qui in crucis meditatione fecerunt sibi lachrymas

chrymas suas panes die ac nocte, non solùm compatientes cum Christo, verum etiam cum Diua Virgine, cuius tūc animam pertransiuit gladius. Bernardus enim circa hoc dignam aureis scribi literis sententiam protulit dicens. Non decet sub capite spinoso membrum esse delicatum.

Bernardi pulchra sententia.

Et hæc satis pro certa Sanctorum gloria, veneratione, & inuocatione: Quæ autem de uotis solennibus & alijs quæ ad cultum similiter Dei pertinent & Sanctorum alio, particulari libello contra hos impios, & nimis temerarios latius disputo, ac ni vehementer fallor, concludo.

Benedictus Deus.

τέλος.